

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.Н. КАРАЗІНА

БРОСЛАВСЬКА ЛЮБОВ ЯРОСЛАВІВНА

УДК 811.111'42:821.111(73)

**ОБ'ЄКТИВАЦІЯ АМЕРИКАНСЬКОГО
ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО КОНЦЕПТУ *ВІЙНА*
В ІДІОДИСКУРСІ ЕРНЕСТА ХЕМІНГВЕЯ**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

Дисертація
на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Науковий керівник
доктор філологічних наук, професор
Шевченко Ірина Семенівна

Харків – 2016

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТУ <i>ВІЙНА</i> В ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНОМУ <i>vs</i> ІНДИВІДУАЛЬНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ.....	15
1.1. Концепт ВІЙНА у міждисциплінарному вимірі.....	15
1.1.1. Концепт ВІЙНА в гуманітарних науках.....	16
1.1.2. Концепт ВІЙНА в лінгвістичних студіях.....	22
1.2. Концепт ВІЙНА в художньому ідіодискурсі.....	26
1.2.1. Концепт як базова одиниця індивідуальної концептосфери письменника.....	27
1.2.2. Художній дискурс як середовище втілення індивідуальної концептосфери письменника.....	36
1.2.3. Авторське світосприйняття Е. Хемінгуея як представника «втраченого покоління».....	42
1.3. Алгоритм аналізу лінгвокультурного концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея.....	47
Висновки до розділу 1.....	55
РОЗДІЛ 2. ЛІНГВОКОГНІТИВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОНЦЕПТУ <i>ВІЙНА</i> В АМЕРИКАНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ 1920-х – 1960-х років.....	58
2.1. Концепт ВІЙНА в американській мовній картині світу	58
2.1.1. Етимологічний шар номінацій концепту ВІЙНА.....	59
2.1.2. Архетипне підґрунтя концепту ВІЙНА.....	64
2.1.3. Об'єктивація концепту ВІЙНА в американській мовній картині світу	68
2.2. Засоби первинної номінації концепту ВІЙНА в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років.....	72
2.2.1. Семантичний простір первинних номінацій концепту ВІЙНА	72

2.2.2. Когнітивна структура семантичного простору первинних номінацій концепту ВІЙНА	83
2.3. Засоби вторинної номінації концепту ВІЙНА в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років.....	91
2.3.1. ВІЙНА як референт концептуальних метафор	92
2.3.2. ВІЙНА як корелят концептуальних метафор	105
Висновки до розділу 2.....	112
РОЗДІЛ 3. ЛІНГВОКОГНІТИВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ	
КОНЦЕПТУ <i>ВІЙНА</i> В ІДІОДИСКУРСІ Е. ХЕМІНГУЕЯ.....	115
3.1. Концепт ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея: засоби первинної номінації	115
3.1.1. Семантичний простір первинних номінацій концепту ВІЙНА.	116
3.1.2. Когнітивна структура семантичного простору первинних номінацій концепту ВІЙНА	123
3.2. Засоби вторинної номінації концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея.....	130
3.2.1. ВІЙНА як референт концептуальних метафор	131
3.2.2. ВІЙНА як корелят концептуальних метафор	141
3.3. Трансформації когнітивних ознак концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея порівняно з американським художнім дискурсом 1920-х – 1960-х років.....	147
3.3.1. Специфіка понятійного складника концепту ВІЙНА.....	148
3.3.2. Специфіка образно-ціннісного складника концепту ВІЙНА...	155
Висновки до розділу 3.....	163
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	167
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	171
СПИСОК ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	198
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ.....	201
ДОДАТКИ.....	204

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

- ЛСВ – лексико-семантичний варіант
ЛСП – лексико-семантичне поле
ККС – концептуальна картина світу
МКС – мовна картина світу
СЛМ – семантика лінгвальних мереж
AG – agent (агенс)
CL – classifier (класифікатор)
CR – causer (каузатор)
CH – characterizer (характеризатор)
COHA – Corpus of Historical American English
ID – identified (індивід)
FT – factitive (фактитив)
PIE – Proto-Indo-European
PT – patient (пацієнс)

ВСТУП

Дисертація присвячена виявленню специфіки змісту, структури та засобів актуалізації концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Ернеста Хемінгуей як прояву індивідуальної концептосфери письменника.

ВІЙНА – одне з базових понять, закладених в осмислення процесів історичного розвитку та сучасного існування соціуму, – є універсальним багатоплановим соціальним, культурним та психологічним явищем, інтегрованим у буття людського суспільства. Як зазначає М.О. Бердяєв, історія людства є переважно історією війн із «порівняно короткими періодами миру, відносної рівноваги» [15, с. 4]. XX століття відзначене двома наймасштабнішими світовими війнами, фактично «стало апогеєм людської войовничості й еволюції війни як особливого суспільно-політичного явища» [152, с. 3], що посилює інтерес дослідників до цього поняття.

Соціальна значущість феномену ВІЙНА робить його об'єктом міждисциплінарних досліджень у галузі історії [15; 132; 216], політології [13; 227; 264], психології [243; 152; 252; 173], соціології війни (полемології) [6; 201; 96; 100], теології [336; 191; 195], філософії [84; 224; 175] тощо.

Соціально-психологічні ознаки військового конфлікту формують особливий тип психіки та людської свідомості [93; 113; 152], трансформують картину світу осіб, які тривалий час існують в умовах збройного та психологічного насильства, наслідком чого є поява «втраченого покоління» – учасників Першої світової війни, чиє світосприйняття відтворює Е. Хемінгуей у своїх творах.

Як об'єкт лінгвістичних досліджень концепт ВІЙНА вивчається з точки зору когнітивної поетики [147], лінгвоконцептології [106; 220; 237], лінгвокультурології [262; 43; 99], семантики [57; 146; 242], семіотики [211] на матеріалі англійської [220; 237], німецької [115], української [99],

російської [43; 147] мов. Лінгвістами здійснено порівняльний аналіз та виявлено місце концепту ВІЙНА в британській і російській мовних картинах світу [43]; з'ясовано специфіку осмислення концептосфери ВІЙНА в повсякденній і професійній свідомості [106]; встановлено засоби мовної репрезентації концепту ВІЙНА в англomовному поетичному дискурсі [147] та творах Е. Хемінгуея [81; 94]; співставлено особливості вираження концепту ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС / KRIEGSZAIT в ідіолектах К. Симонова й Е.М. Ремарка (на матеріалі німецької та російської мов) [115]; розроблено модель семантико-асоціативної структури концепту ВІЙНА як компонента концептуальної картини світу письменника у творах Р. Олдінгтона й В.М. Гаршина; надано визначення мілітарної метафори [237; 220].

Сучасна когнітивна лінгвістика звертається до розгляду проблем функціональних і історичних змін концептів, виявляє розширення, звуження і модифікації значень, конфігурації, метафоричних моделей тощо [91, с.177; 184]. Отримані відомості щодо концепту ВІЙНА здебільш характеризують його колективні та розкривають певні індивідуальні властивості у окремих письменників; тож на часі – постановка проблеми смислових трансформацій колективного й індивідуального змісту концепту; питання особливостей актуалізації концепту ВІЙНА в індивідуальному художньому дискурсі, зокрема в ідіодискурсі Е. Хемінгуея як представника «втраченого покоління». У дисертації ці питання вирішуються на базі когнітивно-дискурсивного підходу.

Актуальність роботи визначається, з одного боку, застосуванням новітньої когнітивно-дискурсивної парадигми до визначення одного з ключових концептів ВІЙНА, а з іншого, – тим, що специфіка актуалізованого в ідіодискурсі Е. Хемінгуея концепту ВІЙНА розглядається як прояв відмінностей індивідуальної концептосфери автора на тлі відповідного концепту загальноамериканської національної картини світу (далі – американського концепту), втіленої в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років. Запропонований підхід сприяє вирішенню важливої проблеми

когнітивної лінгвістики — співвідношення колективного й індивідуального, загального та одиничного в мисленні людини та в художньому дискурсі.

Зв'язок роботи з науковими темами. Проблематика дисертації відповідає профілю досліджень, які проводяться на факультеті іноземних мов Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна за темою «Когнітивні й комунікативні проблеми дискурсу й навчання іноземних мов», номер державної реєстрації 0103U004255.

Мета роботи полягає у визначенні змісту, структури та засобів актуалізації концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Ернеста Хемінгуея та їх відмінностей від американського художнього дискурсу 1920-х – 1960-х років.

Для досягнення цієї мети послідовно вирішуються такі **завдання**:

- з'ясувати етимологічний шар концепту ВІЙНА та його архетипні засади;
- установити семантичний простір первинних номінацій концепту ВІЙНА в американській мовній картині світу (далі – МКС) та його відмінність у дискурсі Е. Хемінгуея;
- структурувати семантичний простір первинних номінацій концепту ВІЙНА в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років і його трансформації в ідіодискурсі Е. Хемінгуея;
- виявити поняттєвий складник концепту ВІЙНА в американській загальнонаціональній картині світу (від *national* – *притаманній усім носіям мови в США*) й ідіоконцептосфері письменника та змоделювати інваріантну й трансформовану когнітивні структури концепту з урахуванням зв'язків між окремими слотами;
- виокремити образно-ціннісний складник концепту ВІЙНА в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років і в ідіодискурсі Е. Хемінгуея, установивши діапазон та спектр концептуальних метафор;
- з'ясувати напрями трансформації концепту ВІЙНА, актуалізованого в ідіодискурсі Е. Хемінгуея, порівняно з американським художнім дискурсом 1920-х – 1960-х років.

Об'єктом дослідження виступає концепт ВІЙНА, вербалізований лексичними засобами американського варіанту англійської мови, в ідіодискурсі Е. Хемінгуея та в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років.

Предметом дослідження є специфіка змісту, структури, засобів і способів актуалізації лінгвокультурного концепту ВІЙНА та напрями їх трансформації в ідіодискурсі Е. Хемінгуея порівняно з американським художнім дискурсом 1920-х – 1960-х років.

Гіпотеза дослідження базується на припущенні, що поняттєві, ціннісні та образні характеристики концепту ВІЙНА, актуалізованого в ідіодискурсі Е. Хемінгуея, зазнають трансформацій порівняно з концептом ВІЙНА в американському художньому дискурсі відповідного періоду, які зумовлені варіюванням індивідуальної концептосфери письменника по відношенню до загальнонаціональної американської картини світу.

Методи дослідження відповідно з його об'єктом та метою включають комплекс методів: етимологічний аналіз (для з'ясування змісту етимологічного шару концепту), аналіз словникових дефініцій та компонентний аналіз (для виокремлення лексичних номінацій концепту), метод польового моделювання (для структурування семантичного простору номінацій концепту), контекстний аналіз (для визначення номінативного простору й когнітивних ознак концепту), методику семантики лінгвальних мереж С.А. Жаботинської (для моделювання когнітивної структури концепту), метод перехресного мапування (для визначення метафоричних засобів номінації концепту), синхронічне зіставлення колективних та індивідуальних характеристик концепту ВІЙНА в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років та в ідіодискурсі Е. Хемінгуея, елементи кількісного аналізу.

Матеріалом дослідження слугують 64 лексеми – номінації концепту ВІЙНА: 50 в ідіодискурсі Е. Хемінгуея та 63 в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років. Загальна виборка складає 6121 дискурсивних

фрагментів функціонування номінацій концепту, відібраних з творів Е. Хемінгуея (2783) та американських художніх текстів 1920-х – 1960-х років з бази даних Corpus of Historical American English – COHA (3338), тезаурусів та словників англійської мови, у тому числі пареміологічних [298; 289; 332].

Методологічною основою дослідження є теоретичний доробок когнітивно-дискурсивної парадигми лінгвістики, зокрема:

- теорії дискурсу (Л.Р. Безугла, В.І. Карасик, М.Л. Макаров, Т.А. ван Дейк, Л.В. Солощук, І.Є. Фролова, В.Є. Чернявська, І.С. Шевченко та ін.);

- когнітивної лінгвістики (Л.І. Белєхова, Є.В. Бондаренко, С.А. Жаботинська, О.С. Кубрякова, А.П. Мартинюк, О.І. Морозова, В.Г. Ніконова, А.М. Приходько, Г.Г. Слишкін, Ю.С. Степанов, Й.А. Стернін, Ч. Філлмор);

- теорії концептуальної метафори (З. Кьовечеш, Дж. Лакофф, М. Джонсон, А.П. Чудінов);

- теорії номінації (Н.Д. Арутюнова, В. фон Гумбольдт, С.М. Єнікєєва, О.О. Потебня);

- а також теорії лінгвістики тексту (М.М. Бахтін, Л.Р. Болотнова, В.В. Виноградов, В.А. Кухаренко, В.О. Самохіна).

Наукова новизна результатів проведеного когнітивно-дискурсивного дослідження лінгвокультурного концепту ВІЙНА полягає в тому, що вперше:

- встановлено колективні та індивідуальні лінгвокогнітивні характеристики концепту ВІЙНА в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років та в ідіодискурсі Е. Хемінгуея, зокрема схарактеризовано специфіку поняттєвого, ціннісного, образного складників концепту і його місцев американській картині світу та ідіоконцептосфері письменника;

- структуровано семантичний простір номінацій концепту і виокремлено загальні та індивідуальні лексичні засоби об'єктивації концепту ВІЙНА в американському варіанті англійської мови, способи метафоричної актуалізації концепту в ідіодискурсі письменника порівняно з американським художнім дискурсом 1920-х – 1960-х років;

- запропоновано польову будову ЛСП «War»;
- виявлено номінативний простір і особливості змісту концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея порівняно з американським художнім дискурсом 1920-х – 1960-х років;
- змодельовано когнітивну структуру концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея та виявлено її трансформації порівняно з американським художнім дискурсом 1920-х – 1960-х років;
- з'ясовано діапазон і спектр концептуальних метафор, що утворюють образно-ціннісний складник концепту ВІЙНА, в ідіодискурсі Е. Хемінгуея та їх трансформації порівняно з американським художнім дискурсом 1920-х – 1960-х років.

У роботі також уточнено поняття індивідуальної концептосфери та ідіодискурсу; опрацьовано методику порівняльного когнітивно-дискурсивного аналізу колективних та індивідуальних ознак лінгвокультурного концепту.

Новизна дослідження може бути узагальнена в таких **положеннях, що виносяться на захист:**

1. Концепт ВІЙНА є ключовим лінгвокультурним концептом індивідуальної концептосфери Е. Хемінгуея, актуалізованим в його ідіодискурсі. Специфіка індивідуальної концептосфери письменника – частини колективної картини світу американців – зумовлює трансформації поняттєвих, ціннісних, образних характеристик концепту та засобів і способів його актуалізації в ідіодискурсі автора порівняно із художнім дискурсом США 1920-х – 1960-х років.

2. Зміст концепту ВІЙНА в американській мовній картині світу розкривається в значеннях 11 ЛСВ лексеми-полісеманта *war* (n.), профільованих у межах доменів: МІЛІТАРНЕ (з субдоменами ВІЙСЬКОВІ ДІЇ, ВІЙСЬКОВА ПОЛІТИКА, ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ, ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ) та ЦИВІЛЬНЕ (з субдоменами СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА, ТОРГІВЛЯ і ФІНАНСИ, СОЦІАЛЬНА ПОВЕДІНКА). Вони вмотивовані внутрішньою формою «вести боротьбу» та реалізують загальну негативну оцінку.

3. Номінативний простір концепту структуровано ЛСП «War», яке в американському художньому дискурсі охоплює три мікрополя «Armed Conflict», «Art of War» та «Antagonism». В ідіодискурсі Е. Хемінгуея проявом трансформацій є зміна імені концепту *war* на *fight*, перегруповання розширень між мікрополями та звуження їх кількості до двох, зникнення окремих розширень.

4. Когнітивний простір концепту ВІЙНА, структурований в американській концептуальній картині світу слотами ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ (розширення ВІЙСЬКОВІ ДІЇ, ВІЙСЬКОВА ПРОФЕСІЯ, ПЕВНИЙ ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ, ОФІЦІЙНИЙ СТАН ВІЙНИ, ВІЙСЬКОВА НАУКА) та АНТАГОНІЗМ (розширення СУПЕРЕЧКА, КАМΠΑНИЯ, СПОРТИВНЕ ЗМАГАННЯ, СУПЕРНИЦТВО У БІЗНЕСІ), звужується в індивідуальній концептосфері письменника: нерелевантними виявляються концепти ВІЙСЬКОВА НАУКА та СУПЕРНИЦТВО У БІЗНЕСІ; ступінь акцентованості окремих слотів варіюється. Типи зв'язків між слотами у межах схем ідентифікації та акціональної дії зберігаються, а кількість зв'язків каузації та контактної дії – зменшується.

5. Ціннісний складник концепту ВІЙНА варіюється від негативного та амбівалентно-позитивного в американській національній концептуальній картині світу до виключно негативного в індивідуальній концептосфері Ернеста Хемінгуея.

6. Образний складник концепту ВІЙНА (референта концептуальних метафор) сформований корелятивними доменами ПОДОРОЖ, КОНТЕЙНЕР, СПОРТ, ТОРГІВЛЯ, ЛЮДИНА, ХАРЧУВАННЯ, КУЛЬТУРА та ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ. На відміну від діапазону метафор ВІЙНА в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років, де домінують домени КОНТЕЙНЕР, ПОДОРОЖ, СПОРТ, ЛЮДИНА, в ідіодискурсі Е. Хемінгуея домінує корелятивний домен ПОДОРОЖ (метафора ВІЙНА є ПОДОРОЖ); корелятивні домени ПРИРОДА, ТЕХНІКА, ТВАРИНА зникають; метафоричний потенціал корелятивних доменів ТОРГІВЛЯ, ХАРЧУВАННЯ, КУЛЬТУРА зростає, а потенціал корелятивних доменів ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ, ЛЮДИНА, СПОРТ зменшується.

У метафоричному спектрі концепту ВІЙНА як корелята концептуальних метафор в обох дискурсах наявні референтні домени ПОЧУТТЯ/ВІДЧУТТЯ, СПОРТ, ЖИТТЯ, МЕДИЦИНА, ПОЛІТИКА, СОЦІАЛЬНІ СТОСУНКИ, ЕКОНОМІКА, СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА та ПРИРОДА, проте їх метафоричний потенціал суттєво змінюється: для Е. Хемінгуея найбільш значущими референтними доменами є ПОЧУТТЯ/ВІДЧУТТЯ, СПОРТ та ЖИТТЯ, а для американського художнього дискурсу 1920-х – 1960-х років – ЕКОНОМІКА, СОЦІАЛЬНІ СТОСУНКИ та ПОЛІТИКА.

Теоретичне значення роботи зумовлено тим, що її результати є внеском у лінгвокогнітивістику (визначення змісту і структури лінгвокультурного концепту ВІЙНА; функціональних змін концепту в аспекті колективне vs індивідуальне); когнітивну семантику (виявлення варіювання значень імені концепту); теорію концептуальної метафори (встановлення метафоричних і метонімічних моделей ВІЙНА); когнітивну дискурсологію (трансформація когнітивних ознак концепту, актуалізованого в ідіодискурсі Е. Хемінгуея, щодо американського художнього дискурсу 1920-х – 1960-х років).

Практична цінність дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані в навчальних курсах лексикології англійської мови (розділ «Лексична семантика», «Синонімія», «Полісемія»), загального мовознавства (розділ «Мова і мислення»), у спецкурсах з теорії мовної комунікації, дискурсології, когнітивної лінгвістики, літературознавства, у подальших наукових розвідках аспірантів і студентів.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення та практичні результати дослідження обговорювались на 6-ти наукових конференціях: Всеукраїнська наукова конференція германістів «Германістика у ХХІ столітті: когнітивна, соціо- та прагмалінгвістика» (Харків, 2012); IV Міжнародна конференція «Когнітивно-прагматичні дослідження професійних дискурсів» (Харків, 2012); XIV Міжнародна конференція «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація» (Харків, 2015); IV Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Філологія

XXI століття: теорія, практика, перспективи» (Одеса, 2015); XI Міжнародна науково-практична конференція «Wykształcenie i nauka bez granic – 2015» (Перемишль, 2015); V Наукова конференція з міжнародною участю «Когнітивно-прагматичні дослідження професійних дискурсів» (Харків, 2016).

Публікації. Основні положення дослідження відображено в 5 одноосібних статтях та 1-ій у співавторстві (5 з них надруковано у фахових наукових виданнях України, 1 – за кордоном), а також у 6 тезах доповідей на наукових конференціях загальним обсягом 3,2 друкованих аркуша.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів з висновками до кожного, загальних висновків, списку використаних теоретичних джерел (266 позицій, з них іноземними мовами – 77), довідкових джерел (39), списку джерел ілюстративного матеріалу (33) та додатків. Робота містить 13 таблиць і 6 рисунків. Загальний обсяг роботи становить 221 сторінку, обсяг основного тексту – 170 сторінок.

У **вступі** розкрито актуальність теми, наукову новизну, визначено мету і завдання роботи, методи дослідження, теоретичне та практичне значення дослідження, подано відомості про апробацію його результатів.

У **першому розділі** «ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТУ ВІЙНА В ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНОМУ vs ІНДИВІДУАЛЬНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ» критично узагальнюються відомості про ВІЙНУ в гуманітарних та лінгвістичних науках, уточнюються принципи когнітивно-дискурсивного аналізу концепту, його місце в американській національній картині світу та індивідуальній концептосфері письменника; розроблюється алгоритм дослідження лінгвокультурного концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуей порівняно з загальноамериканським художнім дискурсом 1920-х – 1960-х років.

У **другому розділі** «ЛІНГВОКОГНІТИВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОНЦЕПТУ ВІЙНА В АМЕРИКАНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

1920-х – 1960-х РОКІВ» з'ясовується зміст концепту ВІЙНА як колективного утворення в картині світу американців: встановлюється етимологічний шар номінацій концепту, його архетипне підґрунтя, засоби первинної та вторинної номінації, зокрема його потенціал як референта і корелята когнітивних метафор, моделюється когнітивна структура концепту ВІЙНА.

У **третьому розділі** «ЛІНГВОКОГНІТИВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОНЦЕПТУ *ВІЙНА* В ІДІОДИСКУРСІ Е. ХЕМІНГУЕЯ» розкривається специфіка поняттєвого та образно-ціннісного складників концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея та виявляються напрями трансформацій концепту ВІЙНА в ідіодискурсі письменника порівняно з американським художнім дискурсом 1920-х – 1960-х років.

У **загальних висновках** підводяться підсумки проведеного аналізу та окреслюються перспективи подальших досліджень.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТУ *ВІЙНА* В ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНОМУ vs ІНДИВІДУАЛЬНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Лінгвокультурний підхід до вивчення концепту *ВІЙНА* в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років та дискурсі Е. Хемінгуея базується на тлумаченнях поняття війни в гуманітарних та лінгвістичних науках. На основі їх критичного узагальнення в цьому розділі формуються принципи когнітивно-дискурсивного аналізу *ВІЙНА* як лінгвокультурного концепту, його місця в американській національній картині світу та індивідуальній концептосфері письменника – виразника ментальності «втраченого покоління»; виопрацьовується розуміння ідіодискурсу як середовища втілення індивідуальної концептосфери письменника та розроблюється алгоритм аналізу лінгвокультурного концепту *ВІЙНА* в ідіодискурсі Е. Хемінгуея порівняно з загальноамериканським художнім дискурсом 1920-х – 1960-х років з точки зору дискурсивної актуалізації колективного vs індивідуального світосприйняття.

1.1. Концепт *ВІЙНА* у міждисциплінарному вимірі

ВІЙНА є одним із базових універсальних концептів, що втілює уявлення про один із найбільш помітних соціальних феноменів ХХ століття, слугує основою осмислення процесів історичного розвитку суспільства і залишається актуальним об'єктом міждисциплінарних досліджень як «неодмінний і постійний атрибут історії людства, починаючи з рабовласницького ладу» [123, с. 9]. Доробок учених розкриває найбільш загальні поняттєві, оцінні, образно-символьні ознаки *ВІЙНИ*, що складають основу розуміння *ВІЙНИ* в концептуальній картині світу (далі – ККС) американців.

1.1.1. Концепт ВІЙНА в гуманітарних науках

Історія вивчення поняття війни починається із фундаментальних праць мислителів давнього світу, які заклали основи осмислення феномену ВІЙНА перш за все як соціального явища («ВІЙНА – це велика справа для держави, це ґрунт життя й смерті, це шлях існування і загибелі» [254, с. 10]), та продовжується в античний період і в Середньовіччі [193; 218]. У наш час поняття війни характеризується проникненням і активним функціонуванням практично у всіх сферах суспільства, набуваючи особливої значущості у XX столітті. Одержані результати виявляють різноманітні ознаки та засвідчують різну оцінку війни в теології, філософії, психології, історії, соціології, політології тощо.

Базуючись на текстах Біблії, *теологічна* інтерпретація ВІЙНА, що сягає корінням Старого Заповіту, ґрунтується на розумінні війни як арени реалізації волі Бога і пропонує певний спектр оцінок ВІЙНИ: від позитивної до негативної. Так, з одного боку, ВІЙНА вважається ефективним способом утвердження істинної релігії, винагороди благочестивих, установлення справедливості (завоювання іудеями «землі обітованої», переможні кампанії арабів, які прийняли іслам [336, Joshua 4:13, Samuel 15:3]), або засобом покарання нечестивих (знищення асирійцями Ізраїльського царства, розгром варварами Римської імперії): «*And the LORD sent thee on a journey, and said, Go and utterly destroy the sinners the Amalekites, and fight against them until they be consumed*» [там само, Samuel 15:18]. Разом із тим ВІЙНА амбівалентно оцінюється як вимушена необхідність і, хоча вона не є доброю справою, вона є неминучою у світі, повному грішних людей, вона є породженням гріха: «*A time to kill, and a time to heal; a time to break down, and a time to build up*» [там само, Ecclesiastes 3:3]. З іншого боку, експліцитно негативна оцінка ВІЙНИ закорінена у важливішій біблійній заповіді “*Thou shalt not kill*” [там само, Exodus 20:13].

У біблійних текстах уперше з’являються атрибути війни [там само, Revelation 19:11–21], що з плином часу набувають статусу культурних

символів: полум'я вогненне, кров, гострий меч, лють та гнів, труп, стерв'ятник, що пожирає трупи.

ВІЙНА отримує здебільш негативну оцінку у творах Гомера [117]: образ несправедливої війни ототожнюється з богом Аресом – більш відомим пізніше в мистецтві й літературі під латинським ім'ям Марс. ВІЙНА постає у якості лютого бога, що зображений із смертоносною зброєю та атрибутами війни – списом, палаючим факелом, собакою, шулікою; його супутницею – богинею змагання й суперечки Ерідою та кровожерливою Енією; його коні мають імена постійних ознак війни – Блиск, Полум'я, Шум і Жах. Він наділений епітетами «сильний», «величезний», «швидкий», «скаженіючий», «шкідливий», «лютий», «губитель людей», «руйнівник міст», «заплямований кров'ю»; має можливість закохуватися (союз з богинею Афродітою) та мати чимало дітей з іменами Деймос («жах»), Фобос («страх») [331] та рисами нерозсудливості, люті та жорстокості – проявів та наслідків війни, а також дочку Гармонію, чие ім'я вказує на гармонійні відносини між двома великими пристрастями – війною й любов'ю.

У давньогрецькій філософії з часів Геракліта Ефеського (V до н.е.) підкреслювалось позитивне ставлення до війни як до «правди миру, батька та царя всіх речей» [266, с. 54]. Діоген Лаертський також говорить про позитивний внесок війни в розвиток суспільства: «У протилежностях те, що призводить до народження, зветься війною та спустошенням, а те, що сприяє гниттю, – згодою і миром» [114, с. 361].

У широкому розумінні поняття ВІЙНИ у філософській парадигмі визначається як «збройна боротьба між державами і народами, між класами всередині держави» [280], а згідно з Т. Гоббсом, вона є природним станом світу й «існує тому, що люди не знають причин війни і миру, бо мало хто займається дослідженням обов'язків, виконання яких забезпечується зміцненням та збереженням миру, тобто дослідженням справжніх законів громадянського суспільства» [225, с. 56]. У мирний час ВІЙНА існує в іншому

своєму вимірі – політиці та інших видах суспільних взаємовідносин, які, за М. Фуко, є «продовженням війни іншими засобами» [174, с. 150].

У філософській парадигмі оцінка війни є амбівалентною: хоча багато філософів відзначають певний позитивний вплив війни на розвиток суспільства, вони також підкреслюють її негативний ефект як «зовнішнього факту насильства і зовнішнього факту вбивства <...>, грубого фізичного насильства та руйнування» [16, с. 290], що є наслідком «зіпсованості людей, є судомною і жорстокою хворобою політичного організму» [84, с. 292]. За Вольтером, ВІЙНА є помилкою, на якій потрібно вчитися, адже «не можна не нагадувати знову й знову про злочини і нещастя, завдані безглуздими чварами. Безперечно, що нагадування про них заважає їх повторенню» [там само, с. 13].

У галузі культурології домінує амбівалентне ставлення до поняття ВІЙНА. Так, американський антрополог Л. Уайт відзначає, що «війни ведуться між товариствами, а не між індивідами», і зрозуміти їх можна «тільки в широкому культурологічному контексті» [263, с. 129–130]. Виступаючи проти теорії інстинкту агресії, що вважається стимулом початку війни, культурологи стверджують, що минулі війни є основою для створення майбутнього, адже «без накопичень пам'яті немає культури, без соціальної пам'яті не може бути й етики – усе це важливе для держави» [245, с. 143].

В історичному вимірі роль війни також оцінюється двояко: як неминуче зло і, водночас, умова суспільного розвитку. ВІЙНА «сама по собі не створює нічого нового, вона – лише закінчення старого, рефлексія на зло» [17, с. 39]. Упродовж соціально-політичної еволюції суспільства (від полювання та збирання до сільського господарства та тваринництва і до комерційності та промисловості) люди постійно ведуть як «торгівлю, так і війни, як усередині своїх кордонів, так і поза ними» [217, с. 2]. XX століття вирізняється не тільки з точки зору частішання війн, але й через «багатократне зростання масштабу охоплених ними територій і людських мас, числа втягнутих у них країн і народів, ступеня запеклості,

кількості жертв і величини збитку» [152, с. 3]. Війни у XX столітті «у своєму розвитку досягли ступеня світових війн...» [154, с. 11–12] та зазнали найглибших змін «за соціально-політичним змістом, військово-технічним виглядом, характером застосованої зброї, масштабами, за ступенем руйнування та винищування, впливом на життя суспільства» [там само, с. 11–12].

Згідно з американським антропологом Х. Термін-Хаєм, існує поняття «військового горизонту», що слугує для розмежування «первісної» та «справжньої» війни й означає «ведення тактичних операцій, застосування серії різноманітних бойових дій, наявність військового керівництва і чіткого уявлення про групові причини та цілі війни» [261, с. 55]. «Справжні» війни мають певну тривалість у часі, вимагають участі професіоналів і ведуться «з політичних та економічних причин» [там само, с. 55] – за вільне проведення політичної й економічної діяльності та сфери впливу.

«Примітивні» війни набувають схожих рис, проте в «недорозвиненій формі» [там само, с. 55], їхньою головною метою є «...виживання, придбання і використання земельних ресурсів» [263, с. 343]. Тобто історична наука трактує війну як «організовану цілеспрямовану діяльність однієї групи проти іншої, причому остання може бути чи не бути організована для аналогічної діяльності» та передбачає «застосування смертоносної сили» [216, с. 5].

У соціології проблема війни залишається «найбільш актуальною проблемою» [104, с. 42], визнається «регулярним промислом» [235, с. 108] та невід’ємною складовою соціальних відносин [208; 135].

У межах напряму *полемології* (соціології війн) ВІЙНА – це «кривава боротьба між організованими групами людей, яка обмежена в часі та просторі й підпорядкована певним правилам її ведення» [201, с. 87], і навіть виправдана ВІЙНА – це «велика трагедія для всіх і, водночас, для кожного з людей» [54, с. 3]. Соціологи визнають війну природнім станом міжнародних відносин (Р. Арон): це «не ставлення людини до людини», вона уособлює «міждержавні відносини», де звичайні люди виявляються ворогами випадково і, до того ж, не як громадяни, а як солдати» [7, с. 12]. Згідно

з думкою американського соціолога К. Райта, одні держави можуть бути більш схильними до використання військової сили як засобу зовнішньої політики, ніж інші; так, «новостворені держави вдаються до сили більш охоче, ніж більшість країн, що мають за собою тривалу історію» [148, с. 230]. Збільшення кількості війн, на думку П. Сорокіна, також пов'язано з прискоренням суспільно-культурних змін. Це твердження особливо характеризує країни Заходу впродовж останніх п'яти століть: «...непришвидшення, звичайно, є справжньою причиною. Якщо воно відбувається «планомірно й одноманітно» в усіх країнах, сумісність вищих цінностей не порушується та немає причин для внутрішніх або зовнішніх воєн. Небезпека виникає тоді, коли «не всі країни змінюються з однаковою швидкістю та колишня схожість цінностей між ними порушується» [158, с. 494].

У політології ВІЙНА визначається як «соціально-політичне явище, що являє собою крайню форму вирішення соціально-політичних, економічних, ідеологічних, а також національних, релігійних, територіальних протиріч між державами, народами, націями, класами та соціальними групами засобами військового насильства» [273, с. 337]. За К. фон Клаузевицем, політичне протистояння є «початковим мотивом війни, служить мірилом як для мети, яка повинна бути досягнута за допомогою військових дій, так і для визначення обсягу необхідних зусиль» [96, с. 8]. Він підкреслює наявність політичних мотивів у будь-якій масштабній війні та залежність кінцевих наслідків військового конфлікту від ступеня політичних протиріч: «...ВІЙНА була б боєм не на життя, а на смерть» [там само, с. 486], якщо б політична точка зору з початком війни зникла. Тож ВІЙНА історично застосовується як «інструмент політики» [222, с. 345], і народи світу «ніколи не навчаться перековувати свої мечі на орала, свої списи на садові ножі і не перестануть воювати, поки ВІЙНА не буде викинута разом з іншим дрантям королівської влади» [67, с. 199–200]. У той же час науковці підкреслюють необхідність аналізу першопричин війни, які не завжди лежать

на поверхні: «тиск емоційної складової війни перешкоджає її неупередженому, об'єктивному сприйняттю, розумінню її політичної природи» [13, с. 106].

Психологія вивчає війну як засіб вираження іманентних інстинктів людини – «інстинкту войовничості», «інстинкту забіякуватості» [243] або, за А. Адлером та З. Фрейдом, – «інстинкту агресії», які є проявом боротьби людини за владу та головним мотивом людської поведінки [190; 173] і наслідком внутрішнього комплексу неповноцінності, подоланням якого і є агресія: ВІЙНА відповідає «потягу до агресії та руйнування, а велика кількість жорстоких ситуацій в історії та сьогодні підтримують існування цього потягу та його силу» [173, с. 411]. Потяг до війни інколи вважають частиною людської сутності; його неможливо знищити. Водночас із розвитком суспільства люди навчилися «більш старанно контролювати свою ворожість» [252, с. 223]. Так, прагнення до панування можна «спрямовувати в позитивне русло під час спортивних змагань» тощо [там само, с. 223]. Тим самим психологи пікреслюють певні асоціативні зв'язки між війною та спортом.

Окремий розділ психології – *психологія війни* вивчає психологічні проблеми, що виникають у процесі підготовки військових та ведення війни як складової військової науки, у рамках якої розглядають такі атрибути війни як «зброю, бойові дії, воїнів, агресію, ворожість та руйнування, адже поведінка людини стає зовсім іншою» [205, с. 4], коли вона бере до рук зброю: повністю змінюється світосприйняття, самооцінка, ставлення до оточуючого. ВІЙНА формує особливий тип особистості, особливий тип психології – «психологію воїна, тобто безпосереднього учасника бойових дій» [152, с. 97] – психологію людини в екстремальних обставинах війни, яку можна розглядати як безперервну низку ситуацій, що знаходяться на межі почуттів, існування між життям та смертю [256]. Цей психологічний стан «не обмежений в часі <...>, він починається задовго до оголошення війни <...> і триває після припинення військових дій» [113, с. 48, 62]

Таким чином, гуманітарні дослідження розкривають універсальні ознаки понятійної природи концепту ВІЙНА, до яких належать: різноманітність оцінок цього поняття – від негативного до амбівалентного і навіть позитивного; простежують асоціативні зв'язки ВІЙНА і спорту; образно-символьні асоціації з полум'ям, кров'ю, смертю тощо.

1.1.2. Концепт ВІЙНА в лінгвістичних студіях

Концепт ВІЙНА є об'єктом лінгвістичних досліджень у різних парадигмах: у лінгвокультурології, семіотиці, когнітивній поетиці, семантиці, лінгвоконцептології. Його лінгвістичний аналіз базується на «понятті сукупності істотних ознак предмета, «зануреного» в культуру та мовлення» [51, с. 66], для виявлення яких необхідне залучення даних історії, філософії, соціології та інших суміжних наук.

У лінгвокультурологічному аспекті концепт ВІЙНА виявляє універсальний характер для багатьох культур, зокрема англійської [43]. Разом із концептами ПРАВДА, ЛЮБОВ, НЕНАВИСТЬ концепт ВІЙНА є одним з ключових міжкультурних концептів, ознаки яких простежуються у різних сферах людської діяльності. Вони мають багато «спільних та відмінних рис у різних націй» [262, с. 174].

У мовній картині світу (далі – МКС) концепт ВІЙНА об'єктивується за допомогою певних лексичних засобів, формуючи «універсальні бінарні опозиції, що представлені лексемами *war – peace* (ВІЙНА – мир), *evil – good* (зло – добро), *death – life* (смерть – життя) [43, с. 9].

Лінгвокультурологічні студії концепту ВІЙНА в англійській і російській мовних картинах світу (співставно) свідчать, що ВІЙНА – це «етнічно, культурно обумовлене, складне структурно-змістове вербалізоване утворення, що базується на понятійній основі та включає образ і оцінку» [там само, с. 18]. Установлюються комбінаторні властивості окремих лексем-номінацій концепту ВІЙНА, наводяться провідні ознаки концепту, непрямі засоби його актуалізації. Так, до найбільш уживаних метафоричних моделей

мовної актуалізації сучасної війни в Іраці в англійській МКС належать моделі «ВІЙНА Є ЕКОНОМІЧНА ОПЕРАЦІЯ», «ВІЙНА Є ДОРОГА», «ВІЙНА Є ЗМАГАННЯ», «ВІЙНА Є ТЕАТР», «ВІЙНА Є УРОК» [там само, с. 18].

Концепт ВІЙНА є поєднанням протилежно орієнтованих систем, «несумісність та жорстка організація яких замість діалектичної взаємодії і творчого розв'язання конфлікту (з переходом на новий рівень еволюції) запускає базові скрипти типу «нанесення удару», «тиск», «руйнування», «зіткнення». У лінгвокультурах народів Європи вербалізується «універсальна інформаційна матриця, що охоплює концепти зі сфер онтології, аксіології, артефактів, соціальних відносин <...>, на основі яких створюється програма «поствоєнного» існування систем» [99, с. 227].

Використання в мовленні мілітарних метафор засвідчує, що «реальний світ» неусвідомлено будується на основі мовленнєвих звичок тієї чи іншої соціальної групи» [169, с. 63].

У термінах семіотики ВІЙНА визнається одним із символів ХХ століття [125]. Вивчення образу війни «у свідомості респондентів сприяє формуванню духовних, моральних цінностей, усвідомленню цінності життя, формуванню об'єктивного погляду на події історії», зокрема, дозволяє уникнути суб'єктивних, фальсифікованих оцінок Другої світової війни, «направлено на збереження Другої світової війни в народній пам'яті як свідчення найбільшої трагедії» [78, с. 12].

Образ ВІЙНИ складається з «власного образу» й «образу ворога» [4; 79] та «може бути позитивним і негативним» [78, с. 15]. Позитивна оцінка пов'язана з усвідомленням цінності життя, із піднесенням духу, утвердженням моральних цінностей справедливої війни на тлі негативних образів та символів – знущання над полоненими, масові вбивства тощо, поширених в інформаційному середовищі, у засобах мас-медіа, де їм надається переважно негативна оцінність [211; 192; 3].

Суб'єктивна складова образу війни, представлена безпосередніми переживаннями, проявляється у формі рефлексивної оцінки.

У рамках когнітивної поетики концепт ВІЙНА входить у систему бінарних опозицій, що структурують модель світу (ВІЙНА :: МИР) (за Н.В. Рабкіною). Концепт ВІЙНА описаний як просторово-часова єдність (хронотоп війни). Просторово-часова модель концепту ВІЙНА в поетичному дискурсі знаходиться в динамічному стані руйнації та характеризується «апокаліпсичною спрямованістю» [147, с. 6].

Лексеми, що вербалізують концепт ВІЙНА, за даними В.А. Єфименка щодо твору Д. Бартелма «Білосніжка» [71, с. 99], розкривають такі концептуальні ознаки як зацікавленість читачів у ситуації [72], вірогідність негативної чи позитивної оцінки війни.

У семантичних студіях концепт ВІЙНА представлений складною моделлю семантико-асоціативної структури. До неї входить значна кількість «варіативних компонентів», які відображають різні негативні сторони війни [57, с. 5]. Військова лексика становить вагомий прошарок лексичної системи англійської мови, що змінюється з плином часу. Так, у XVII ст. ВІЙНА – ключове поняття в п'єсі К. Марло «Тамерлан Великий», утілена лексемою *war*, яку «атрибутивно визначають прикметники *hot, glorious* (*hot war, the glorious name of war*), вона синтагматично співвідноситься з іменниками *expedition, god, power* (*the expedition of war, the god of war, power of war*), а також виступає в якості об'єкта (*to bring war*) і предиката (*to war against*)». Наведені лексеми, синтагматично пов'язані з лексемою *war*, набувають позитивних або нейтральних оцінних конотацій, що відповідає тлумаченню ВІЙНИ як природного стану [146, с. 162].

У плані мікродіахронії (тексти початку XX століття – сучасні тексти) концепт ВІЙНА зазнає значних змін: якщо раніше ВІЙНА асоціювалась з поняттями смерті, страждань, героїзму (*death, suffering, blood* та *heroism*), то пізніше концепт витлумачується як дегероїзований, не кривавий (*a clean, technological, post-heroic war*) (за Д. Лазаричем); це негативна, але необхідна подія [242].

У руслі лінгвоконцептології концепт ВІЙНА віднесено до числа гіперконцептів, він уміщує концепти БІЙ/BATTLE, АРМІЯ/ARMY, ЗБРОЯ/WEAPON, ПЕРЕМОГА/VICTORY тощо (за В.Б. Крячком) [106, с. 10].

Цей концепт специфічно проявляється у повсякденній (цивільній) і професійній (військовій) мовній свідомості: «у першому випадку найважливішими ознаками концепту виступають її учасники, кошти та жахи війни, у другому випадку – детально позначені способи та засоби ведення бою» [там само, с. 4]. Спроби фреймового подання концепту зводяться до різних способів його моделювання за допомогою понять, що безпосередньо асоціюються з війною: так, за Л.М. Венедіктовою, фрейм ВІЙНА постає у вигляді «семи компонентів: конфлікту, воєнних дій, війни та її видів, озброєння, учасників, міжособистісних відношень учасників війни, наслідків війни» [43, с. 9].

Актуалізований у документальній прозі В. Черчіля, концепт ВІЙНА моделюється у вигляді єдності двох концептуальних ознак: «смерть, що об'єктивується номінативними одиницями *slaughter, massacre, butchery, bloodshed; destruction, extermination, obliteration* та ін., та страждання (*suffering, tribulation, disaster, loss, tragedy, catastrophe, misfortune, frustration, horror*)» [70, с. 85–86].

З точки зору лінгвокогнітивістики, метафоричні репрезентації концепту ВІЙНА є частотними та різноманітними. Дж. Лакофф і М. Джонсон як приклад наводять концептуальну метафору ARGUMENT IS WAR, де йдеться про суперечку в термінах війни: люди можуть виграти або програти суперечку; людина, з якою сперечаються, є опонентом; під час суперечки відбувається атака на переконання опонента та захист власних переконань; плануються та використовуються військові стратегії. Ця метафора засвідчує «асоціативний зв'язок кореляту – СУПЕРЕЧКА, що складається з атаки, захисту, контратаки тощо, та референту – концепту ВІЙНА» [238, с. 5].

Концептуальна метафора BUSINESS is WAR є важливою для опису

більшості видів бізнес-діяльності. Це показує, що «бізнес-поведінка сприймається та осмислюється в термінах ведення війни» [220, с. 67]. Принципи військової стратегії застосовуються для характеризувannya бізнес-ситуацій: «конфронтація фірм розглядається як аналог сторін у військовому конфлікті, прибуток від продажу є територія, за яку ведеться боротьба» [там само, с. 67]. Тож концепт ВІЙНА постає як культурно зумовлене амбівалентно оцінне ментальне утворення [240], що має універсальний характер як невід'ємна частина лінгвокультурного середовища.

1.2. Концепт ВІЙНА в художньому ідіодискурсі

Серед багатьох відомих підходів до вивчення індивідуальних властивостей дискурсу окремого письменника сучасний напрям когнітивних лінгвістичних студій акцентує розуміння мовної діяльності як одного із модусів когніції, що становить вершину айсберга, в основі якого лежать когнітивні здібності особи [63, с. 306]. Досліджується втілення в художньому дискурсі ментальних уявлень творчої особистості автора, а саме: створення типології концептів авторської свідомості, виявлення форм їх ментального подання тощо. Як наголошують Л.І. Белехова і О.П. Воробйова, розгляд співвідношення когнітивних характеристик мовної особистості з типами ментальних репрезентацій, з одного боку, і з більш великими одиницями, когнітивними структурами, з іншого [20; 24; 52, с. 18-22], наразі стає все більш актуальним. Це зумовлює необхідність у цьому розділі критично узагальнити розуміння провідних понять, прийнятих у роботі: картини світу народу та ідіоконцептосфери особи, концепту та індивідуального концепту, концепту ВІЙНА з точки зору різних класифікацій концептів, художнього дискурсу та ідіодискурсу письменника.

1.2.1. Концепт як базова одиниця індивідуальної концептосфери письменника

Специфікою художнього дискурсу є «його орієнтація на екстралінгвальну контекстну інформацію, на розкриття внутрішнього світу особистості, на виявлення характеру міжособистісних відносин» [21, с. 40], а згідно з Ю. М. Карауловим, асоціативна структура художнього дискурсу, сформована на номінантно-референтній основі, дає змогу говорити про спільну для лінгвокультурного загалу **концептуальну картину світу** (далі ККС) – «цілісну сукупність образів дійсності в колективній свідомості» [90, с. 74], та **індивідуальну ККС** окремого носія мови й культури, яка зумовлена сукупністю «взаємопов'язаних концептуальних сфер, що відображають знання індивіда про певні фрагменти світу, центром якого він є...» [134] (Пор. за Р.І. Павільонісом, «система концептів або «система вірувань» утворює концептуальну картину світу, яка відповідає життєвому досвіду автора» [136, с. 11]). З іншого боку, світосприйняття окремого автора як мовної особистості зумовлює формування змісту художніх образів у його творах.

Мовна картина світу (далі – МКС) є сукупністю знань, «зафіксованих опозиціями словника та граматики» [181, с. 87] або «словесним покриттям для думки» [214, с. 5]. Вона містить колективний досвід нації у певний історичний період і зберігається в лексикографічних джерелах. Щодо ККС, вона здебільш відображається за допомогою мови, але не все сприйняте і пізнане людиною має вербальну форму. У художньому дискурсі дослідження індивідуальної ККС письменника за допомогою «ретельного аналізу самого словесного полотна літературного твору» дозволяє «відтворити та описати фрагменти концептуальної картини світу автора» [44, с. 90] та з'ясувати вплив авторського світосприйняття на формування концептів в ідіодискурсі.

Поняття індивідуального світосприйняття – це система суб'єктивних узагальнених поглядів на світ і місце людини в ньому, на ставлення людини

до навколишньої дійсності і самого себе, а також зумовлені цими поглядами основні життєві позиції людини, її переконання, ідеали, принципи пізнання й діяльності, ціннісні орієнтації. У якості основних елементів світосприйняття філософія називає знання, цінності, волю, переконання, принципи, норми, ідеали, почуття і емоції, програми дії [280].

ККС народу слугує базою для формування індивідуального світосприйняття, в якому, за М. Хайдеггером, змінюється позиція мислячого суб'єкта щодо світу в ході суб'єктивної інтерпретації цієї картини [175]. Отже, формування індивідуальної картини світу людини, з одного боку, тлумачиться як результат розвитку суб'єктивності, а з іншого, проходить під впливом змін у цінностях і нормах, що зумовлюють сприйняття людини [128, с. 148-149].

Індивідуальні елементи світосприйняття високого ступеня узагальнення утворюють індивідуальну концептосферу мовця або «авторську картину світу» окремого письменника (термін В.В. Меньйло [129]). Тобто вони існують у певній «ідіосфері» (термін О.П. Воробйової) – частині художньої картини світу, у якій знаходить відображення індивідуально-авторське осмислення світу [52, с. 54]. Тож індивідуальна концептосфера, або **ідіоконцептосфера** (термін, обраний у нашій роботі) є «певною конфігурацією концептів у свідомості окремої людини» [145, с. 174–175].

ККС народу та ідіоконцептосфера (індивідуальна картина світу) як окремі типи концептосистем розрізняються за ступенем суб'єктивності; остання безпосередньо пов'язана з особистістю – носієм концептів, які набувають в ідіоконцептосфері нових, змінених конфігурацій (пор.: «індивідуальні концептосистеми конструюються на основі об'єктивно існуючих концептосфер етносу, однак у свідомості окремої людини вони завжди суб'єктивно заломлені, а їхня кількість та якість залежить від інтелекту, освітченості, ерудиції, ціннісних орієнтирів, соціального статусу і навіть від стану здоров'я мовної особистості – носія концептів» [145, с. 176]).

Розумова діяльність є динамічним явищем свідомості індивіда, яка базується на концептах та продукує їх, вона приводить до набуття досвіду та, у тій чи іншій мірі, трансформації сприйняття явищ різного характеру, під час якої індивід суб'єктивно встановлює значущість предметів і явищ, які з ним взаємодіють. Так, індивідуальне світосприйняття (за В.І. Карасиком – «індивідуальна мовна свідомість») включає три набори знань та уявлень, що формують її цілісність: індивідуальний когнітивний простір (унікальна структурована сукупність усіх знань і уявлень людини, особливості мови та стилю того чи іншого автора тощо) [90, с. 8–9]; колективний когнітивний простір – «певним чином структуровану сукупність знань і уявлень, якими з необхідністю володіють усі особи, які входять у той чи інший соціум, певну національну лінгвокультурну спільноту» [269] та когнітивну базу – «певним чином структуровану сукупність необхідно обов'язкових знань та національно-детермінованих і мінімізованих уявлень того чи іншого національно-лінгво-культурного співтовариства» [103, с. 131], якими володіють «усі носії того чи іншого національно-культурного менталітету» [102, с. 164].

Незважаючи на те, що кожне індивідуальне світосприйняття є частиною узагальненого досвіду лінгвокультурної спільноти, яка впливає на особливості сприйняття навколишнього світу, будь-яка загальнонаціональна картина світу для людини не може бути відділена від її власного досвіду й особистісного способу сприйняття [119, с. 70], тобто ставлення суб'єкта до навколишнього світу завжди індивідуальне. Внутрішній зміст картини світу змінюється залежно від того, на що звертається увага, отже у мові постійним є лише її зовнішнє (вербальне) втілення. Ураховуючи те, що суб'єкт є водночас представником цілого етносу й індивідом, розрізняють концепти в межах національної картини світу та індивідуальні концепти.

У нашій роботі **концепт**, слідом за О.С. Кубряковою, розуміємо як «оперативну змістову одиницю пам'яті, ментального лексикону

концептуальної системи і мови мозку, усієї картини світу, відображеної в людській психіці. Поняття концепту відображає уявлення про ті змісти, якими оперує людина в процесах мислення і які відображають зміст досвіду і знання, зміст результатів усієї людської діяльності та процесів пізнання світу у вигляді певних «квантів» знання» [277, с. 90]. Як зазначає Р.І. Павільоніс, концепти дозволяють зберігати знання про світ і виявляються будівельними елементами концептуальної системи, сприяючи обробці суб'єктивного досвіду шляхом підведення інформації під певні вироблені суспільством категорії й класи [247].

Концепти, що уособлюють вищий ступінь суб'єктивного досвіду – це індивідуальні концепти [91, с.29; 163], або **ідіоконцепти** (термін В.І. Карасика та ін. (пор.: «за параметром круга осіб, що поділяють той чи інший концепт, вирізняються загальнолюдські, цивілізаційні, етнокультурні, макрогрупові, мікрогрупові та індивідуальні концепти» [88, с. 26])). Під ідіоконцептами розуміємо індивідуальні концепти, з якими ми стикаємося, головним чином, в художніх текстах і які виражають, перш за все, «авторські модифікації загальноприйнятих цінностей, аж до їх перекручення» [91, с.36].

Використовуючи філософські тлумачення, співвідношення загальнонаціональної картини світу – індивідуальної концептосфери – індивідуального концепту справедливо тлумачити як *загальне – особливе – одиничне*: «...весь світ складається з нескінченної множини предметів, процесів, явищ, властивостей, відношень. У кожному є ознаки, які відрізняються від ознак інших предметів, явищ і роблять їх неповторними, єдиними у своєму роді. Такі ознаки називають одиничними. <...> у кожному предметі є ознаки подібності чи тотожності з ознаками інших предметів або явищ. Їх називають загальними» [187, с. 121]. Проміжною категорією між одиничним і загальним є поняття «особливе». Особливе – це те, що є «загальним стосовно одиничного і одиничним щодо загального. Наведемо приклад: водень – одиничне; газ – особливе; хімічний

елемент – загальне» [275]. Відповідно, ідіоконцептосфера Е. Хемінгуея тлумачиться у нашій роботі як особливе на тлі загальнонаціональної картини світу – загального, а притаманний письменнику індивідуальний концепт ВІЙНА – як одиничне.

За різними класифікаційними критеріями концепт ВІЙНА у творах Е. Хемінгуея демонструє такі властивості:

за ознакою загальне : одиниче ВІЙНА у світосприйнятті Е.Хемінгуея – індивідуальний концепт; він побудований на основі досвіду усього народу, утім, маючи багато спільного з загальнонаціональними концептами, суттєво відрізняється в концептосфері окремого автора. За визначенням В.І. Карасика, Н.О. Красавського, Г.Г. Слишкіна, це «уявлення або мисленнєвий образ в авторській індивідуальній свідомості, який за рахунок особливостей авторської концептуалізації фрагментів дійсності перейшов до розряду ключових, тобто отримав в авторському сприйнятті особливу культурно-змістову цінність, і, відповідно, є особистісно-значущим» [88, с. 83]. Близьким до розуміння індивідуального концепту є «індивідуально-авторський» концепт [там само, с. 83], але, на відміну від першого, останній завбачає поняття, що є суто авторським витвором (як-от нереальні істоти – герої Толкієна тощо). Це пояснює вибір терміна «індивідуальний» для нашого дослідження концепту ВІЙНА у творах Е. Хемінгуея.

В ідіоконцептосфері письменника окремі індивідуальні концепти здатні бути парадоксальними (у випадку виникнення нестандартних, у тому числі хибних, суджень про об'єкт) [151]) або образно-художніми, представленими у творчій свідомості поета, художника, письменника, музиканта тощо. Індивідуальні образно-художні концепти проявляються передусім у «результатах естетичної мовленнєвої діяльності, тобто у художніх текстах, де фігурують як одиниці індивідуальної свідомості автора і складові його концептуальної системи» [121, с. 159].

За ознакою домінування когнітивних або культурних властивостей концепт ВІЙНА – це **лінгвокультурний концепт**, виходячи з домінування

в ньому соціально-культурних ознак. Лінгвокультурний концепт – одиниця «колективного знання / свідомості, яка відправляє до вищих духовних цінностей, має мовне вираження й відзначена етнокультурною специфікою» [50, с. 70]. Це «згусток культури у свідомості людини і те, за допомогою чого людина входить у культуру» [279, с. 40]. Такий концепт відрізняється від інших ментальних одиниць своєю структурою, що складається з поняттєвого, ціннісного та образного складників з домінуванням ціннісного елемента: центром концепту, за В.А. Масловою, завжди є цінність [127, с. 77].

Поняттєвий складник лінгвокультурного концепту або його інформаційний зміст подібний до словникової дефініції ключового слова концепту – у нього входять ознаки концепту, що диференціюють денотат, і виключаються випадкові, необов'язкові [120, с. 18; 178, с. 87–88]; це «раціональна частина концепту, тобто той зміст, який включає тільки істотні характеристики об'єкта і раціонально мислиться, а не переживається» [90, с. 107].

Під ціннісним складником концепту розуміють культурну значимість, те, що робить концепт «культурною домінантою» та особливо важливим культурним смислом – аспекти актуальності й оцінки [156]. При цьому актуальність певного концепту визначається чисельністю мовних одиниць, що його об'єктивують, різноманітним потенціалом його знакового вираження, деталізацією позначуваного концептом фрагмента дійсності, що визначається як «номінативна щільність» [90; 156], а оцінка визначається як «ставлення особистості до суб'єктів й об'єктів дійсності» [271, с. 96]. Остання відображає, як правило, об'єктивно існуючі в суспільстві і в конкретному соціальному середовищі в певний історичний період норми, що мають певну цінність. Номінативна щільність тієї чи іншої тематичної групи слів, деталізація найменування, виділення смислових відтінків є сигналом лінгвістичної цінності позамовного об'єкта, чи то є предмет, процес або поняття [156]. Однак для повноти визначення актуальності

концепту враховується не тільки номінативна щільність, але й метафорична дифузність.

Образний складник визначається самою нейролінгвістичною природою концептуалізації: чуттєвий образ кодує концепт [139], що дозволяє виділити в чуттєвому образі перцептивну й когнітивну складові. Перцептивний образ формується у свідомості носія мови в результаті відображення ним навколишньої дійсності за допомогою органів чуття (тактильні, смакові, звукові образи). Когнітивна складова, за С.А. Жаботинською, мотивує «метафори, за допомогою яких поняттєве наповнення концепту представляється свідомості» [74, с. 55], та які є найбільш ефективним засобом об'єктивації образної складової й оцінки дійсності.

За типом дискурсу, у якому актуалізовано концепт, виділяють наукові, побутові, художні концепти [101]. У широкому трактуванні **художній концепт** – це «складне ментальне утворення, яке належить не тільки індивідуальній свідомості, а й (як інтенціональна складова естетичного досвіду) психоментальній сфері певного етнокультурного співтовариства <...> як універсальний художній досвід, зафіксований у культурній пам'яті, здатний виступати в якості ферменту й будівельного матеріалу у формуванні нових художніх смислів» [130, с. 41–42]. У широкому сенсі художній концепт розглядають крізь призму естетичної категорії та співвідносять з поняттям художньої картини світу як культурно-естетичним універсумом [там само, с. 42]. Тож у структурі художнього концепту об'єднуються і творчо переосмислюються ментальність, мова і національно-естетична традиція, що дозволяє зіставляти фрагменти колективної (загальнонародної) картини світу та індивідуальної художньої концептосфери [там само, с. 43].

Художній концепт у більш вузькому сенсі тлумачать на тлі творчої (художньої) свідомості як «ідеальної реальності окремих образів, продукт духовного (ідеального) опанування світу, реакцій особистості на реальні події оточуючого світу і духовного життя» [128, с. 61]. Художні концепти

є різновидом лінгвокультурного концепту: на відміну від лінгвокультурного концепту – складника картини світу всієї мовно-культурної спільноти (гіпероніма), художній концепт (гіпонім), за визначенням Л.В. Федоренко, – це «суб’єктивно переосмислений лінгвокультурний концепт, наділений не властивими йому в узусі ознаками (переважно аксіологічними) і пристосований для індивідуального аранжування авторської картини світу» [170, с. 11].

Моделюючи власний художній світ, автор не «вигадує» нових концептів, а «переживає» ті, що «вже існують у його етнокультурній свідомості, комбінує їх між собою та реалізує за їх допомогою свою цілісну духовну позицію в тексті» [177, с. 185]. Художній концепт відрізняється тим, що «...постає як ментальна одиниця, яка є певною мірою штучно сконструйованою для оптимальної реалізації авторського задуму. Попри тотожність імен асоціативно-аксіологічний зміст художніх і лінгвокультурних концептів принципово відмінний: перші є лише елементом когнітивної структури останніх» [170, с. 11]. Художній концепт є «одиницею художньої інтерпретації досвіду» і вже тому, як доводить Ж.М. Маслова, є «результатом вторинного осмислення» [128, с. 233]. Отже, лінгвокультурний концепт є «фоном», на якому художній концепт сприймається [163, с. 744; 171, с. 12] як прояв творчості автора.

Відповідно, ціннісний складник індивідуального художнього концепту письменника корелює із поняттям «образу автора» [44, с. 91] та відображає індивідуальну естетичну оцінку концептуалізованого явища та місце концепту в авторській системі цінностей, оскільки формування індивідуальної концептосфери в художньому творі визначається концептуальними пріоритетами автора та його естетичними домінантами [134]. Так, для Е. Хемінгуея – пацифіста, лідера «втраченого покоління», ВІЙНА має виключно негативну оцінку:

There is nothing worse than war /A Farewell to Arms/

"I got hurt in the war," I said. "Oh, that dirty war" /The Sun Also Rises/

У той же час для загалу інших американських письменників 1920-х – 1960-х років ціннісний складник цього концепту коливається від негативного до амбівалентного і навіть позитивного:

All the Americans in France were hating the Germans; but Beauty hated war with such intensity that she didn't care who won, if only the fighting would end

/COHA, 1940/

Now this President was talking about " war for democracy.../COHA, 1940/

...there was a nice little religious war going on around the pyramid /COHA, 1958/

Ціннісний складник визначається шляхом якісного та кількісного аналізу контекстів об'єктивації концепту, у яких та чи інша оцінка актуалізована в прямий чи непрямий спосіб.

За своєю роллю в дискурсі концепти, що генерують певний вид дискурсу, визнаються його **ключовими** концептами, вони «лежать в основі розгортання його смислів» [88, с. 78], утворюють концептуальну сітку із споріднених концептів. За В.І. Карасиком, це так звані «опорні концепти», навколо яких концентрується дискурс і які утворюють загальний контекст та визначають спільний для адресанта й адресата світ [63, с. 7]. Такі «центральні» концепти наділені значною «генеративною силою в тому плані, що навколо них концентрується широка смислова царина, для опису якої необхідно застосувати об'ємний словник» [89, с. 6]. Здатність ключових концептів продукувати певні дискурси зафіксована у відповідних назвах – «базові, автохтони, концепт-ідеї» тощо [86, с. 81].

До ключових, або дискурсогенеруючих, концептів («theme concepts»), що несуть глобальне навантаження у творі, за Т.А. ван Дейком, належать такі як ЖИТТЯ, СМЕРТЬ, ЛЮБОВ, ГОРЕ тощо [212, с. 154]. До цього списку можна додати концепт ВІЙНА, який визначається західними дослідниками як один із ключових концептів суспільства і «тематичний» концепт усіх художніх творів Ернеста Хемінгуея [229; 194]. Такий ключовий художній концепт, опосередкований мовними знаками, дає істотні відомості про «концептосферу індивіда і її когнітивне членування, здійснюване свідомістю автора» [140, с. 81].

Отже, концепт ВІЙНА є індивідуальним лінгвокультурним художнім концептом, ключовим у художньому дискурсі Е. Хемінгуея. Зміст і структура індивідуального концепту ВІЙНА з урахуванням можливостей його «стилізації та метафоризації на основі певного жанру чи ідіостилію» [145, с. 205] розкриває специфіку індивідуальної концептосфери письменника порівняно з загальнонаціональною картиною світу американців. Методологічно співвідношення цих феноменів витлумачується як одиничне (концепт) – особливе (індивідуальна концептосфера) – загальне (картина світу).

1.2.2. Художній дискурс як середовище втілення

індивідуальної концептосфери письменника

Когнітивно-дискурсивна парадигма змінила загальний напрям досліджень тексту, висунувши на перший план вивчення функціонального та когнітивного аспектів тексту і його змісту, тобто – антропоцентричний фактор. У зв'язку з цим дослідження художнього дискурсу, як наголошує Т.А. ван Дейк, «залишається актуальним на сучасному етапі розвитку лінгвістичних наук» [212, с. 143], бо «особливості художнього тексту вивчені досить ґрунтовно, але його дискурсивні характеристики ще потрібно досліджувати» [90, с. 280].

Дискурс, за О.С. Кубряковою, є «насамперед когнітивне явище, яке має справу з передачею або запитом знань, з їх переробкою або ж оперуванням знаннями в певних цілях» [110, с. 10]. Саме когнітивна інтерпретація дискурсу як соціальної комунікативної діяльності [202] передбачає вихід за межі власне лінгвістичних форм у світ психіки людини, що формується за рахунок набутого досвіду. Слідом за І.С. Шевченко та Є.В. Бондаренко, дискурс розглядається нами як феномен, який «конструєє смисл і навіть ширше – реальність у соціально-психологічному середовищі та сам виступає вербальною формою соціальної практики» [183, с. 20], як «процес і продукт комунікативно-когнітивної діяльності людини, у ході якого відбувається

мовленнєва об'єктивація результату сприйняття світу певним типом свідомості» [26, с. 27].

Основою організації дискурсу письменника є його індивідуальна концептосистема: «концепти є певним когнітивним стандартом в організації дискурсів, текстів, жанрів, основою лінгвокогнітивного моделювання соціодискурсивних просторів» [145, с. 195]. Тож дискурс («дискурсивна конфігурація» у термінах А.М. Приходька) є ситуативним упорядкуванням концептів у складі концептосфери [там само, с. 199]).

Дискурси певного типу визначаються їхніми ключовими концептами. За В.З. Дем'янковим, дискурс часто, але не завжди, концентрується навколо певного опорного концепту; створює загальний контекст, що описує дійових осіб, об'єкти, обставини, часи, учиники і т.п., і визначається не стільки послідовністю речень, скільки тим спільним для творця дискурсу та його інтерпретатора світом, який «будується» в ході розгортання дискурсу» [63, с. 7].

Сучасна наука вивчає текст як провідник до екстралінгвальної контекстної інформації, яка закладена автором твору з метою її суб'єктивної інтерпретації адресатом. За Т. ван Дейком, художній твір є «не просто набором дискурсів, що визначається на основі властивостей тексту. Його слід розглядати з точки зору різних аспектів комунікації» [212, с. 143].

Художньому дискурсу в цілому «притаманні такі прагматичні параметри, як автор мовлення, його комунікативна установка, адресат і притаманний йому перлокутивний акт (естетичний вплив)» [9, с. 365]. Для художнього дискурсу важливим є не тільки світосприйняття адресанта, яке є основою тексту та контексту твору, але й світосприйняття адресата, під впливом якого відбувається «виведення та інтерпретація закладеної інформації» [244, с. 322].

Лексична організація дискурсу відкриває доступ до авторської концептосфери через висвітлення певної ситуації та контекстну інформацію, яка є «одним із інструментів розуміння значення лексеми» [22, с. 3]. (Пор.: «текст, вилучений з контексту, являє собою музейний експонат –

сховище константної інформації. Він завжди дорівнює самому собі та не здатний генерувати нові інформаційні потоки. Текст у контексті – працюючий механізм, постійно відтворює себе в мінливому образі та генерує нову інформацію» [118, с. 676]). Тим самим невід’ємними складниками художнього дискурсу є текст – вербальна фіксація конструйованих смислів і контекст – середовище активації набутого досвіду і творення нової ментальної картини.

У визначенні поняття «художній дискурс» існують розбіжності щодо його місця відносно суміжних понять. Художній дискурс трактується як автономний, що існує сам по собі, та водночас – як такий, що включений до естетичного дискурсу (його гіпоніма) та як гіперонім відносно авторського дискурсу: «художній дискурс співвідноситься, з одного боку, з іншими соціально-дискурсивними утвореннями, які включаються в нього, а з іншого – він відкриває власний дискурсивний простір, використовуючи умовності художнього світу» [176, с. 23]. Зокрема, авторський дискурс розуміють як субдискурс художнього дискурсу, спрямований на створення авторської суб’єктивної картини світу в певних рамках художнього простору і часу – це «висловлення автора, репрезентоване в тексті в прямій або завуальованій формі» [53, с. 48], яке реалізує авторську концепцію письменника, його ідеологічні, естетичні та духовно-моральні установки. Саме «в лоні художнього дискурсу найчастіше виникають ідіодискурси окремих творчих особистостей» [171, с. 51].

Тож, у вузькому сенсі художній дискурс письменника – це динамічний процес вербалізації світосприйняття окремого автора, індивідуальне авторське мовлення або **ідіодискурс**: «індивідуально-авторський мисленнєво-мовленнєвий континуум» [165, с. 209], що «генерується інтенцією як діяльнісно-комунікативною потребою, яка виникає на мотиваційному рівні в прагматиконі мовної особистості» [162, с. 112].

Спираючись на розуміння мистецтва як такої діяльності, де «одна людина свідомо відомими зовнішніми знаками передає іншим випробовувані

нею почуття, а інші люди заражаються цими почуттями і переживають їх» [168, с. 78–79], ідіодискурс письменника можна витлумачувати як утілення власного світосприйняття у його творах, художніх образах, у специфічних асоціаціях, емоційній значимості і цінності концептів, у створенні «чуттєвої конкретності образу через організацію словесного ряду» [98]. Іншими словами, авторська ментальність об'єктивується в ідіодискурсі та ідіостилі, у виборі певних мовних засобів, у яких проявляються риси його індивідуальної концептосфери як трансформації загальнонаціональної картини світу.

При вивченні ідіодискурсу важливим є «комплексне дослідження принципів організації індивідуального (ментального) лексикону, оскільки характер доступу до інформаційної бази людини багато в чому буде визначатися структурними особливостями одиниць лексикону індивіда» [149, с. 48], тобто вербальна сторона діяльності автора будується за рахунок суб'єктивного сприйняття світу. Така «суб'єктивність зумовлена свідомістю, соціумом і підсвідомістю» [119, с. 70], формуючи внутрішній контекст індивіда, що має когнітивні, афективні та перцептивні характеристики та впливає на процеси кодування, зберігання та добування інформації (пор.: Антропоцентричні теорії лінгвістики виходять з важливості зосередження уваги на неусвідомленому та культурозумовленому в людині: «намір можна охарактеризувати як культурозумовлене в суб'єкті» [64, с. 25]).

Контекст трактується в когнітивній психології (Р. Стернберга) як такий, що «забезпечує розуміння» і в якому «інтегрується та організується нова інформація, забезпечується існуючими схемами знань», завдяки яким «заповнюються прогалини в разі надходження недостатньої або спотвореної інформації і здійснюється доступ до конкретних аспектів вербальної інформації та включення відповідних метакогнітивних стратегій для організації та закріплення нової інформації» [160, с. 54].

Поряд зі схемами знань внутрішній контекст також визначається емоціями, модальностями різних видів, станами свідомості і зовнішнім

контекстом (як засвоєння знань, так і їх створення). Усі зазначені характеристики внутрішнього когнітивного контексту так чи інакше визначають процес ідентифікації слова [149, с. 50].

Отже, ментальні процеси автора твору генеруються за рахунок отриманого ним досвіду. Внутрішній контекст утілюється через **ідіостиль** – «мовне втілення індивідуальної ментальної свідомості автора» [249, с. 95] та його складову – ідіолект письменника. За В.О. Самохіною, ідіостиль є «стилем особистості в усій різноманітності її багаторівневих текстових проявів (у структурі, семантиці, прагматиці тексту)» [150, с. 173], у той час як ідіолект постає індивідуальним різновидом мови, що реалізується в сукупності різних ознак мовлення окремого носія мови, а в письмовому мовленні виявляє риси ідіостилю [278, с. 167]. Так, ідіолект Е. Хемінгуея характеризується простою граматикою та зрозумілою мовою; домінантною ознакою стилю письменника вважають низьку кількість ужитих прикметників і короткі, ритмічні речення, що концентруються безпосередньо на дії, а не на її відображенні [265].

Отже, поняття «ідіостиль» у нашому дослідженні розуміємо як сукупність лінгвокогнітивних механізмів створення дискурсивного простору певним автором, відрізняючи його дискурс від інших. Прийняте тлумачення дискурсу як насамперед когнітивного явища, яке має справу з передачею або запитом знань, з їх переробкою або ж оперуванням знаннями в певних цілях [110, с. 10], акцентує інтерпретаційну діяльність автора та її механізми.

Під впливом когнітивної лінгвістики дослідження ідіодискурсів та ідіостилів відбуваються на основі моделювання «можливих світів» [23] різних авторів. При цьому виявляються «домінантний особистісний зміст», вивчаються окремі концепти та форми їх репрезентації, система концептів-домінант, семантичні, асоціативні та лінгвокультурологічні поля [там само, с. 8].

У світлі сучасних досліджень ідіостилістичної своєрідності художнього дискурсу можна говорити про дві його складові: внутрішню і зовнішню.

В.В. Виноградов зазначає, що мовне вираження особистості автора залежить від її об'єктивних і суб'єктивних якостей [46, с. 8]. Дослідження ідіостилю характеризується аналізом різних структурних і змістових форм організації мовного матеріалу (передусім лексичного) у замкнутому цілому зі спробою виявити характер їх співвіднесеності на рівні стилістичного узусу або ідіостилю. Для цього напряму також характерний лексикоцентризм та орієнтація на виявлення загальних закономірностей у слововживанні одного або кількох письменників [24, с. 7]. Як прояв зв'язку між автором і структурою створюваного ним словесно-художнього цілого, ідіостиль письменника створює та відтворює індивідуально-виразні якості та співвідношення речей-образів, типові для творчої системи саме цього митця [45, с. 128, 211]. Індивідуальна концептосфера письменника відображається у неповторності й оригінальності аналогій і асоціацій, вербально актуалізованих у дискурсі. Зокрема, найбільш характерні для автора метафори й метонімічні переноси, типи асоціацій, що простежуються в усіх його творах, є важливою ознакою ідіостилю та ширше – ідіодискурсу, відображуючи сприйняття письменником навколишнього світу.

Мовна особистість автора (зокрема, його мовна свідомість) корелює з ідіостилем: згідно з Ю.М. Карауловим, мовна особистість розкривається через одиниці «проміжної мови» – мови почуттів, образів, уявлень про рух і схем дій, що супроводжують увесь дискурс автора [92, с. 91–93]. Тобто ідіостиль письменника визначається індивідуальним поєднанням лінгвальних та екстралінгвальних параметрів (пор. художній текст – це: 1) фрагмент мовної картини світу письменника, тобто його лексикон, семантикон, граматикон, які моделюють художній світ твору, що відображає авторське світобачення; 2) інформаційний тезаурус творця тексту, відтворений в естетичній формі; 3) цілі та мотиви створення письменником художнього твору, які відображаються в ідейно-художніх особливостях тексту [там само, с. 3]).

Отже, мовна форма особистісного сприйняття свідомістю автора явищ зовнішнього світу є індивідуальним знаковим закріпленням денотативних

сутностей. Ідіодискурс конструює й утілює своєрідну трансформацію індивідуальної концептосфери, яка проявляється в ідіостильовій організації художнього тексту: «будь-який мовний елемент художнього дискурсу являє собою (прямо або побічно, експліцитно або імпліцитно) картину світу автора і репрезентує його інтенцію» [153, с. 87]. Тому ідіодискурс справедливо вважати середовищем існування індивідуальної концептосфери автора, яке надає надійний матеріал для виявлення системи ключових концептів письменника, що генерують його дискурс, через установлення способів їх мовної презентації та актуалізації в дискурсі.

1.2.3. Авторське світосприйняття Е. Хемінгуея

як представника «втраченого покоління»

Кожний окремий період розвитку етнокультурної спільноти породжує притаманну їй картину світу, де етноспецифічне тісно поєднано з культурно-специфічним. XX століття породжує в американців і європейців нові уявлення – ПЕРША СВІТОВА ВІЙНА, ДЕПРЕСІЯ тощо – які по-різному структуруються й оцінюються в кожній культурі [219; 251; 250]. Разом із тим, глобальний характер війн цієї епохи формує певні універсальні ознаки у концепту ВІЙНА в тих, хто були залучені в міжнародні та внутрішні військові конфлікти. Спільні риси картин світу покоління учасників цих трагічних подій дозволяють об'єднати їх у «втрачене покоління» – назва приписується письменниці Гертруді Стайн, яка з'явилася французькою, була перекладена англійською [5, с. 342], і набула популярності завдяки роману Е. Хемінгуея «The Sun Also Rises» (1926). «Втрачене покоління» – люди, які «випали з системи», «загубилися», не могли зрозуміти, як і заради чого жити, «як себе застосувати» [56, с. 204].

ВІЙНА стає ключовим концептом для цілої групи авторів літературної течії «втраченого покоління» [276, с. 843]: Ернеста Хемінгуея, Еріха Марії Ремарка, Анрі Барбюса, Річарда Олдінгтона, Скотта Фітцджералда, Джона Дос Пассоса та інших. Після 1918 року картина світу ускладнилася.

Найважливіші національні проблеми набули характеру міжнародних. Великі питання і тенденції часу знайшли відображення в ідеології, політиці, етиці та моралі, у всіх сторонах життя людини. Нові умови викликали появу багатьох, часто прямо протилежних форм і напрямів у мистецтві. У рамках критичного реалізму «стиль епохи» по-різному втілювався у творчості видатних письменників, серед яких Е. Хемінгуей посідає одне з чільних місць» [95; 221]. Це покоління, «народжене між двох Світових війн», яке було змушене «рано навчитися вбивати», не знаючи мирного життя в юності, не встигло до війни здобути освіти, а отже, не отримало «мирної» професії. Після війни ці люди відчували складнощі: не могли адаптуватися, не знаходили собі місця, «не бачили сенсу життя, а тому нерідко «пускалися на всі заставки», уживали алкоголь, часто закінчуючи життя самогубством. Локалізація цього покоління – в основному, Європа й Америка» [56, с. 205].

Концепти культури «асоціюються із певними художніми стилями або напрямками» [279, с. 42] та усвідомлюються у співставленні трактувань цих концептів різних діячів культури. У концептосфері представників «втраченого покоління» виділяють як основні концепти ВІЙНА, СМЕРТЬ, ЖИТТЯ, ЛЮДИНА, причому їх об'єднує образно-ціннісна оцінка трагічності, марності, безглуздя [18; 57; 80; 107; 194]. Серед цих концептів ВІЙНА займає місце ключового, центрального: «Біля колиски літератури ХХ століття стала така історична подія як Перша світова війна. Творчість багатьох західноєвропейських і американських письменників у 10-і і 20-і роки ХХ століття так чи інакше пов'язана з війною і її наслідками» [18, с 101].

Разом із тим, універсальний концепт, за Ю.С. Степановим, завжди має національні відмінності й окремі письменники «втраченого покоління» акцентують різні когнітивні ознаки концепту ВІЙНА: так, С. Фітцджералд у своєму ідіодискурсі актуалізує його через антиконцепти мирного часу. Як і інший ключовий концепт цього автора – ЛЮДИНА післявоєнного суспільства – ВІЙНА містить ознаки «трагічного світосприйняття» автора [107].

«Семантико-асоціативна структура концепту ВІЙНА» в ідіодискурсі Р. Олдінгтона, за даними О.В. Голованя, фокусує її кошмар і, відповідно, трагічність концептів ЖИТТЯ, СМЕРТЬ, які асоціюються з безцільними стражданнями, прірвою самогубства, трагічним кінцем [57, с. 17].

Для ідіодискурсу Е.М. Ремарка генеративними вважають концепти ЖИТТЯ і СМЕРТЬ [115], які зумовлюють інші ключові концепти його концептосфери – ВОРОГ («наці») [141; 144], ЛЮДИНА, утім, усі вони пересікаються із концептом ВІЙНА і характеризуються патетико-трагічною оцінністю.

Серед «гештальт-ідей» Дж. Дос Пассоса ВІЙНА зумовлює трагічність образно-ціннісних складників інших ключових концептів, марні «духовні пошуки» письменника [248, с.111–128].

За даними одного з провідних дослідників творчості Е. Хемінгуея Ф. Свободи, центральними для письменника були теми «війни, любові, незайманої природи (wilderness) і втрати (loss)» [255, с. 155]. Утім, серед них ВІЙНА є такою, що зумовлює всі інші: «Е. Хемінгуей у своїх романах і новелах презентує людське життя як вічну боротьбу (perpetual struggle), яка закінчується тільки в смерті», а «людина зводиться до жалюгідної постаті» під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх сил [194; 221].

Вважають, що в індивідуальній концептосфері Е. Хемінгуея домінує концепт ВІЙНА та мілітарне світосприйняття: «Перша світова ВІЙНА сформувала Е. Хемінгуея як письменника» [18, с. 100], за нею закріплені різко негативні когнітивні ознаки; у той час як ВІЙНА з нацизмом в Іспанії 1936 року додала до цього концепту ознак «справедлива, гуманістична» [203, с. 235], а після Другої світової війни в концептосфері письменника з'являються пацифістські уявлення і відповідні оцінки концепту ВІЙНА, яскраво втілені в «Across the River and into the Trees» [229, с. 95]. На думку Дж. Бенсона, індивідуальна концептосфера складається в Е. Хемінгуея «у результаті його активної участі в соціальних подіях ХХ століття» [200, с. 354–358]. Сам письменник називає військову тематику

«однією з найважливіших тем і, до того ж, такою, про яку найважче писати правдиво» [196, с. 53–60; 223, с. 130].

Під впливом малітарного світосприйняття концепт ЛЮДИНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея, як правило, має трагічне оцінне забарвлення, його персонажі є «духовно травмованими, зневіреними в патріотичних ідеалах, внутрішньо спустошеними, вони гостро відчувають свою неприкаяність і відчуженість від суспільства [166, с. 118]. Відповідні когнітивні ознаки концептів ЛЮДИНА, ЖИТТЯ, СМЕРТЬ утілюються в сюжеті творів та ідіостилі автора, зокрема, у романі «Death in the Afternoon», у якому «дії матадора є прикладом поведінки людини перед лицем смертельної небезпеки, коли вона повинна зберегти своє життя та відстояти гідність» [49].

Мілітарне світосприйняття письменника проявляється у невдоволенні життєвою ситуацією, душевному збентеженні, притаманному циклу оповідань «In Our Time», навіть за умови відсутності прямих номінацій концепту ВІЙНА. Так, про оповідання «Big Two-Hearted River», що входить до цієї збірки, Е. Хемінгуей пише: «Це була розповідь про повернення з війни, але ВІЙНА в ньому не згадувалася» [159, с. 281] (курсив мій – Л.Б.).

Особливості індивідуального концепту ВІЙНА безпосередньо втілені у творах, що прямо номінують цей концепт: у «A Farewell to Arms» (1940) громадянська ВІЙНА оцінюється як «дивна», що не знає переможців, і разюче жорстока по обидва боки», бо в ній «людина бореться насамперед сама з собою» [167, с. 338] (когнітивна ознака «жорстокість»); а у своїй передмові до нового видання «A Farewell to Arms» (1948) Е. Хемінгуей стверджує, що письменник «не може залишатися байдужим до того безперервного нахабного, смертоносного, брудного злочину, який представляє собою війна» [62, с. 93] (когнітивна ознака «смертоносний злочин»).

Розкриття всіх складників концепту, особливо образного й ціннісного, стає можливим завдяки майстерному ідіостилі Е. Хемінгуея. Так, у рішенні комітету з Нобелівської премії 1954 року її присудження письменнику

зазначалась «яскрава стильова майстерність Е. Хемінгуея, що стала внеском у сучасне мистецтво прози» [55; 253, с. 205–228].

У своєму ідіодискурсі Е. Хемінгуей постає «людиною розуму та високих почуттів <...> Він прагнув усвідомити причини трагізму тогочасної американської дійсності, йому були притаманні гуманістичні напрями та шукання» [66, с. 210]. Таке світосприйняття корелює із ідіостилем Е. Хемінгуея – поєднанням «стриманості стилю та психологічної витонченості» у створеному ним «жанрі короткої новели ХХ століття, у якій нічого не сказано прямо, усе заховане, пронизане соромом, незручністю за власне існування, за неминучу поразку людини у світі» [41, с. 74; 68, с. 34]. Намагаючись досягнути стислості і виразності, Е. Хемінгуей виробив прийом, який він сам назвав «принципом айсберга»: «Якщо письменник добре знає те, про що він пише, він може опустити багато з того, що знає, і, якщо він пише правдиво, читач відчує все опущене так само сильно, як коли б письменник сказав про це. Величність руху айсберга в тому, що він тільки на одну восьму підноситься над поверхнею води» [60, с. 285–286]. Це надає прозі письменника дивну лаконічність [258, с. 7–21]. Е. Хемінгуей «випускає» величезний і абсолютно необхідний матеріал, але «випущене» не пропадає, а зберігається для читача, який часто виявляє багатозначність, здавалося б, найпростішому епізоді [66, с. 202–207]).

Ідіостиль письменника «нерідко нагадує техніку кіно з його розрахунком на точку зору людини в залі, зміну планів тощо. <...> Ні синтез, ні «показ» не є відкриттями Е. Хемінгуея, але він перетворив їх в основне знаряддя й універсальний засіб художнього відображення світу» [95, с. 10]. Для ідіостилу Е. Хемінгуея також характерними є «художня деталь (виокремлення однієї характеристики об'єкта чи явища, яка його характеризує), дистантна реалізація значення (створення підтексту) та тропи» [112, с. 10–12].

Таким чином, хоча ВІЙНА є ключовим концептом для всіх авторів «втраченого покоління», саме Е. Хемінгуей став «не тільки яскравою

особистістю літературної діяльності, а й одним із духовних кумирів свого покоління» [55], у його індивідуальній концептосфері складники концепту ВІЙНА здобувають найбільшої повноти і яскравості, зумовлюють мілітарне і трагічне світосприйняття письменника і відповідно забарвлюють інші концепти: ЖИТТЯ і СМЕРТЬ, ЛЮБОВ, ПРИРОДА, ЛЮДИНА в його ідіодискурсі.

1.3. Алгоритм аналізу лінгвокультурного концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея

Лінгвокультурні концепти як утілені в мові ментальні утворення виявляють варіювання в аспекті синхронії та діахронії. У першому випадку виявляються функціональні зміни концепту, в останньому – еволюційні. Ці зміни торкаються різних параметрів: за даними І.С. Шевченко, важливіші з них охоплюють концептуальну мережу, когнітивний простір концепта, його категорійні якості, образно-перцептивний, поняттєвий і ціннісний складники, параметри дискурсивної актуалізації, метафоричні моделі в діахронії [184, с. 385]. В аспекті синхронії спостерігається динаміка між індивідуальним і колективним змістом концепту, яку В.І. Карасик тлумачить як рух від синкретичного, розмитого і нечіткого ментального утворення до відносно повного колективного змістовного мінімуму і потім – до деталізованого і варіативного осмислення дійсності в індивідуальній свідомості, що відповідає «синкретичному і диференційованому типам концептуалізації дійсності» [91, с.179]. (Пор. ще О.О. Потебня наголошував на русі від найближчого до подальшого значенням слова, тобто на уточненні колективного смислу конкретними деталями відповідно до конкретних фрагментів досвіду, пережитих і усвідомлених окремою людиною [143]).

Поставлена мета дослідження лінгвокогнітивних характеристик концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея зумовлює вектор аналізу від загального до окремого й одиничного, тобто, від розгляду уявлень про концепт ВІЙНА в загальнонаціональній американській МКС за мовними

даними їхньої актуалізації в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років, який узято за основу для співставлення, до моделювання індивідуального концепту в окремій концептосфері автора за даними його ідіодискурсу.

Відповідно до цілей вивчення лінгвокультурного концепту ВІЙНА за провідний вектор обрано семасіологічний, який завбачає структурування змісту концепту на підставі даних про мовний матеріал його втілення [151]. Семасіологічний підхід у нашій роботі доповнюється гносеологічним, що дає змогу поглибити розуміння концепту за рахунок його витлумачення в гуманітарних науках.

За **одиницю аналізу** обрано слово як основний засіб об'єктивації лексично вираженого концепту ВІЙНА – це ім'я концепту, синоніми та інші номінації когнітивних ознак концепту, які репрезентовані вільними і сталими словосполученнями, (пор.: концепти можуть бути «номіновані за допомогою різних словесних форм» [108, с. 13]). Тож, об'єктом дослідження в нашій роботі є лексичні засоби вербалізації концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея порівняно з американським дискурсом.

Матеріалом для дослідження об'єктивації концепту ВІЙНА в американському художньому дискурсі слугують фрагменти художньої прози, написаної в період, який відповідає творчій активності Е. Хемінгуея (1920-і–1960-і роки), що об'єднані в Історичному корпусі американського варіанта англійської мови (The Corpus of Historical American English – COHA [COHA]). Цей ресурс пов'язаний з іншими корпусами англійської мови та об'єднує 400 мільйонів слів текстів американського варіанта англійської мови за період з 1810 до 2009 рр., які розмежовані на чотири регістри відповідно до функціональних стилів: «FICTION (художня література); MAGAZINE (журнальний); NEWSPAPER (газетний); NF BOOKS (нехудожня література)» [82, с. 65], з яких нами обрано регістр FICTION.

Дані цього ресурсу уможливають дослідження «не лише частотності вживань слів, словосполучень і різних конструкцій, але й зміни значень

і функціонально-стилістичну співвіднесеність лексичних одиниць» [там само, с. 59]. Однією з характеристик корпусу є те, що «він становить велику колекцію текстів «живої мови» (які зберігаються в електронному вигляді)» [199, с. 142], що надає наочне та повне уявлення про американський художній дискурс аналізованого періоду.

Приклади з Історичного корпусу американського варіанта англійської мови в реєстрі FICTION, які увійшли до нашої вибірки, за своїми функціональними стилями є максимально наближеними до художніх творів Е. Хемінгуея, а період їх створення, наведений у кожному прикладі з СОНА (на кшталт, [СОНА, 1940]), співпадає

з написанням творів Е. Хемінгуея.

Згідно з вимогами лінгвостатистики [137], обсяги двох порівнювальних виборок (ідіодискурсу Е. Хемінгуея та американського художнього дискурсу 1920-х – 1960-х років) є співставними: 2783 та 3338 прикладів відповідно, які було обрано з СОНА та творів Е. Хемінгуея методом наскрізної вибірки. Це засвідчує достовірність одержаних даних лінгвістичного дослідження трансформації загальноамериканського концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея.

Алгоритм дослідження концепту ВІЙНА включає **вісім** послідовних етапів, де (1) – (4) етапи, звернені до загальноамериканського уявлення про концепт ВІЙНА, а (5) – (8) етапи, відповідно, до концепту ВІЙНА у світосприйнятті Е. Хемінгуея:

- (1) основою аналізу є виявлення передконцептуальних ознак;
- (2) на їх базі визначаємо специфіку імені концепту – лексеми *war* (*n.*) в американській МКС та структуруємо семантичний простір лексем – номінацій ВІЙНА, виокремлюючи когнітивні ознаки концепту;
- (3) моделюємо когнітивну структуру концепту в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років;
- (4) описуємо його образно-ціннісні характеристики, установивши діапазон і спектр концептуальних метафор;

(5) моделюємо номінативний простір концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея;

(6) з'ясовуємо когнітивну структуру концепту ВІЙНА в ідіоконцептосфері письменника;

(7) виявляємо діапазон і спектр метафор ВІЙНА ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея;

(8) встановлюємо відмінності отриманих даних про концепт ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея в порівнянні з американським художнім дискурсом 1920-х – 1960-х років.

Перший етап спрямований на встановлення поняттєвої основи концепту за допомогою цілого комплексу методів шляхом етимологічного аналізу [294; 290], з'ясування етимологічного шару концепту. Отримані відомості щодо трактування поняття ВІЙНИ в історії, політології, філософії та ін. доповнено результатами семантичного аналізу етимона та його розвитку: даними про історичне варіювання семантичної структури та про внутрішню форму лексеми *war* (*n.*) – імені концепту ВІЙНА.

За даними етимологічних словників, енциклопедій, паремійного фонду [289; 307; 332] виокремлюється архетип концепту – форма колективного несвідомого, результат «психічної давності» людства, його генетичної пам'яті, у якій зберігається результат емоційного освоєння світу, що концентрує концептуальні ознаки та символи концепту ВІЙНА (пор.: за О.О. Селівановою, концепт – це «ментально-психонетичний комплекс, який є поєднанням значень, уявлень, почуттів, інтуїції, трансценденції, *проявів архетипічно-позасвідомого*, закріплених за певним знаком» [151, с. 77] (виділено мною – Л.Б.)). Разом із значеннями внутрішньої форми номінацій концепту етимон і архетипи зумовлюють образно-ціннісні ознаки ВІЙНИ.

Другий етап дослідження полягає у визначенні специфіки імені концепту ВІЙНА, встановленні та структуруванні семантичного простору лексем – його номінацій в американському художньому дискурсі. Для цього

використано компонентний аналіз лексем, які репрезентують концепт ВІЙНА, включаючи ім'я концепту, його синоніми та різнорівневі номінації інших ознак концепту. В якості прямих номінацій концепту ВІЙНА з американських словників та тезаурусів [281; 282; 283; 285; 288; 289; 291; 293; 295; 298; 299; 300; 301; 302; 303; 304; 305 та ін.] відібрано 64 лексеми (*fight, conflict, battle* та ін.) та за допомогою аналізу словникових дефініцій і компонентного аналізу систематизовано їхній семний склад.

За А.М. Приходьком, «існує велика кількість способів ментальної апеляції до концепту) і, відповідно, мовленнєвих способів репрезентацій одного і того ж самого концепту (інтразона – «вхід» у концепт) за допомогою семантичного варіювання одиниць різних рівнів (лексем, фразеологізмів, вільних словосполучень тощо» [145, с. 79]. Виявлений набір 64 лексем, що апелюють до концепту ВІЙНА, утворює семантичний простір його номінацій, що є частиною «концептуального простору, утіленого за допомогою мовних знаків» [2, с. 198]. Застосовуючи метод польового моделювання, будуюмо лексико-семантичне поле (далі ЛСП) «War» – «сукупність мовних одиниць, що поєднані спільним значенням і презентують понятійну, предметну та функціональну подібність певних ментальних утворень індивіда чи групи людей» [97, с. 99], тобто поєднані внутрішньою формою «вести боротьбу». Поле як інструмент аналізу з достатньою повнотою демонструє місце кожної з номінацій концепту в семантичному просторі. Згідно з теорією поля, започаткованою в працях Й. Тріра [257, с. 417–427] та розвиненою О.В. Бондарком та іншими [28, с. 566–567], «ключовими в описі семантичного поля вважаються поняття інтегральної та диференційної ознак» [105, с. 151; 272].

ЛСП «War» об'єднує різні за семантикою конститутивні елементи, які поєднані гіперсемами як інтегральними ознаками і, своєю чергою, утворюють мікрополя в складі ЛСП «War» <...> причому елементи ЛСП і мікрополів частково накладаються й утворюють розмиті зони [140, с. 6]. Це унаочнює цілісність і діапазон семантичного простору концепту ВІЙНА,

значення якого профілюються в межах двох доменів: МІЛІТАРНЕ (з субдоменами ВІЙСЬКОВІ ДІЇ, ВІЙСЬКОВА ПОЛІТИКА, ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ, ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ) та ЦИВІЛЬНЕ (з субдоменами СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА, ТОРГІВЛЯ І ФІНАНСИ, СОЦІАЛЬНА ПОВЕДІНКА).

Третій етап полягає в моделюванні когнітивної структури концепту ВІЙНА в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років у складі окремих слотів (концептів) та розширень, яка слугує базою для подальших досліджень трансформацій концепту в ідіодискурсі Е. Хемінгуея.

Застосовуючи методикку семантики лінгвальних мереж С.А. Жаботинської (далі СЛМ) та контекстний аналіз, установлюємо когнітивні зв'язки між окремими слотами (концептами), структуровані базисними схемами – ідентифікації та акціональної дії, і моделюємо конфігурацію концепту ВІЙНА.

За даними кількісного аналізу визначаємо ступінь акцентування когнітивних ознак концепту для подальшого з'ясування відмінностей їх реалізації в ідіодискурсі Е. Хемінгуея порівняно з американським художнім дискурсом 1920-х – 1960-х років.

Четвертий етап полягає у виокремленні непрямих засобів номінації концепту ВІЙНА в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років: шляхом контекстного аналізу та виокремлюємо концептуальні ознаки, що задіяні в перехресному мапуванні – «проекції певних складових ментального паттерну (моделі) на певні ділянки референтної сцени» [256, с. 77], на базі зв'язку ментальних просторів, коли «об'єкт або елемент одного ментального простору відповідає об'єкту або елементу іншого» [207, с. 1513].

Згідно з теорією концептуальної метафори (Conceptual Metaphor Theory) ментальна операція над концептуальними структурами, що об'єктивують структурування й оцінки світу, розглядається як метафора [237; 197], адже «не троп повинен прикрасити мову та зробити образ більш зрозумілим, а форма мислення. Аналіз метафоричних образів – це спосіб

вивчення ментальних процесів і розуміння індивідуальної, групової і національної самосвідомості» [239, с. 11–124; 75].

Концептуальна метафора – це розуміння одного концепту або концептуального домену в термінах іншого концепту чи концептуального домену, де перший – це цільовий концепт / домен (target concept / domain), а другий – концептуальний референт (conceptual referent). Концепт або концептуальний домен, який притягається для порівняння, є вихідний концепт / домен (source concept / domain), або концептуальний корелят (the conceptual correlate) [239, с. 206–207; 209].

Виявлення «концептуальних елементів» (термін З. Кьовечеша) здійснюється операцією «висвітлювання» / «приховування» (highlighting / hiding) [237, с. 13–16]. Абстрактні цільові концепти / домени зазвичай подаються в термінах більш конкретного концептуального домену [236, с. 4].

Увесь загальний концептуальних метафор ВІЙНА можна згрупувати в певні метафоричні моделі. Метафорична модель є основою для моделювання понятійної системи, відображаючи «існуючий у свідомості носіїв мови взаємозв'язок між понятійними сферами. Наприклад, мілітарна модель здатна описувати значну кількість референтів, як-от: ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ є ВІЙНА» [180, с. 177]; ЖИТТЯ ЛЮДИНИ є ВІЙНА [69] тощо.

На цьому етапі встановлюється когнітивний характер концепту ВІЙНА залежно від виконуваної когнітивної функції (за Дж. Лакоффом і М. Джонсоном), виділяються три основних види концептуальних метафор ВІЙНА: структурні (розкривають значення за допомогою структури корелятивного домену); онтологічні (розкривають смисл, наділяючи референт новим онтологічним статусом); орієнтаційні (базуються на просторових опозиціях) [239, с. 16–21].

Метафоричне вербальне втілення концепту відбувається за участі певного ряду корелятів, тому в нашій роботі виокремлено діапазон і спектр концептуальних метафор, де перше – група концептуальних корелятів,

за допомогою яких осмислюється референт [236, с. 64], коли елементи корелятивної групи або й сам корелят мапуються на концептуальний референт [8, с. 296; 76, с. 6]: ВІЙНА є КОНТЕЙНЕР, ВІЙНА є ПУНКТ ПРИЗНАЧЕННЯ тощо.

Спектр метафори утворює група референтів, для яких концепт виступає як певний корелят [236, с. 108]. Такими є мілітарні метафори в політиці: ВИБОРИ є ВІЙНА [59], СУПЕРЕЧКА є ВІЙНА [238, с. 115–116] тощо. Розуміння метафори «ускладнюється тим, що вона служить свого роду підставою для утворення та функціонування когнітивної категорії «фокус концентрації» емоційно-мовної свідомості» [182, с. 16].

Отримані дані про концептуальні метафори систематизуються у вигляді діапазону і спектра метафор концепту ВІЙНА за критерієм чисельності метафоричних виразів.

Наступні етапи роботи безпосередньо зорієнтовані на трансформації концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея, вони дзеркально відповідають аналізу загальної американської МКС (етапи 2 – 4). Зокроєма, на **п'ятому** етапі ідіодискурс Е. Хемінгуея надає матеріал для виокремлення специфічних для нього лексичних засобів номінації концепту ВІЙНА та моделювання ЛСП «War» у творах письменника.

На **шостому** етапі моделюємо конфігурацію індивідуального когнітивного простору концепту ВІЙНА за даними ідіодискурсу Е. Хемінгуея по відношенню до визначених раніше конфігурації концепту в американській картині світу (за узагальненими нами даними семантичних ознак в ЛСП «War» у мові американців ХХ століття).

На **сьомому** етапі виявляємо діапазон і спектр засобів непрямой номінації концепту ВІЙНА у творах Е. Хемінгуея: встановлюємо метафоричні моделі за критерієм корелятивних і референтних поняттєвих груп (для діапазону і спектра метафор відповідно) та їхні різновиди; обраховуємо і ранжуємо найбільш частотні метафоричні моделі за результатами кількісного аналізу.

На **восьмому** етапі згідно з отриманими результатами порівнюємо зміст, структуру, мовні засоби об'єктивації та метафоричні способи актуалізації концепту ВІЙНА в індивідуальному дискурсі Е. Хемінгуея та в колективному американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років, визначаємо їх спільні та відмінні риси і тенденції варіювання.

Висновки до розділу 1

1. ВІЙНА – один із базових концептів, закладених в осмислення процесів історії та сучасності. За даними лінгвокогнітивних досліджень європейських мов, концепт ВІЙНА постає як культурно зумовлене амбівалентно оцінне ментальне утворення, невід'ємна частина лінгвокультурного середовища, що має універсальний характер та належить до числа гіперконцептів. Універсальною ознакою поняття ВІЙНА є «озброєна боротьба між організованими групами людей»; ВІЙНА має виражені асоціативні зв'язки зі спортом; її образно-символьними асоціаціями є полум'я, кров, смерть тощо.

2. У якості провідної методології в нашому дослідженні обрано когнітивно-дискурсивну парадигму лінгвістики. За її допомогою специфіка актуалізованого в ідіодискурсі Е. Хемінгуея концепту ВІЙНА вивчається на тлі відповідного концепту американської національної картини світу, утіленої в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років, на методологічних засадах аналізу функціональних змін – варіювання між індивідуальним і колективним змістом концепту.

Основою організації дискурсу письменника є його індивідуальна концептосфера, доступ до якої відкриває лексична система його ідіодискурсу. Співвідношення колективної національної американської картини світу – індивідуальної концептосфери письменника – індивідуального концепту ВІЙНА тлумачиться згідно з філософським

розумінням *загального – особливого – одиничного*. Відповідно, індивідуальна концептосфера Е. Хемінгуея визначається в нашій роботі як *особливе*, а притаманний письменнику індивідуальний концепт ВІЙНА – як *одиничне*.

3. Концепт ВІЙНА у світосприйнятті Е.Хемінгуея – індивідуальний концепт; він побудований на основі досвіду усього народу, утім, маючи багато спільного із загальнонаціональними концептами, суттєво відрізняється в концептосфері автора.

За ознакою домінування культурних ознак концепту ВІЙНА – це лінгвокультурний концепт, що постає як лексично втілена єдність трьох складників: поняттєвого (інформаційного змісту), ціннісного (культурної значимості), образного.

За типом дискурсу ВІЙНА – художній концепт, у якому об'єднуються і творчо переосмислюються ментальність, мова і національно-естетична традиція відповідно до індивідуальної концептосфери письменника. Художній концепт є різновидом лінгвокультурного концепту: на відміну від лінгвокультурного концепту – складника загальної ККС мовно-культурної спільноти (гіпероніма), – художній концепт (гіпонім) є його суб'єктивним переосмисленням.

За своєю роллю в дискурсі письменника концепт ВІЙНА генерує художній дискурс Е. Хемінгуея і слугує його ключовим (дискурсогенеруючим) концептом, що лежить в основі розгортання смислів дискурсу й утворює концептуальну сітку зі споріднених концептів.

Порівняно з іншими авторами «втраченого покоління» в індивідуальній концептосфері Е. Хемінгуея складники концепту ВІЙНА здобувають найбільшої повноти і зумовлюють мілітарне і трагічне світосприйняття письменника, а також забарвлюють інші концепти: ЖИТТЯ, СМЕРТЬ, ЛЮБОВ, ПРИРОДА, ЛЮДИНА у його ідіодискурсі.

4. Індивідуальний авторський дискурс є частиною художнього дискурсу. Концепт ВІЙНА генерує ідіодискурс письменника – індивідуальний когнітивно-комунікативний процес і результат, утілення авторського

мисленнєво-мовленнєвого континууму. Ідіодискурс Е. Хемінгуея є середовищем існування індивідуальної концептосфери автора, він надає надійний матеріал для виявлення системи ключових концептів письменника через установлення способів їх мовної презентації та актуалізації.

5. Алгоритм дослідження концепту ВІЙНА включає вісім послідовних етапів: виявлення передконцептуальних ознак і встановлення поняттєвої основи концепту (перший етап), установлення імені концепту та структурування семантичного простору лексем – його номінацій (другий етап); з урахуванням усіх цих відомостей моделювання когнітивної структури концепту в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років (третій етап); установлення його образно-ціннісних характеристик, утілених у когнітивних метафорах (четвертий етап); моделювання трансформованого номінативного простору концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея (п'ятий етап); з'ясування змін когнітивної структури концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея (шостий етап); виявлення діапазону і спектру метафор ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея (сьомий етап); узагальнення трансформацій концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея порівняно з американським художнім дискурсом 1920-х – 1960-х років (восьмий етап).

Основні положення цього розділу відображені в публікаціях автора [32, 36, 30].

РОЗДІЛ 2

ЛІНГВОКОГНІТИВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОНЦЕПТУ *ВІЙНА* В АМЕРИКАНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ 1920-х – 1960-х РОКІВ

Встановлення специфіки концепту *ВІЙНА* в ідіодискурсі Е. Хемінгуея потребує співставлення індивідуальних характеристик цього концепту з колективними, актуалізованими в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років. Наше дослідження лінгвокультурного концепту у ріслі когнітивної лінгвістики (зокрема, з використанням семантико-когнітивного підходу [149]) виконується за вектором: від даних мови й мовлення → до когнітивного моделювання концепту (див. [91, с. 32, 59]). Як джерело мовного матеріалу залучаються дані з дискурсу, пареміології й лексикографії [51, с. 64–74].

У цьому розділі з'ясування змісту концепту *ВІЙНА* як колективного утворення в картині світу американців спирається на виявлення засобів його вербалізації [58, с. 4–17] і починається з аналізу лексикографічних джерел та художнього дискурсу (на матеріалі *СОНА*), на підставі яких виділяється дефініційний мінімум і конститутивні ознаки концепту: етимологічний шар номінацій концепту *ВІЙНА*, його архетипне підґрунтя, засоби первинної та вторинної номінації концепту *ВІЙНА*, зокрема його потенціал як референта і корелята когнітивних метафор в загальноамериканському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років, моделюється упорядкована базисними схемами [77] когнітивна структура концепту.

2.1. Концепт *ВІЙНА* в американській мовній картині світу

Моделювання концепту базується як на його змістових характеристиках, так і на аналізі мовних знаків, що апелюють до нього. Для лінгвокультурного концепту важливим є встановлення внутрішньої

форми його імені, яка, у свою чергу, закорінена в етимології. Разом з архетипом, на який спирається концепт, вони розкривають передконцептуальні властивості ВІЙНА: за визначенням Ю.С. Степанова, структура концепту – це «все те, що й робить його фактом культури – вихідна форма (етимологія); стиснута до основних ознак змісту історія, сучасні асоціації, оцінки та ін.» [279, с. 41–45].

2.1.1. Етимологічний шар номінацій концепту ВІЙНА

Етимологія виявляє принципи номінації та реконструює лексичний фонд, що становить інтерес не тільки для історичної лексикології, але й для вивчення історії відповідного суспільства, його матеріальної та духовної культури [42, с. 646], на тлі якої формується лінгвокультурний концепт. Згідно з етимологічними словниками англійської мови [290; 294] та визначенням етимона як «відновлюваної початкової форми певної одиниці мови (кореня, слова, фразеологізму), зазвичай найбільш ранньої з відомих форм [271], **етимоном** лексеми *war* (п.) вважаємо протоіндоєвропейський (далі – PIE) корінь *wers-* «заплутати, сплутати» (*to confuse, mix up*), який у прагерманській мові оформився в дієслово *werso* і став основою дієслова із значенням «заплутати/ускладнювати» у споріднених германських мовах (пор.: давньосаксонське *werran*, давньоверхньонімецьке (Old High German) *werran*, німецьке *verwirren*).

В англійській мові лексема *war* уперше була зафіксована в середині XI ст. (1050 р.) як іменник *wyrre, were*, запозичений з давньопівнічної французької (Old North French) *werre* зі значенням «війна», а останнє, своєю чергою, – від давньофранкського (Frankish) *werra*, що власне й походить від прагерманського *werso*.

Етимологічні зв'язки лексеми *war* (п.) за даними лексикографії [294] підсумовані нами в табл. А.1. (див. табл. А.1., Додаток А).

Незважаючи на те, що «етимон багатьох слів мовлення можна вважати <...> мертвим знанням, яке людина майже ніяк не відчуває, уживаючи слова

на практиці» [204, с. 43], визначення етимону лексеми *war* (n.) дає додаткові знання про семантичні особливості і поняттєвий складник концепту ВІЙНА. За критерієм семантичної похідності / мотивації [48, с. 419–442], «значення похідного слова завжди визначається через семантику іншого знака» та «...співвідноситься з певною твірною основою» [47, с. 492]: РІЕ корінь *wers-* змотивував створення дієслова *werso* «заплутати, ускладнювати», тобто первинною граматичною категорією лексеми *war* (n.) було дієслово. Пізніше відбулася морфологічна модифікація – зміна частини мови: від дієслова – в іменник за моделлю «дія → результат». Однак категоріальна сема дії етимону *wers-* й досі присутня в семантиці імені концепту й омовлена в сучасній англійській мові дієсловом *war* і мотивує ЛСВ лексеми *war* (n.) «військова професія» – «та, що *робить* війну».

За даними історичних тезаурусів, в еволюції ЛСВ лексеми *war* (n.) в англійській мові виявлено **13 етапів** [290, 287]:

1050 (n.) *werre wurre* «масштабний збройний конфлікт» / «ворожий розбрат за допомогою збройних сил, що ведеться між народами, державами, або правителями, або між сторонами в тій же самій державі; застосування збройних сил проти іноземної держави, або проти іншої сторони»:

Per efter wæx suythe micel werre betuyx þe king & Randolf eorl of Cæstre [290]

...e pare cam an Aumperour bat met costantin; In weorre and bataylle he was so tnuche þat pare-of nas no fin [290]

1200 (n.) переносн. та образн., поет. або риторичн. «будь-який вид активної ворожості або розбіжностей між живими істотами чи конфлікту між ворогуючими силами або принципами»:

Pa þe ledden here lif in werre and in winne [290]

1205 (n.) *weorro, worre* «воєнні дії»:

Weorre makede Turnus [290]

1300 (n.) «змагання між збройними силами, що ведеться у формі кампанії чи серії кампаній»:

Pare had a were ben in pat land, pat had lasted sumdel lang [290]

1300 (н.) переносн. та образн. «конкурс, боротьба (між живими істотами або протиборчими силами)»:

O suilk a wer was neuer herd, Ne suilkastrijfochrldir turn [290]

1320–1827 (н.) застар., поетичн. «фактична боротьба, битва; турнір, бій, сутичка»:

Rohand told anon <...> How pe batayle bi gan, þe werres hadden y ben [290]

3yf we were bold, now be we baldere, & y schal vndertake pys were [290]

1350 (н.) «інші конкретні війни» (*the Trojan war, the Punic Wars, the Wars of the Roses, the Thirty Years' War, Holy war, Sacred War* (війна, що ведеться з релігійної причини)):

A gret warre, pat was wonderli hard in pe next londe [290]

The celebrated Phocian or Sacred War, in which all the great states of Greece were more or less concerned [290]

1350 (н.) «такий вид операцій, за допомогою яких здійснюється боротьба збройних сил; боротьба як вид діяльності, як професія або як мистецтво»:

But god for his grete grace gof i hadde now here horse & alle harneys pat be-houes to were [290]

Saint Paules meaning is, to shew to Timothie, that it is more then time, he were throughly trained, and made to warre [290]

War was the sole profession of the nobles [290]

1386–1621 (н.) застар. «ворожа атака, вторгнення, напад»:

Thou mayst make a werre so sharpe on this Citee [290]

Now the Turkcs began to make faire warres, their terrible batteries began to grow calme [290]

1400–1456 (н.) застар. «спосіб боротьби»:

Vsage makis him expert be oft hanting of the were yat he is wont till [290]

For no catel Wolde I let sle Arundel, For he is gode in euery were [290]

1563–1803 (n.) *ware* персоніфікація (написання з великої літери):

Lastly stooode Warre in glitteryng armes yclad, With visage grym [290]

Ad dr. Kilchtrn Castle i Child of loud-throated War! [290]

1667–1713 (n.) застар., поетичн. «зброя й спорядження для війни»:

Inferior Ministers, for Mars repair His broken Axeltrees, and blunted War [290]

1667–1822 (n.) арх. «солдати, озброєні й оснащені для війни»; поетичн. «бойовий порядок»:

On the plain of Fife debark'd his proud invasive war [290]

Shields, Arms, and Spears, flash horrible from far; And the Fields glitter with a waving War [290]

Еволюцію етимології діслова **war** (ME *uuerrien* → ME *wurre* (*weorre*, *weorri*) → ME *worri* (*worry*) → ME *werre* → ME *warre* → ME *war*) можна узагальнити в шести наступних етапах:

1135 (v.) застар. «воювати»:

Dauid king of Scotland toc to werrien him [287]

1297–1609 (v.) «вести/розв'язати війну» (також переносн.):

Kyng Henry warred Robert Estenuyle [287]

1225–1523 (v.) застар. «вторгнутися, спустошувати, руйнувати за допомогою войовничих операцій»; «переслідувати, гнати»; «виснажувати»:

Thus in euery parte was the realme of Fraunce warrede in the tytell of the kynge of Nauer [287]

1483 (v.) шотл. та північноангл. «взяти верх (гору); перемогти в змаганні або конкурсі; перевершити»:

1535–1841 (v.) «служити на війні»:

No man that warreth tangleth him selfe with wordly busynesses [287]

1582–1845 (v.) образн. «боротися нематеріальною зброєю; вести війну (метафорично про речі, сили, принципи); бути в сильній опозиції»:

I beseche you to refraine your selues from carnal desires which warre against the soule [287]

Antagonist principles are ever warring within us [287]

Як бачимо, лексема *war* функціонувала та розвивалася в історії майже одночасно як іменник із значенням «збройний конфлікт» (перша згадка датується 1050 роком) та як дієслово із значенням «воювати» (перша згадка – 1135 рік), віддавши зрештою перевагу іменнику англійської мови. У процесі еволюції дієслово *war* отримувало нові значення, які були втрачені (позначаються словниками як застарілі), окрім першого – «воювати».

Дериваційні трансформації лексеми *war* відбувалися за найбільш продуктивним способом словотвору англійської мови – за конверсійною моделлю $N \rightarrow V$ (іменник $\rightarrow$ дієслово). О. Есперсен називає такий спосіб «англійською унікалією», типовою «лише для даної мови» [228, с. 152–153], що зумовлено процесом редукції закінчень інфінітива дієслів («коренева морфема в середньоанглійський період набуває «двосторонню віднесеність», а «модель подібних утворень безсумнівно була підказана тими відіменниковими дієсловами давньоанглійської мови, основи яких після звукових змін, пов'язаних із редукцією ненаголошених голосних, збіглися з однокореневими іменами» [189, с. 99]).

В основі подібних трансформацій, на думку О.С. Кубрякової, лежить семантичний аспект, механізмом якого виступає метонімія: набуття поняттям інших дериваційних значень «відбувається в актах словотворення, які завжди демонструють певний семантичний зсув у бік ускладнення когнітивної структури й утворення нового концептуального об'єднання гетерогенних концептів» [109, с. 37]. Так, семантична структура концепту ВІЙНА будується за принципом об'єднання категоріального (предметного) значення іменника *war* «збройний конфлікт», з одного боку, і характерної для нього ознаки, номінованої мотивуючої основи дієслова *war* «воювати» з іншого, імплікуючи концепт з семантичною формулою – «те, що характеризується ознакою, названою мотивуючою основою». Концепт, таким чином, набуває додаткового значення похідного знака – процесуально-подієвих ознак дієслова (дії).

Формальна тотожність англійських іменників і дієслів наділяє подібні слова поліфункціональністю в тому сенсі, що «за однією й тією ж формою можуть, дійсно, стояти не однакові за своєю складністю когнітивні або концептуальні структури [109, с. 34].

Таким чином, мотиваційним важелем семантичного розвитку значень імені концепту – іменника *war* вважаємо сему «вести боротьбу», яка присутня в усіх значеннях лексеми *war* (як іменника, так і дієслова); пов'язана з етимомом «заплутати» категоріальною семою дії, негативною оцінністю імплікованої ними ворожості, що притаманна обом семам та є внутрішньою формою концепту ВІЙНА як «глибинна ознака, що <...> залишається, нехай у зміненому, остаточно сформованому концепті» [131, с. 164]. Саме внутрішня форма містить слід того процесу, за допомогою якого було створено певне слово як у відбитку «того руху думки, який мав місце у момент виникнення слова» [126, с. 113] та демонструє «відношення змісту думки до свідомості; вона показує, як людині уявляється її власна думка» [143, с. 98].

Виявлена внутрішня форма лексеми *war* «вести боротьбу» слугує одним із засобів проникнення до релевантних архетипів, що криються у міфології, символіці, фольклорі.

2.1.2. Архетипне підґрунтя концепту ВІЙНА

Установлення передконцептуальної основи концепту передбачає операцію «передкатегоризації» [260, с. 56] мовних засобів реалізації досліджуваного концепту, суть якої «полягає в розкритті та поясненні процесів швидкої (rapid) і відкладеної (delayed) категоризації, неусвідомлюваних, автоматичних, і свідомих когнітивних операцій, які ведуть до розпредмечування семантики словесної форми (thing-free) та схоплення її негештальтної якості (gestalt-free quality) [259, с. 34], тобто виділення «семантичних ознак слова найвищого ступеня абстракції, абстрагування від предметних характеристик поняття...» [12, с. 9].

Передконцептуальну базу для формування структур представлення знання сучасні когнітологи вбачають в архетипах К. Юнга. Л.І. Белехова підкреслює, що «архетип не є певною семантичною конструкцією, а апіорно-когнітивною умовою її формування, <...> базовим рівнем ментальності людини, <...> своєрідним когнітивним образом, на який орієнтується людина у своїй інстинктивній поведінці» [19, с. 10].

Архетип – форма колективного несвідомого, яка виконує функцію моделей пізнання та поведінки [233]. Архетип – це несвідомий пласт культури, джерело міфології, акумуляція родової пам'яті людства [270]. Попри певні розбіжності в підходах до архетипу [142] колективне несвідоме тлумачиться через приховані сліди пам'яті людського минулого: національної історії, а також долюдського, тваринного існування. Це загальнолюдський досвід усіх рас і народностей. Несвідомий зміст цих колективних уявлень розглядається К.Г. Юнгом як такий, що виникає зі спадкової структури психіки та мозку людини. Саме колективне несвідоме є тим «резервуаром», де сконцентровані всі «архетипи» [224].

Архетипи не є окремо взятими філософськими поняттями, «це шматки життя, образи, які через уміст емоцій інтегрально пов'язані з людиною. Ось чому неможливо дати довільну (або універсальну) характеристику архетипу. Його потрібно пояснювати за допомогою способу, на який вказує вся життєва ситуація індивіда, якому належить архетип» [232, с. 64]. Архетипи є «комплексами переживань», що вступають у наше приватне життя та впливають на нього як доля [233, с. 145].

У ціннісно-ієрархічній картині світу (окремої людини, творця та мислителя, чи нації, людства) архетип займає пріоритетне, пануюче місце, це свого роду домінанта, авторитетний керівник у стихії життєвих проблем, виборів та рішень, що обумовлює певну мету, породжує бажання та прагнення. Його беруть за основу, на нього орієнтуються та покладають надії [25, с. 8].

Згідно з роботами К.Г. Юнга, існує кілька психологічних архетипів: ПЕРСОНА, АНІМА, АНІМУС, БАТЬКО, МАТИ, ТІНЬ, МУДРИЙ СТАРИЙ, СВІТЛО,

ТЕМРЯВА, ВОГОНЬ, ВОДА тощо [231; 234]. Кількість архетипів у колективному несвідомому може бути необмеженою.

Розробка ідей психологічного архетипу К.Г. Юнга дозволила сучасній когнітивній лінгвістиці виробити методику їх опису в термінах семантичних вузлів або слотів: «фізичний досвід» (тілесний досвід людини, у результаті якого ознаки, властивості та якості предметів, явищ і подій стають компонентами значень концепту та використовуються в номінативній діяльності); «емоційний досвід» (лінгвокогнітивні процедури активації емоціогенного знання у формуванні передконцептуальної структури словесного образу); «внутрішній емоційний лексикон» (набір концептуальних ознак, притаманних базовому концепту та концептуальній імплікації, що активуються архетипами); «базова логіка» (логіка зв'язків і відношень між концептуальними ознаками концепту та фізичним досвідом людини, імплікативними ознаками архетипу, що активуються їх емоційним досвідом» [19, с. 15–16].

Наш аналіз цих чотирьох слотів у пареміфологічному фонді й Біблії а міфах [307; 332 та інші] засвідчує, що концепт ВІЙНА, пов'язаний з ідеєю знешкодження, агресії, умотивований найбільш релевантним для нього архетипом ТІНЬ:

- у слоті «фізичний досвід» архетип ТІНЬ утілюється в таких проявах війни як ненависть, безнадійність, спустошення і, водночас, готовність до боротьби, сила, а також міць людського духу, спонтанність і творчий початок. Агресія, так само як і сексуальні потяги, є давнім інстинктом людства. Війна, розкриваючи найкраще та найгірше в людині, сприяє її самореалізації [173]:

War grows out of the desire of the individual to gain advantage at the expense of his fellow man [309, с. 89];

- у слоті «емоційний досвід» спостерігаються такі риси архетипу ТІНЬ, як пригнічена, тіньова та тваринна сторони особистості, що містять соціально неприйнятні агресивні, сексуальні імпульси, аморальні думки та пристрасті:

The object of war is not to die for your country but to make the other bastard die for his [307, с. 149]

- у слоті «внутрішній емоційний лексикон» архетип ВІЙНИ – ТІНЬ набуває негативного забарвлення, символізуючи зло, безнадійність, велику ймовірність смерті:

Curse war, pray for peace, and may the Lord have mercy on our souls [338]

ВІЙНА символізує печаль, розчарування, спустошення:

A great war leaves the country with three armies – an army of cripples, an army of mourners, and an army of thieves [332],

а також уседозволеність:

All's fair in love and war [299]

Так, у художньому тексті міфу – оповіді про Троянську війну містяться висловлення, що передають виснаження, спустошення, знищення, поразку:

The great enemy had lost heart, – after ten years of war [335, с. 22].

ВІЙНА сприймається як справа (хоч і негативна), яка приносить прибуток: *a trophy of war [там само, с. 23];*

- у слоті «базова логіка» відтворення архетипу ВІЙНИ та пошук пов'язаних з нею концептів базується на дослідженні символіки та міфології. Архетипи проявляються у вигляді символів: героях, міфах, фольклорі, традиціях, обрядах тощо. При цьому, об'єднуючи в собі кілька символів, архетип не є жодним із них до кінця, не зводиться до жодного з них, тому що містить у собі не сам символ, а його значення [224]. Так, у приказках реалізуються символи готовності до бою, міцності та сили духу:

If you want peace, (you must) prepare for war [334, с. 245],

у Біблії – символ меч:

God grant me a good sword and no use for it [337].

Але у ТІНІ є й позитивні якості: К.Г. Юнг розглядає ТІНЬ як джерело життєвої сили, спонтанності, творчого початку в житті людини [233]:

After the war, aid! [311]

Отже, архетипами ВІЙНИ слугують конфліктно / деструктивно орієнтовані моделі несвідомого поводження індивідів (груп). При цьому передбачувані ситуації для спрацьовування тих або інших моделей поведінки ідентичні [85, с. 10]. Найбільш значущим архетипом ВІЙНИ є ТІНЬ та пов'язані з ТІННЮ архетипи ДРУЖБА-ВОРОЖНЕЧА, ВОРОГ, АГРЕСІЯ тощо.

2.1.3. Об'єктивація концепту ВІЙНА в американській мовній картині світу

Ключовим словом або ім'ям концепту вважається «лексична одиниця, яка найбільш повно номінує концепт, що досліджується. У якості такого слова обирається найбільш уживана номінативна одиниця...» [140, с. 93–94], яка слугує засобом його збереження в культурному середовищі суспільства, способом реалізації концепту та «знаходиться з ним у номінативному зв'язку поза межами контексту» [145, с. 82].

За нашими даними, саме лексема-полісемант *war* (n.) забезпечує вербальне втілення (об'єктивацію) лінгвокультурного концепту ВІЙНА й «...підтримує концепт у стабільному, стійкому стані, робить його загальновідомим [140, с. 42]. Ключова лексема найбільш повно його об'єктивує: вона включає найбільшу кількість сем — мінімальних неподільних одиниць, що вміщують значення слова [105, с. 133].

Зміст концепту ВІЙНА розкривається в значеннях багатозначної лексики *war* (n.), які, своєю чергою, утворюють ієрархію семантичних ознак (гіперсем та сем), відомих носіям мови й відображених у словниках та тезаурусах англійської мови [288; 292; 296; 297; 304]. Узагальнені нами дані дозволяють виділити в цілому 11 ЛСВ іменника *war*:

1. ведення озброєного конфлікту з противником (the waging of armed conflict against an enemy) [304], e.g. *thousands of people were killed in the war*;
- 1.1. стан або період збройної ворожнечі чи активних військових дій (a state or period of armed hostility or active military operations), e.g. *the two countries were at war for the next eight years* [296];
- 1.2. певний збройний конфлікт (a particular

armed conflict), e.g. *the War of 1812; the 1973 war in the Middle East* [288]; **1.3.** юридичний стан, що створюється й закінчується офіційним оголошенням війни, протягом якого застосовуються міжнародні правила ведення війни (a legal state created by a declaration of war and ended by official declaration during which the international rules of war apply), e.g. *war was declared in November but actual fighting did not begin until the following spring* [296]; **2.** стан ворожості, конфліктів, або антагонізму (a state of hostility, conflict, or antagonism), e.g. *For many a Leo-Aries, life is seen as war, and competition can be everything* [292]; **2.1.** (економ.) ситуація, у якій країни, організації або підприємства конкурують один з одним, щоб отримати економічну владу або контроль (a situation in which countries, organizations, or businesses compete with each other to gain economic power or control), e.g. *the war for supremacy in the fast-food industry* [291]; *a trade war between nations* [297]; **2.2.** послідовна кампанія проти небажаної ситуації або діяльності (a sustained campaign against an undesirable situation or activity): e.g. *the authorities are waging war against smuggling* [296]; **2.3.** будь-яка боротьба або суперництво (any conflict or contest): e.g. *a war of wits* [288]; **2.4.** ситуація, у якій двоє людей або групи людей борються, сперечаються чи вкрай неприємні один одному (a situation in which two people or groups of people fight, argue, or are extremely unpleasant to each other) [291], e.g. *she was at war with her parents* [296]; **3.** військова наука (a science of warfare) e.g. *a war college*; **4.** військова професія (the profession of arms) [286]: e.g. *War is the soldier's business*.

Значення дієслова *war* та прикметника *war* в основному збігаються зі значеннями іменника *war*, однак значно менші за обсягом (лише два): **(v.) 1.** воювати / вести війну: e.g. *They warred among themselves* [303]; **2.** бути в стані боротьби або в стані сильної опозиції (to be in conflict or in a state of strong opposition): e.g. *The temptation warred with his conscience*; **(adj.)** що належить, використовується або спричинений війною (of, belonging to, used in, or due to war): e.g. *war preparations; war hysteria*) [там само].

Ці лексеми є синонімами і входять до семантичного простору концепту ВІЙНА: І.М. Кобозєва тлумачить це як явище «синтаксичної синонімії», коли «синтаксичними синонімами повинні вважатися слова, які, збігаючись за денотативним, сигніфікативним та прагматичним шаром, відрізняються тільки своєю приналежністю до певної лексико-граматичної категорії, наприклад, дієслово *довіряти* й іменник *довіра*, прикметник *красивий* й іменник *краса*» [97, с. 100].

За даними компонентного аналізу (див. табл. А.2., Додаток А) й аналізу словарних дефініцій, значення лексеми-полісеманта *war* (п.) – імені концепту ВІЙНА мотивовані внутрішньою формою концепту «вести боротьбу», що утворені (за критерієм словотвірної мотивації Г. Винокура) від центрального значення (ЛСВ 1 «ведення озброєного конфлікту з противником») шляхом прямої (ЛСВ 1.1., 1.2, 1.3., 3., 4.) та метафоричної мотивації (ЛСВ 2, 2.1., 2.2., 2.3., 2.4).

Отже, за допомогою семантичного аналізу, спрямованого «на експлікацію семантичної структури номінативної одиниці, уточнення денотативного, сигніфікативного та конотативних значень, що її реалізують» [111, с. 85], стає очевидним, що виділені 11 ЛСВ демонструють широкий діапазон значень лексеми *war* (п.), яка номінує явище, негативно оцінюване колективною свідомістю. Відповідний денотат містить такі негативно оцінювані ознаки як «конфлікт», «ворожнеча», «високий ступінь небезпеки та ризику», які імпліковані руйнівними наслідками військових дій, що зумовлює виникнення загальнонегативного оцінного сенсу.

Ознаки оцінного ставлення актуалізуються як у прямий спосіб, так і шляхом метафоризації, що може бути виявлено в подальшому аналізі образного складника концепту.

За В. Евансом, концептуальна полісемія (conceptual polysemy) передбачає той факт, що значення багатозначної лексеми відрізняються в залежності від домену, відносно якого вони профілюються. Під впливом мовного контексту лексична одиниця може отримувати різну інтерпретацію,

здійюючи окремі складові концептуального уявлення людини про об'єкт номінації [210; 188, с. 351] – «по суті, контекст відіграє роль у регулюванні того, яка саме сторона концептуального уявлення активується в процесі розуміння мови» [188, с. 351]. Так, діапазон функціонування значень лексеми *war* (п.) включає два суміжних домена вищого рівня абстракції з відповідними субдоменами: МІЛІТАРНЕ – поняттєва царина, що пов'язана зі збройними силами та ЦІВІЛЬНЕ – поняттєва царина, що пов'язана з іншими справами на відміну від спеціальних (військових) справ [292].

Загалом ЛСВ лексеми *war* (п.) досліджуються на фоні цих доменів і субдоменів: МІЛІТАРНЕ з субдоменами ВІЙСЬКОВІ ДІЇ – ЛСВ 1., 1.1., 1.2.; ВІЙСЬКОВА ПОЛІТИКА – ЛСВ 1.3.; ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ – ЛСВ 3.; ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ – ЛСВ 4.; та ЦІВІЛЬНЕ з субдоменами СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА – ЛСВ 2.2., ТОРГІВЛЯ І ФІНАНСИ – ЛСВ 2.1., СОЦІАЛЬНА ПОВЕДІНКА – ЛСВ 2., 2.3., 2.4.

Діапазон семантичного простору лексеми *war* (п.), узагальнений у вигляді двох доменів і субдоменів, схематично представлений на рис. 2.1.

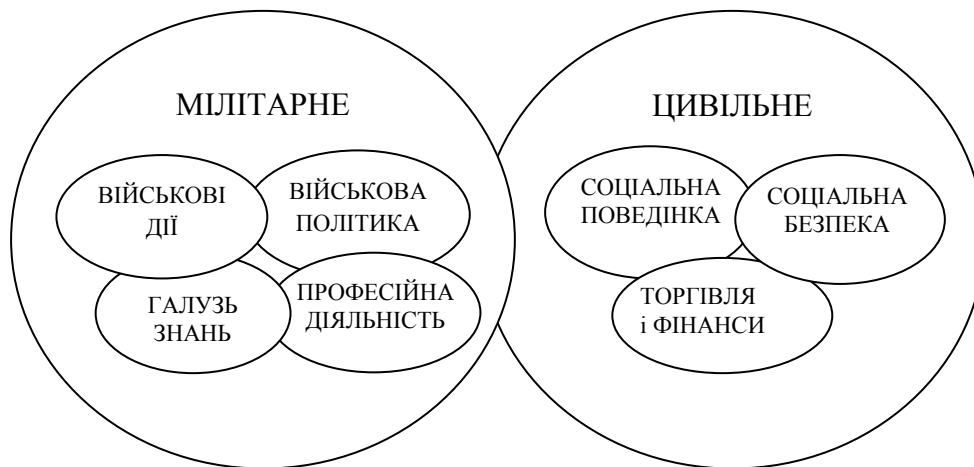

Рис. 2.1. Діапазон семантичного простору лексеми *war* (п.)

Як бачимо на рис. 2.1, домен МІЛІТАРНЕ та його субдомени активують ті семантичні ознаки концепту ВІЙНА, які мотивують його об'єктування у прямий спосіб і є основою для подальшого розгалуження значень

на відносно самостійні семи, профільовані в суміжному домені ЦИВІЛЬНЕ, а саме в його субдоменах СОЦІАЛЬНА ПОВЕДІНКА, СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА, ТОРГІВЛЯ і ФІНАНСИ, які здатні апелювати до інших референтних концептів у непрямий спосіб як компоненти цих та інших корелятивних доменів концептуальних метафор, тобто утворювати діапазон та спектр метафор концепту ВІЙНА.

2.2. Засоби первинної номінації концепту ВІЙНА

в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років

Засоби первинної номінації концепту ВІЙНА розглядаються в лінгвокогнітивістиці на основі його мовної реалізації та дискурсивної актуалізації. При цьому «мова використовує вже наявні або створює нові номінативні одиниці, за допомогою яких іменуються реалії, що становлять окремі елементи досвіду <...> цілі події, факти, стан справ, ситуації, виділені в актах мислення та зафіксовані у свідомості в якості концептів і когнітивних структур» [162], що є основою для опису семантичного простору номінацій ВІЙНА та моделювання когнітивної структури концепту.

2.2.1. Семантичний простір первинних номінацій концепту ВІЙНА

Концепт є ментальним утворенням, абстрактною сутністю, що втілює досвід сприйняття фізичного об'єкта, певної події у свідомості людини і ширше – у картині суспільства. Концепт вербалізується лексемами та їх синонімами, разом із тим «концепт є значно ширшим, ніж лексичне значення» [87, с. 6], тобто значення однієї лексеми. У свою чергу, «концепти є посередниками між словами та екстралінгвальною дійсністю, значення слова не може бути зведене тільки до одного концепту» [210, с. 395–396].

Аналізований концепт ВІЙНА має лексичні засоби реалізації, «сукупність яких становить план вираження відповідного лексико-семантичного поля, побудованого навколо домінанти, представленої ім'ям

концепту» [50, с. 123] з центральною гіперсемою – спільною семою, «яка є властивою багатьом одиницям класу» [83, с. 450].

Семи, груповані за спільними характеристиками, утворюють семантичний простір концепту, який на вербальному рівні постає як лексико-семантичне поле (далі – ЛСП) – «множина слів, які об'єднані спільним змістом, або, кажучи більш конкретно, мають спільну нетривіальну частину у тлумаченні» [105, с. 158]. Ці мовні одиниці відображають «поняттєву, предметну чи функціональну схожість явищ, які об'єктивуються ними» [97, с. 99]. Зв'язки між об'єднаними інтегральними ознаками лексемами, що, більшою чи меншою мірою, презентують певний концепт, можна графічно зобразити через польову структуру, що «організовує тезаурус мови» [185, с. 69; 198]. Окремі лексеми різняться за диференційними ознаками, утворюючи мікрополя в межах більш широкого поля, хоча між окремими полями «не завжди існують чіткі межі, а окремі слова потрапляють до багатьох різних семантичних полів» [105, с. 168], тобто має місце часткове накладання (перетин) мікрополів.

Питання про включення або не включення в семантичне поле номінативної одиниці вирішується, за І.М. Кобозевою, шляхом визначення наявності певної семантичної кореляції: 1) синонімічні кореляції (при цьому виділяються повна синонімія, експресивно-стилістична й синтаксична); 2) гіпонімія; 3) несумісність (як вид відношень, що зв'язує гіпоніми одного рівня); 4) кореляція «частина – ціле»; 5) антонімічні кореляції (які включають векторну і контрарну антонімії); 6) конверсивні кореляції; 7) кореляції семантичної похідності (включають актантні кореляції, такі як суб'єкт–дія, дія–об'єкт і т. ін.); 8) асоціативні відносини [97, с. 106].

За нашими даними аналізу словників і тезаурусів сучасної англійської мови [281; 282; 283; 285; 289; 298; 288; 291; 293; 295; 299; 300; 301; 302; 304; 305 та ін.] та американського художнього дискурсу 1920-х – 1960-х років [308], виокремлено:

– **поняттєві та контекстуальні синоніми** (мовні синоніми, які виражають поняття тільки в даному контексті) лексеми *war* – імені концепту ВІЙНА: *antagonism* (n.), *argument* (n.), *attack* (n., v.), *battle* (n., v.), *belligerency* (n.), *blockade* (n., v.), *bloodshed* (n.), *campaign* (n., v.), *clash* (n., v.), *combat* (n., v.), *competition* (n.), *conflict* (n., v.), *contention* (n., v.), *contest* (n., v.), *crusade* (n., v.), *disagree* (v.), *disagreement* (n.), *dogfight* (n., v.), *engagement* (n.), *enmity* (n.), *expedition* (n.), *fight* (n., v.), *hostilities* (n.), *hostility* (n.), *insurrection* (n.), *massacre* (n., v.), *mission* (n.), *movement* (n.), *offensive* (n.), *operation* (n.), *quarrel* (n., v.), *rebellion* (n.), *revolt* (n., v.), *rivalry* (n.), *scuffle* (n., v.), *skirmish* (n., v.), *struggle* (n., v.), *warfare* (n.);

– **гіпоніми** – «слова або словосполучення видового, більш спеціального значення щого слова чи словосполучення родового, більш узагальненого сенсу» [133, с. 17] – **найменування збройного конфлікту**: *1914 War*, *American Civil War*, *Hundred Years War*, *Korean War*, *Spanish War*, *Spanish-American War*, *Vietnam War*, *War of the Rebellion*, *World War I (First World War)*, *World War II (Second World War)*, *Zulu War*, *declaration* (n.), *declare* (v.); **найменування ЛСВ «військова професія» й «військова наука»** (семантична похідність (суб'єкт–дія, дія–об'єкт): словосполучення *military/war career*, *craft* (n.), *job* (n., v.), *profession*, *service*, *science* (n.), *work* (n., v.) тощо, у яких прикметники *military* й *war* виступають семантичними модифікаторами, відсилаючи їх до військової термінології, а також *defend* (v.), *defense / defence* (n.), *maneuver / manoeuvre* (n., v.), *military* (n.), *serve* (v.), *soldier* (n.), *strategy* (n.), *tactics* (n.), *war* (v.), *warrior* (n.). Ці номінації мотивовані відповідними ЛСВ лексеми *war* (n.) та її синтаксичними синонімами – дієсловом «воювати / вести війну», прикметником «той, що належить, використовується або спричинений війною». Вони об'єктивують «фонові характеристики» – компонент лексичного значення, «пов'язаний з науковими та культурними знаннями» (за І.П. Слесаревою) [155, с. 152].

Відповідно до диференційних сем ці мовні одиниці утворюють ієрархію – ЛСП «War», у якому центральними є полісемічна лексема *war* (n.)

та її синоніми, умотивовані інтегральною семою – внутрішньою формою «вести боротьбу». Усі компоненти ЛСП «War» можна структурувати у вигляді трьох мікрополів: «**Armed Conflict**» (гіперсема «стан збройного конфлікту»), «**Art of War**» (гіперсема «мистецтво/техніка ведення війни»), «**Antagonism**» (гіперсема «протистояння»), дані про склад яких наведені у табл. А.3. (див. табл.А.3., Додаток А). Розширення цих мікрополів деталізують диференційні ознаки лексеми *war* (n.) та її синонімів: «військові дії», «конкретний військовий конфлікт», «офіційний стан війни»; «військова наука», «військова професія»; «кампанія проти / заради чогось», «суперництво в бізнесі», «спортивне змагання», «суперечка».

Узагальнені дані про структуру лексико-семантичного поля «War» представлені на рис. 2.2.

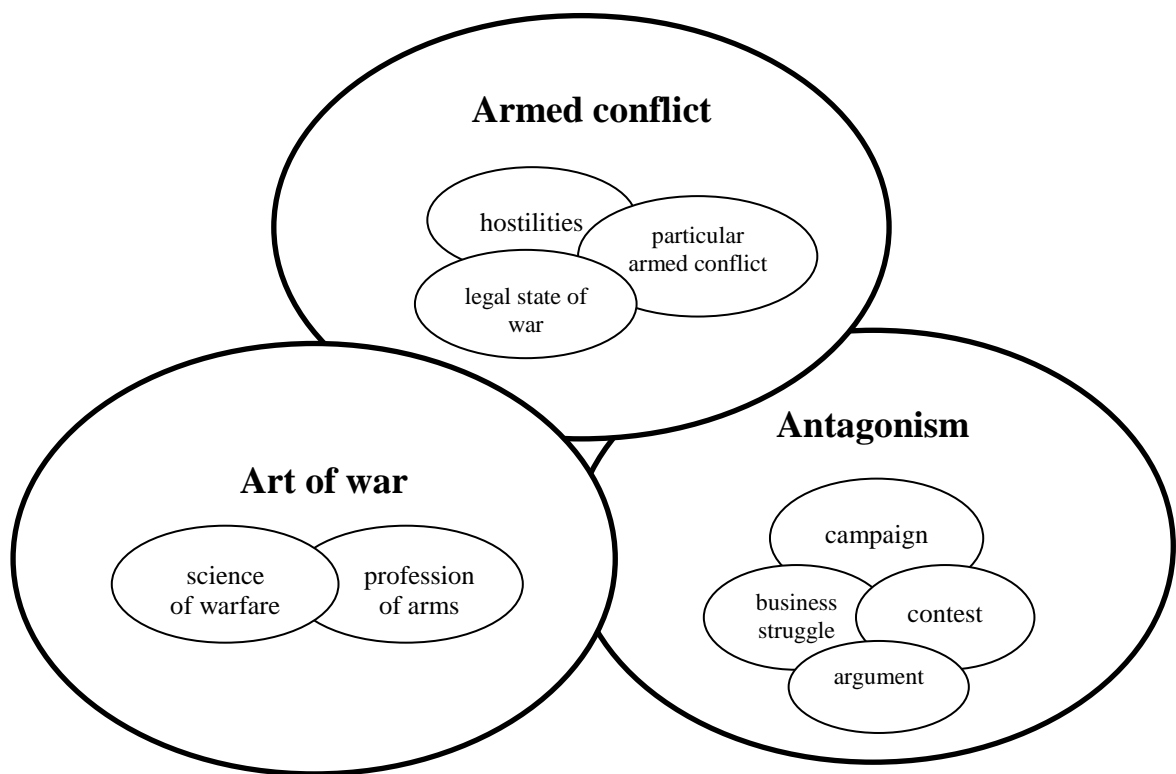

Рис. 2.2. Лексико-семантичне поле номінацій концепту ВІЙНА в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років

Як видно на рис 2.2, кожне мікрополе характеризується наявністю субкомпонентів з подальшими розширеннями, які поєднані та частково

накладаються, утворюючи зони перетинів, що свідчить про взаємозв'язок і взаємозалежність лексичних одиниць та «семантичну дифузність» поля (термін Н.Ф. Алефиренко) [1, с. 75]. Цей фактор визначає радіально-ланцюжковий устрій ЛСП «War».

1. Мікрополе «Armed conflict» мотивоване семантичною ознакою «збройного конфлікту», що об'єктивує вороже військове протистояння двох або більше сторін з метою подолання одне одного або захоплення переваги [304]. Значення компонентів цього мікрополя профільовані в домені МІЛІТАРНЕ та утворюють представлений нижче ланцюг розширень значення «стан збройного конфлікту», які об'єднані спільною семою «збройний конфлікт» і деталізують специфіку військового конфлікту:

1.1. «Hostilities», умотивоване семантичною ознакою «військові дії», що поєднує номінації з загальним значенням «період ведення військових дій», які деталізують форми їх ведення («битва / бій», «напад», «військова кампанія / похід», «операція» і т. ін.) з метою знищення противника і відбиття його дій, захисту своїх військ і об'єктів, що прикриваються ними [295]. Вони об'єктивовані номінаціями синонімічного ряду з домінантою *conflict – hostilities, combat, warfare, fight, bloodshed, offensive, battle, blockade, massacre, attack, skirmish, campaign*, вони всі, за нашими підрахунками, мають частотність $f > 1\%$ (табл. А.3. (див. табл. А.3., Додаток А). Наприклад:

We went on about the heaviest conflict of the war having taken place in the vicinity of Gettysburg, Pennsylvania /COHA, 1944/

It is easy to see why you Americans cannot fight the Germans /COHA, 1937/

He reacts to competitive challenges as if he were fighting in a military campaign /COHA, 1953/

До цього розширення входять також низькочастотні номінації ($f < 1\%$): *operation, mission, crusade, dogfight, movement, engagement, expedition*, з яких найбільш уживаною є:

From across the field he heard the quavering voices of the old soldiers singing Sinclaire's Defeat. <...> we had a sore engagement near to Fort Jefferson/COHA, 1950/

1.2. «Particular armed conflict», де конкретний військовий конфлікт одержує номінацію – власну назву, що засвідчує її написання з великої літери [288], серед яких є лексеми-топоніми: *Korean / Vietnam / Spanish-American / Spanish war / American Civil / Zulu war* та лексеми-числівники: *First World / Second World / Hundred Years / Rebellion / 1914 war*. Наприклад:

When World War II ends, it will not have ended the dislocations of the modern world /COHA, 1940/

This area, which had not been fought over before during the Vietnam war, stretches over one of the loftiest ranges in the Central Highlands... /COHA, 1959/

1.3. «Legal state of war» мотивовано семантичною ознакою «офіційний стан війни» [304], яка поєднує номінації, що позначають як стан війни (*belligerency*), що тягне за собою оголошення війни, так і сам акт проголошення на дипломатичному рівні (*declaration, declare*) та профілюється в субдомени ВІЙСЬКОВА ПОЛІТИКА домену МІЛІТАРНЕ. Слід зазначити, що оголошення війни, навіть якщо воно не супроводжується власне військовими діями, означає початок юридичного стану війни. Наприклад:

There was no knighthood in last night's belligerency /COHA, 1948/

Pepper denied that he favored a declaration of war against Germany, but declared that “a declaration of war, as I see has nothing to do with the matter” /COHA, 1940/

2. Мікрополе «Art of war» мотивоване значенням «мистецтво/техніка ведення війни» [283], що вказує на теоретичні знання про війну та їх реалізацію у професійній діяльності. Це розширення має подальшу деталізацію:

2.1. «military science», що експліковано номінаціями, об'єднаними загальною семою «військова наука» та «такий, що належить,

використовується або спричинений війною» [286]. Ця наука займається «вивченням військових процесів, інститутів і поведінки, поряд із вивченням війни і теорії та застосування організованої примусової сили» [230, с. 880] та в основному зосереджена на ідентифікації стратегічних, політичних, економічних, психологічних тощо тактичних елементів, необхідних для підтримки переваги військової сили. Отже, це розширення містить номінації засобів та методів ведення війни із семами «стратегія», «тактика», «маневри» і т. ін., подані членами синонімічного ряду з домінантою *strategy – defend, tactics, (military) science, defense, maneuver*. Наприклад:

Those who have studied war the most told me the exploration of war has scarcely been begun /COHA, 1937/

Suppose he's training them in military maneuvers / COHA, 1950/

Mason was a graduate of Montape, <...> he had majored in military tactics, psychology and sociology and knew nothing at all about astrology or even elemental astronomy /COHA, 1955/

...the military scientists of each group were confident that the lands of the other had got the most dust. The two attacks came within an hour of each other /COHA, 1952/

2.2. «profession of arms» мотивоване значеннями дієслова та прикметника *war* «воювати / вести війну» і «такий, що належить, використовується або спричинений війною» відповідно, та номінується словами й словосполучення з *military, war, armed*, які виконують функцію семантичного класифікатора і відносять опорний компонент до терміносистеми військової науки. Найбільш частотними з них, за нашими даними, є: *military service, military/war career, military (n.), to serve, military profession*. Наприклад:

She said, "If an Army man ever questions the big idea of military service he's lost" /COHA, 1954/

Quite a few soldiers, sailors, and airmen had swallowed their opinions and built careers around weapons that they hoped would never be used. <...>

Moral courage was more rare a commodity than the physical kind, a fact as true of the military profession as any other /COHA, 1958/

3. Мікрополе «Antagonism» мотивоване гіперсемою «ситуація протистояння», що вказує на стан неозброєної відкритої конфронтації [292]. Антагонізм виникає, коли неузгодженість у думках доходить до максимальної точки, коли вони суперечать один одному: «гранично конфліктна форма розвитку суперечностей, при якій кожна з протиборчих сторін спрямована на усунення своєї протилежності» та характеризується «прихованою або відкритою ворожістю між соціальними об'єктами, тенденцією до насильницького вирішення протиріч і конфліктів» [267].

Значення лексем мікрополя профілюються в субдоменах СОЦІАЛЬНА ПОВЕДІНКА, ТОРГІВЛЯ І ФІНАНСИ, СПОРТ, СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА домену ЦИВІЛЬНЕ, об'єктивуючи різні форми соціального конфлікту, що може бути вирішений самими учасниками або зовнішніми силами (громадськими інститутами, владою, спеціальними фахівцями тощо). У протистояння зазвичай залучені окремі суб'єкти, невеликі групи людей, тобто воно відрізняється від збройного конфлікту кількістю учасників, масштабами, характером протікання та засобами врегулювання (із застосуванням психологічних тактик і стратегій вирішення конфлікту).

3.1. Розширення «campaign», умотивоване семою «кампанія проти / заради чогось», що вказує на організовану невійськову боротьбу з небажаними (негативними) явищами суспільства [296]; воно представлене мовними одиницями з частотністю $f > 1\%$, де домінують *crusade: campaign, insurrection*. Наприклад:

They attacked my business methods, and that's here the newspaper campaign against me started. I was a traitor /COHA, 1940/

Це розширення також номінують мовні одиниці з частотністю $f < 1\%$: *rebellion, operation, movement, revolt, struggle, mission, battle, attack*. Наприклад:

Perhaps the Western nations may protest that the struggle against Communism is world-wide /COHA, 1950/

3.2. Розширення «business struggle» мотивовано семою «суперництво у бізнесі», що актуалізує різні прояви протистояння / конкуренції в бізнесі [296]. У фаховому сенсі це – економічне змагання виробників однакових видів продукції на ринку за залучення більшої кількості покупців та одержання максимального доходу: «суперництво, у якому кожен продавець намагається отримати те, що інші продавці шукають у той же час: продаж, прибуток і частки на ринку, пропонуючи найбільш достовірні поєднання ціни, якості та сервісу» [284]. До цього розширення входять мовні одиниці синонімічного ряду з домінантою *conflict – rivalry, competition, warfare, struggle* та ін. Наприклад:

During the next three years he was distracted by the financial struggle which ended in April... /COHA, 1958/

Our foreign policy is aimed at winning friends and getting them to stop their economic warfare against each other... /COHA, 1955/

This, it said, created a conflict of interest and a credibility problem for the agency /COHA, 1953/

3.3. Розширення «sports contest» мотивовано семантичною ознакою «суперництво / змагання між двома або більше сторонами» [288]; його значення профілюється в домені СПОРТ. Наявність у кожному змаганні процесу боротьби, протиборства, неантагоністичного суперництва, конкуренції, які виявляються в прагненні здобути перемогу, досягти максимального результату роблять його основою спорту, «зовнішня ознака якого – протиборство» [164].

Це розширення поєднує номінації різновидів спортивних змагань й видів спорту («суперництво», «конкурс», «бокс/бійка на кулаках», «боротьба») з домінантою *rivalry – competition, contest, contention, fight*. Наприклад:

In ten minutes the teams will meet at their captains' tents for assignments to various sports. Formal competition will not begin until tomorrow morning /COHA, 1952/

Look, each of the fights will be introduced by the corresponding title card from the "Big Fights" film showing a boxing glove with the fighters' names and the places of the fights superimposed on it /COHA, 1950/

That's how he got the idea regarding the Harvest Moon Ball, you know, the dancing contest /COHA, 1949/

3.4. Розширення «argument» мотивовано значенням «суперечка» і втілюється номінаціями з семами «ворожнеча», «чвари», «сутичка», «розбрат», «протиріччя» [291], об'єктивуючи суперечку, що супроводжується взаємними докорами, образами, погрозами на побутовому рівні з частотністю $f > 1\%$ та домінантою *quarrel – argument, disagree, disagreement, conflict, fight*. Наприклад:

Now for God's sake don't let's start a quarrel over that /COHA, 1941/

...a wife would not campaign for her husband, and surely a wife could not urge that a man plunge himself into public conflict if it was against his temperament to do so /COHA, 1943/

Це розширення також охоплює мовні одиниці з частотністю $f < 1\%$: *scuffle, attack, antagonism, clash, enmity, hostility*. Наприклад:

They face each other. There is now a blazing antagonism between them /COHA, 1942/

Listening to the District Attorney's attack on my client, listening to him pronounce my client guilty... /COHA, 1956/

За нашими даними (див. Додаток А, табл. А 3), найбільш частотними номінаціями ЛСП «War» в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років є *war* (n,v.) – 23,41%; *fight* (n.,v.) – 4,41%, умотивовані значеннями домену МІЛІТАРНЕ та його субдоменів ВІЙСЬКОВІ ДІЇ, а також *conflict* (n.,v.) – 9,45%, умотивована доменом ЦИВІЛЬНЕ (субдомен СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА). Вони реалізують в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років не одну, а кілька ознак, пов'язаних з концептом ВІЙНА; тобто, елементи трьох мікрополів та відповідних розширень ЛСП «War» частково накладаються та утворюють зони перетинів.

Так, семний склад окремих номінацій свідчить про їх приналежність до кількох розширень одночасно. Наприклад, *fight* – до розширень «hostilities», «sports contest» та «quarrel»; *hostility* – до розширень «argument» та «legal state of war»; *campaign* – до «period of hostilities» та «campaign»; *competition* – до «business struggle» та «sports contest» та ін.

У цілому, до найчастотніших номінацій ВІЙНА в американському дискурсі ($f > 3\%$), у дефініціях яких присутня сема «збройний конфлікт», належать: *war*, *(armed) conflict*, *hostilities*, *combat*, *warfare* та «військова професія» – найменування виду діяльності, спричиненою війною: *military service*; вони вербалізують форми ведення війни й негативну оцінку їх руйнівної сили, спрямованої на знищення противника.

Номінації ВІЙНА з частотністю $2\% < f < 3\%$ називають різновиди військових дій та прояви антагонізму, умотивовані семами «певний збройний конфлікт»: *Korean / Second World / First World war* і т.д.; «військові дії» – *battle*, *fight*, *bloodshed*, *offensive*, *blockade*, *massacre*, *attack*; семи «кампанія проти / заради чогось» – *crusade*, «суперечка» – *quarrel*, *argument*, *disagree*, *disagreement*, що вказують на вороже суперництво в мирний час.

Номінації, мотивовані семами «кампанія проти / заради чогось», демонструють частотність $1\% < f < 2\%$, це: *campaign*, «військові дії» – *skirmish*, *campaign*; «суперечка» – *fight*, *war*; «суперництво в бізнесі» – *rivalry*; «кампанія проти / заради чогось» – *insurrection*; сема «змагання»: *rivalry*; «офіційний стан війни» – *war*.

Найменш частотними ($f < 1\%$) в американському художньому дискурсі виявились номінації, у дефініціях яких слабо або імпліцитно присутні семи «військові дії» – інші різновиди військових операцій – *operation*, *mission*, *movement* і їх стилістично забарвлені синоніми *crusade*, *dogfight*; «офіційний стан війни» – *declaration*, *declare*, *belligerency*; найменування стратегій і тактик захисту з семами «військова наука» та «такий, що належить, використовується або спричинений війною»: *strategy*, *defend*, *tactics*, *military/war science*, *war*, *defense*; семи «військова

професія» та «воювати / вести війну»: *military career, military, war*; «кампанія проти / заради чогось» – *rebellion, operation, struggle, revolt, movement, mission, battle, attack*; «суперництво в бізнесі»: *competition, war, warfare*; «змагання»: *competition, war, contest, contention*; найменування суперечок, сутичок, що виникають на побутовому рівні – сема «суперечка»: *scuffle, attack, antagonism, clash*; номінації з наявною семою «військові дії» – *engagement, expedition*; з семами «військова наука» та «такий, що належить, використовується або спричинений війною»: *maneuver*; семи «військова професія» та «воювати / вести війну»: *to serve, military profession*; більшість номінацій поєднаних гіперсемою «ситуація протистояння», а саме: найменування різновидів спортивного та економічного суперництва – сема «суперництво в бізнесі»: *struggle*; сема «змагання»: *fight*; найменування суперечок, сутичок, що виникають на побутовому рівні – сема «суперечка»: *enmity, hostility*; «кампанія проти / заради чогось» – *attack*.

Виявлена найбільша частотність та мотивувальний потенціал значень компонентів мікрополя «Armed conflict» (його розширення «hostilities»), що профілюються в домені МІЛІТАРНЕ, зумовлені їхньою внутрішньою формою «вести боротьбу» та кількісними показниками в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років.

2.2.2. Когнітивна структура семантичного простору первинних номінацій концепту ВІЙНА

Розуміння мови як «органу, що будує думку» [226, с.75], як системи, «що входить у низку взаємопов'язаних когнітивних структур» [206, с. 97], зумовлює необхідність моделювати когнітивний простір концепту ВІЙНА, щоб побачити як реалізація концепту в американському художньому дискурсі пов'язана з концептуальними конфігураціями. Семантизація в цьому випадку є провідником кореляції з когнітивними структурами, які сформувалися й оформилися за аналогією з мовними.

Застосувавши когнітивну операцію категоризації до семантичних ознак номінацій, виокремлених в ЛСП «War» в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років, будуємо когнітивну структуру семантичного простору первинних номінацій концепту ВІЙНА, «будівельними» елементами якої стають «певні ознаки об'єкта» – окремі елементи його змісту [140, с. 89] – слоти **ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ** (із розширеннями ВІЙСЬКОВІ ДІЇ, ПЕВНИЙ ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ, а також концепти ВІЙСЬКОВА НАУКА, ВІЙСЬКОВА ПРОФЕСІЯ) та **АНТАГОНІЗМ** (із розширеннями КАМΠΑНИЯ, СПОРТИВНЕ ЗМАГАННЯ, СУПЕРНИЦТВО В БІЗНЕСІ, СУПЕРЕЧКА). Наші кількісні дані про ступінь їх акцентування (частотність у відсотках) визначають актуальність когнітивних ознак концепту ВІЙНА в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років подано у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

**Ступінь акцентування когнітивних ознак концепту ВІЙНА
в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років**

Когнітивні ознаки концепту	Американський художній дискурс 1920-х – 1960-х років	
ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ		60,99
ВІЙСЬКОВІ ДІЇ	41,16	
ПЕВНИЙ ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ	10,75	
ОФІЦІЙНИЙ СТАН ВІЙНИ	2,49	
ВІЙСЬКОВА НАУКА	2,49	
ВІЙСЬКОВА ПРОФЕСІЯ	4,1	
АНТАГОНІЗМ		39,01
КАМΠΑНІЯ	11,47	
СУПЕРНИЦТВО В БІЗНЕСІ	7,43	
СПОРТИВНЕ ЗМАГАННЯ	2,61	
СУПЕРЕЧКА	17,5	
Усього	100%	

Як видно з табл. 2.1, найбільш «промінантним» концептом у складі когнітивної структури ВІЙНА в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років виявляються концепти **ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ** із його

розширенням ВІЙСЬКОВІ ДІЇ та АНТАГОНІЗМ із розширенням СУПЕРЕЧКА. Найменш реалізованими («проміантними») є когнітивні ознаки об'єктивовані концептами ОФІЦІЙНИЙ СТАН ВІЙНИ, ВІЙСЬКОВА НАУКА та СПОРТИВНЕ ЗМАГАННЯ (див. Додаток В, рис. В.1).

Когнітивний простір номінацій концепту утворений за рахунок когнітивних зв'язків, структурованих базисними схемами концепту. Схема – результат процесу абстрагування, який веде до нередукованої моделі, до менш деталізованого представлення знань, ніж у конкретних висловленнях [215, с.115–117; 241]. Утілені у вигляді пропозицій, вони «є інструментами нашого мислення, за допомогою яких відбувається аранжування інформації» [73, с. 361]. Так, когнітивні зв'язки в межах номінативного простору концепту ВІЙНА упорядковані відповідно до ідентифікаційної базисної схеми та схеми акціональної дії, виділених С.А. Жаботинською за принципами семантики лінгвальних мереж (далі – СЛМ) [74].

Наведені дані дозволяють нам структурувати когнітивний простір номінацій концепту ВІЙНА в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років на рис. 2.3.

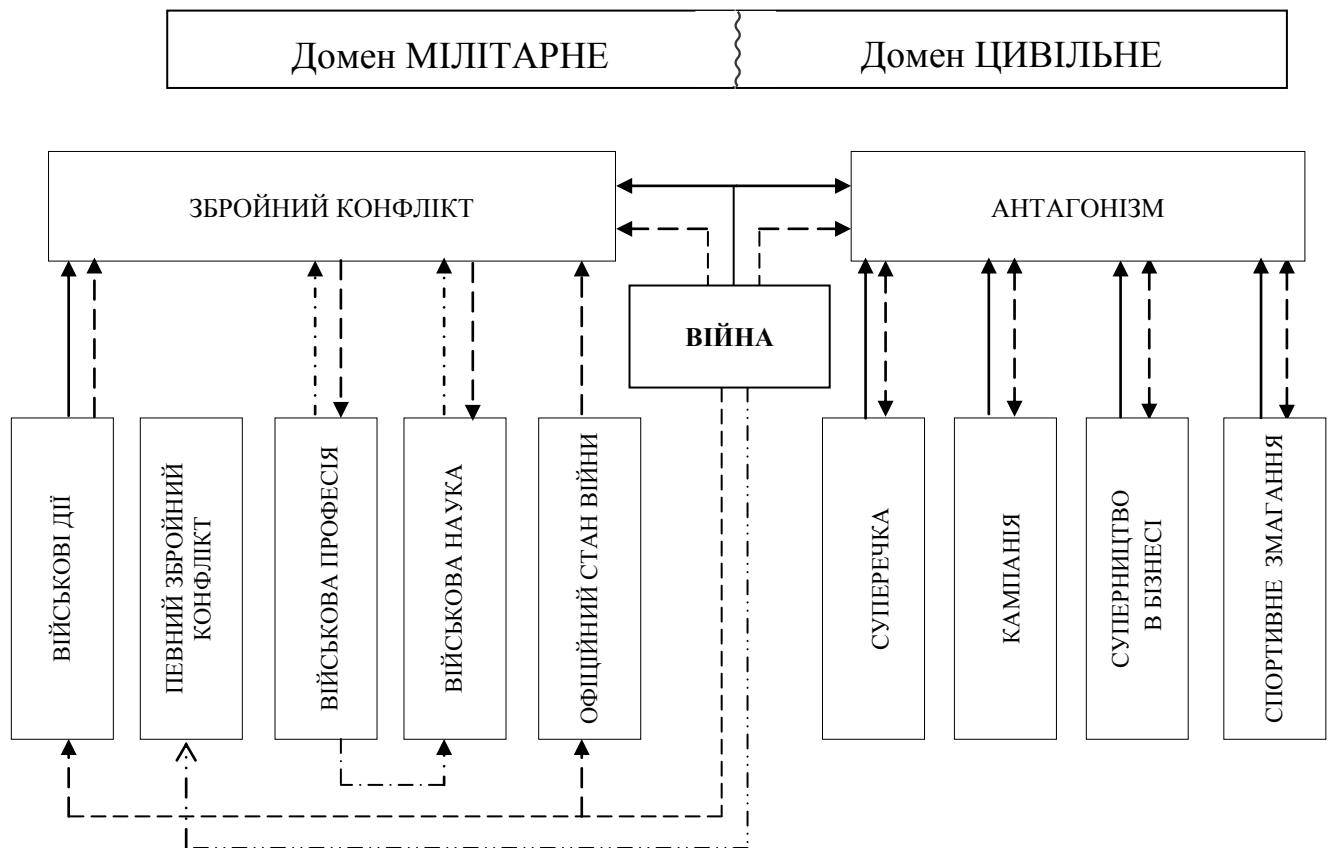

Рис.2.3. Когнітивна структура семантичного простору
первинних номінацій концепту ВІЙНА в американському художньому
дискурсі 1920-х – 1960-х років, де:

- > – схема класифікації   - - - - -> – схема каузативу
 - · · · · ·> – схема характеристивності   - · · · · ·> – схема контактної дії

Як бачимо на рис. 2.3, у домені МІЛІТАРНЕ за **ідентифікаційною схемою класифікації** сформовані зв'язки між концептом ВІЙНА, концептами ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ, АНТАГОНІЗМ та їх розширеннями, де останні виступають у ролі родової сутності щодо концепту ВІЙНА, наділяючи його когнітивними класифікаційними ознаками «ситуація», «подія», «процес» – «ID/вид-ВІЙНА є CL/рід»: рід – ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ / АНТАГОНІЗМ як ситуація (*military situation, situation of fighting; struggle*); як подія (*the event of a war; aggression, clash*); як процес (*process of massacre; quarrel, hostility, competition*). Наприклад:

They talked about the military situation. Zaharoff set forth the extreme importance to civilization of overcoming the German menace /COHA, 1940/ ...Jessie concluded from the dispatches that in the event of a war between England and the United States over Oregon <...> England would seize California with her Navy... /COHA, 1943/

He said that this alliance with bloody-handed class war could have only one effect and one meaning, as all the world must know; it was directed against Germany, and was an alliance for aggression... /COHA, 1943/

Концепт ВІЙСЬКОВІ ДІЇ, своєю чергою, є видовою сутністю щодо концепту ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ – «ID/вид-ВІЙСЬКОВІ ДІЇ є CL/рід»: рід – ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ як ситуація (*armed conflict*), подія (*attack, battle*), процес (*warfare*). Наприклад:

...no British army should ever again be put in the situation of fighting against superior air power /COHA, 1941/

"It is common report," I said, "that the Turks settled all Armenian problems long ago by process of massacre..." /COHA, 1920/

Концепт ВІЙНА взаємодіє з концептом ПЕВНИЙ ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ за **схемою характеристики** – співвідношення з самим собою:

– «ID-ВІЙНА є СН-характеризатор»: конкретний збройний конфлікт – ПЕВНИЙ ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ (*World War II, First World War, American Civil War, Korean War, Napoleonic Wars* та ін.). Наприклад:

He took issue with the judgment of the Joint Chiefs of Staff on the whole broad strategy of the Korean war /COHA, 1951/

There was confusion early in World War II, when they treated 120 victims of bombings and accidents in England /COHA, 1952/

За **схемою каузації** корелюють концепт ВІЙНА та концепти ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ, ВІЙСЬКОВІ ДІЇ, ОФЦІЙНИЙ СТАН ВІЙНИ, АНТАГОНІЗМ, що приводить до певних дій – організованих зусиль, щоб зупинити або перемогти те, що розглядається як небезпечна ситуація (ВІЙНА). Концепти КАМПАНІЯ, СУПЕРНИЦТВО В БІЗНЕСІ, СПОРТИВНЕ ЗМАГАННЯ та СУПЕРЕЧКА

залишаються поза межами впливу концепту ВІЙНА як такі, що не профілюються в домені МІЛІТАРНЕ:

– «CR-ВІЙНА викликає/призводить до FT-наслідки»: наслідки – ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ, ВІЙСЬКОВІ ДІЇ, ОФІЦІЙНИЙ СТАН ВІЙНИ, АНТАГОНІЗМ.

Наприклад:

You have seen so many dead, Now that war makes your butchery legitimate /COHA, 1958/

...we waited and hemmed and hawed till the enemy, from the sheer weight of our inertia, was forced to attack /COHA, 1947/

Зазначені вище причинно-наслідкові зв'язки між складовими когнітивної структури мають двосторонній характер: кожен із них може бути наслідком іншого, виступаючи в ролі каузатора – сторона, яка воює, викликає на себе атаку свого ворога:

– «CR-ВІЙСЬКОВІ ДІЇ / ОФІЦІЙНИЙ СТАН ВІЙНИ викликає/призводить до FT-наслідки»: наслідки – ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ (*attack, bombings* і т. ін.).

Наприклад:

Both the Edison and the National Lamp Works did this during the first few days after the declaration of war. You see, one of the fields in which the Army asked for help was chemical warfare /COHA, 1954/

<...> where an attack was made from the air on the invading forces and large bodies scattered by the dropping of bombs on their positions

/COHA, 1921/

– «CR-ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ створює/зумовлює FT-наслідки»: ВІЙСЬКОВА НАУКА, ВІЙСЬКОВА ПРОФЕСІЯ. Наприклад:

Don't tell me the Germans had offered poison gas as their contribution to the progress of military science /COHA, 1940/

...he began his military career by joining his father in an expedition against the Scots /COHA, 1933/

To fighting men, radar by now is as routine a war tool as a rifle, but believe me it has rewritten the textbooks of warfare alright /COHA, 1945/

За **акціональною схемою контактної дії** формуються наступні зв'язки:

– «AG-ВІЙСЬКОВА ПРОФЕСІЯ впливає на (робить / вивчає) РТ-ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ / ВІЙСЬКОВА НАУКА»: дії – *serve, do a service, attack, kill, fight, fire, begin bombing campaign*; дії – *study, train* і т. ін.
Наприклад:

Their argument, a favorite with supporters of the Corps, that the peacetime functions of the Engineers, building dams and levees, train soldiers for war was knocked in the head by the majority report: "The argument that river and harbor work can be directed only by the Army Engineers...

/COHA, 1949/

After fighting through the Philippine Insurrection, he gained his first lieutenant's bars in 1905. Before World War I, he studied military science at Negro colleges and served in Mexico /COHA, 1960/

Flying Officer Brant Howell of Manitoba turned his Sunderland from a probable "kill" to attack a surfaced sub with his guns. The sub's deck gun fired back... /COHA, 1943/

– «AG-ВІЙСЬКОВА НАУКА досліджує / формує засади РТ-ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ»: дії – *direct war, formulate new ideas, pursue a great study campaign, establish bombing standards*. Наприклад:

...you know, the laws for directing war vary with the changing situation of war /COHA, 1955/

The whole crew should be courtmartialed and made to study the campaigns of Generals Shafter and Wheeler as punishment <...> An impalpable war, pregnant with annihilating scientific devices and other unseen bogies was one thing.../COHA, 1947/

Everybody knows that the Germans themselves had established the first bombing standards for World War II. /COHA, 1944/

У домені ЦИВІЛЬНЕ КОНЦЕПТ АНТАГОНІЗМ також взаємодіє за **схемами класифікації** з концептами КАМΠΑНІЯ (*campaign, battle, attack*), СУПЕРНИЦТВО В БІЗНЕСІ (*struggle, competition, warfare*), СПОРТИВНЕ

ЗМАГАННЯ (*competition, fight, contest*) та СУПЕРЕЧКА (*quarrel, hostility, clash*), для яких він – родова сутність, і який може спричиняти певні процеси (КАМΠΑНИЯ, СУПЕРЕЧКА), ситуації (СУПЕРНИЦТВО В БІЗНЕСІ) та події (СПОРТИВНЕ ЗМАГАННЯ):

– «ID/вид-КАМΠΑНИЯ / СУПЕРНИЦТВО В БІЗНЕСІ / СПОРТИВНЕ ЗМАГАННЯ / СУПЕРЕЧКА є CL/рід-АНТАГОНІЗМ»: рід – процес (*campaign, quarrel, argument*); рід – подія (*corridas, contest, clash*); рід – ситуація (*competition, rivalry, struggle*). Наприклад:

*There was something mysterious in the process of quarrelling /COHA, 1947/
Oddly enough, Lehman Brothers are also represented on the board of Paramount, so we have the curious situation of one banking firm deep in the affairs of two supposedly desperate rivals /COHA, 1940/*

If they was an Olympic event for A and C, Wide Ida would win it easy /COHA, 1954/

Interpersonal strength is our ability and willingness to meet our own objectives in situations of conflict or confrontation without allowing others to remain defensive /COHA, 1958/

«CR-АНТАГОНІЗМ викликає/приводить до FT-наслідки»: наслідки – КАМΠΑНИЯ / СУПЕРНИЦТВО В БІЗНЕСІ / СПОРТИВНЕ ЗМАГАННЯ / СУПЕРЕЧКА. Наприклад:

He had refused for love of her and in consequence had had a violent quarrel with his father /COHA, 1948/

...a team of top New York bridge players will compete against a team from Los Angeles for the Sports Illustrated trophy. The New Yorkers will be out for revenge /COHA, 1958/

His denunciation <...> led to a spirited clash with several spokesmen for Brooklyn civic and realty organizations /COHA, 1940/

– «CR-КАМΠΑНИЯ / СУПЕРНИЦТВО В БІЗНЕСІ / СПОРТИВНЕ ЗМАГАННЯ / СУПЕРЕЧКА викликає/призводить до FT-наслідки»: наслідки – АНТАГОНІЗМ (*quarrel, clashes, wound, kill, death* і т. ін.). Наприклад:

...that's here the newspaper campaign against me started. I was a traitor. I learned my trade at a certain office and then turned against it /COHA, 1940/
I had an awful quarrel with Father and Mother this morning and I'm going to have another one tonight /COHA, 1957/
That attack makes the best argument for critics of Lee's over-aggressiveness... /COHA, 1954/

Отже, когнітивний простір номінацій концепту ВІЙНА американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років утворює ієрархію когнітивних ознак (концептів), що структурована пропозиційними базовими схемами, а саме: ідентифікаційними схемами класифікації «ID/вид-ВІЙНА є CL/рід-ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ, АНТАГОНІЗМ»; «ID/вид-ВІЙСЬКОВІ ДІЇ є CL/рід-ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ»; «ID/вид-КАМΠΑНИЯ / СУПЕРНИЦТВО В БІЗНЕСІ / СПОРТИВНЕ ЗМАГАННЯ / СУПЕРЕЧКА є CL/рід-АНТАГОНІЗМ»; характеристики «ID-ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ є СН-ПЕВНИЙ ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ»; акціональними схемами каузації «CR-ВІЙНА викликає/призводить до FT-ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ, ВІЙСЬКОВІ ДІЇ, ОФІЦІЙНИЙ СТАН ВІЙНИ, АНТАГОНІЗМ», «CR-ВІЙСЬКОВІ ДІЇ / ОФІЦІЙНИЙ СТАН ВІЙНИ викликає/призводить до FT-ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ», «CR-ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ впливає на (створює/зумовлює) FT-ВІЙСЬКОВА НАУКА / ВІЙСЬКОВА ПРОФЕСІЯ», «CR-АНТАГОНІЗМ викликає/приводить до FT-КАМΠΑНИЯ / СУПЕРНИЦТВО В БІЗНЕСІ / СПОРТИВНЕ ЗМАГАННЯ / СУПЕРЕЧКА», «CR-КАМΠΑНИЯ / СУПЕРНИЦТВО У БІЗНЕСІ / СПОРТИВНЕ ЗМАГАННЯ / СУПЕРЕЧКА викликає/призводить до FT-АНТАГОНІЗМ»; контактної дії «AG-ВІЙСЬКОВА ПРОФЕСІЯ впливає на (робить / вивчає) РТ-ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ / ВІЙСЬКОВА НАУКА», «AG-ВІЙСЬКОВА НАУКА впливає на (досліджує) РТ-ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ».

2.3. Засоби вторинної номінації концепту ВІЙНА

в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років

Визначення образного складника досліджуваного концепту передбачає виявлення мовних засобів його актуалізації та систематизацію метафоричних

і метонімічних моделей, які узгоджуються з укоріненою в певній культурі системою цінностей, що дозволяє повною мірою відтворити лінгвокультурну специфіку не тільки предметно-поняттєвого, а й образно-ціннісного складників концепту ВІЙНА.

2.3.1. ВІЙНА як референт концептуальних метафор

За нашими даними аналізу метафоричних виразів американського художнього дискурсу 1920-х – 1960-х років, до діапазону метафоричної об’єктивації концепту ВІЙНА входять корелятивні домени КОНТЕЙНЕР, ПОДОРОЖ, СПОРТ, ЛЮДИНА, ФІЗИЧНИЙ ОБ’ЄКТ, ПРИРОДА, КУЛЬТУРА, ТЕХНІКА, ТВАРИНА, ХАРЧУВАННЯ. Кількість уживання метафоричних виразів та метафоричний потенціал корелятивних доменів (частотність у %) тут і надалі подається в дужках (наші дані згруповано в табл. 2.2, їх деталізація – див. табл. Б.1., Додаток Б).

Таблиця 2.2

**Діапазон метафоричної об’єктивації концепту ВІЙНА
в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років**

Референт	Корелятивні домени	Частотність
ВІЙНА є	КОНТЕЙНЕР	29,38
	ПОДОРОЖ	23,75
	СПОРТ	18,32
	ЛЮДИНА	18,11
	ФІЗИЧНИЙ ОБ’ЄКТ	4,56
	ТОРГІВЛЯ	2,17
	ПРИРОДА	1,74
	КУЛЬТУРА	0,65
	ТЕХНІКА	0,44
	ХАРЧУВАННЯ	0,44
	ТВАРИНА	0,44
Усього		100%

Найбільш реалізованим виявляється **корелятивний домен КОНТЕЙНЕР** – 29,38% від загальної кількості проаналізованих концептуальних метафор, який об'єктивований концептуальною метафорою «ВІЙНА є КОНТЕЙНЕР», що утворена лінгвокогнітивною операцією специфікації. Так, ВІЙНА – це:

- **контейнер**: *in the war, in the war-time*. Наприклад:

“If Shad had been in the war he wouldn’t ever want to fight again.”

– *“Were you in the war?” asked Bet... /СОНА, 1921/*

- **контейнер**, у який можна увійти: *entrance into the war; go into (the) battle / rebellion / the war*. Наприклад:

Men behave unexpectedly when going into battle are concerned with small things... /СОНА, 1940/

- **контейнер**, з якого можна вийти: *go out of war*. Наприклад:

...officers were aristocrats and rolled out of money into war and out of war back into money /СОНА, 1920/

- **контейнер**, що має вміст, у який можна зануритися: *plunge into the war, put into the battle, get into the battle, get/got into the war*. Наприклад:

That was our last spring, just when the U. S. got into the war /СОНА, 1929/

ВІЙНА є **порожній контейнер**, який можна заповнити вмістом (тобто він має вміст): *fill the emptiness of belligerency*; як-от брудом: *in the mud of war*. Наприклад:

I know that peace will come out of hiding and fill the emptiness of belligerency /СОНА, 1940/

We must say to the peoples of Europe: We refuse to wallow with you in the mud of war /СОНА, 1951/

Підсумок перехресного мапування: ВІЙНА це – контейнер, у який можна увійти та з якого можна вийти; контейнер, який можна заповнити вмістом, в який можна зануритися.

Корелятивний домен ПОДОРОЖ актуалізує, за В. Евансом, наступні концептуальні метафори, що активовані цим доменом: «СТАНИ є МІСЦЯ» /

States are locations: *He's at a crossroad in his life*; «ЗМІНА є РУХ» / Change is motion: *He went from his forties to his fifties without a hint of a mid-life crisis*; «ПРИЧИНИ є СИЛИ» / Causes are forces: *He got a head start in his life*; «ЦІЛІ є ПУНКТИ ПРИЗНАЧЕННЯ» / Purposes are destinations: *I cannot even seem to get where I want to be in five* та ін.» [215, с. 299]. Вони беруть участь в об'єктивації концепту ВІЙНА, так як актуалізовані його когнітивними ознаками «процес», «подія», «стан/ситуація» та когнітивними зв'язками класифікації й каузації через метафори «ВІЙНА є ПУНКТ ПРИЗНАЧЕННЯ», «ВІЙНА є ПОДОРОЖ У ПРОСТОРИ», «ВІЙНА є РУХ».

Як визначає Р. Дірвен, пунктом призначення є «мета, причина або підстава певних дій» [246, с. 193], тобто в концептуальній метафорі «ВІЙНА є ПУНКТ ПРИЗНАЧЕННЯ», ВІЙНА – це:

- **місце призначення**, до якого людина йде: *go to war*. Наприклад:

Maybe he would be glad to go to war, and to get killed, as a way of escape from his grief /СОНА, 1940/

- **місце призначення**, яке людина покидає/залишає позаду: *leave the war behind*. Наприклад:

I might have been able to leave the war behind with that last flight to Copenhagen /СОНА, 1952/

- **з/до якого веде дорога**: *a way out of war*. Наприклад:

...and our fighting is actually driving South Vietnamese into communism as a way out of war /СОНА, 1958/

Концептуальна метафора «ВІЙНА є ПОДОРОЖ У ПРОСТОРИ» зображає війну як:

- **подорож**, що має кінець та початок: *war starts, ends, end of war*.

Наприклад:

If war starts, there'll be a million others /СОНА, 1940/

This job of salvage will not end until the war ends /СОНА, 1942/

- **може бути нескінченною**: *endless war*. Наприклад:

The issue is whether carpet bombing, death, mutilation, endless war and the destruction of the moral fabric and, economy of America are in good taste... /COHA, 1955/

- планується: *world war is to start, attack was planned.* Наприклад:

...the Emperor had prior knowledge that the Pearl Harbor attack was planned.../COHA, 1945/

У концептуальній метафорі «ВІЙНА є РУХ» військові дії (*attack, battle, war*) **зображені як рухи, пересування** – *envelopment, advance, retreat, surround, encirclement*, що виконуються заради досягнення певної мети. Наприклад:

The single objective of all the southern offensives was to surround and defeat the German troops /COHA, 1943/

“I was glad to be reminded the tanks weren’t lost, even temporarily, and that we would soon learn of their advance /COHA, 1947/

It was lucky that they did, for almost immediately the order came to follow the German retreat /COHA, 1933/

Підсумок перехресного мапування: ВІЙНА – це запланована або незапланована подорож, яка має/не має початок та кінець, яка складається з певних пересувань у просторі задля досягнення певної мети – місця призначення, яке існує або не існує у просторі, з/до якого веде дорога й до якого людина йде і яке людина покидає/залишає позаду.

Корелятивний домен СПОРТ активує концептуальну метафору «ВІЙНА є ГРА», яка об’єктивує війну як:

- спортивну гру – *war game*. Наприклад:

During last month's Army-Navy war game off the coast of New England, Mr Mitchell sniffed at the folly of continuing to base military strategy on the operations of "archaic" warships... /COHA, 1959/

This war game's goin' to be a big affair – the biggest yet! /COHA, 1931/

They not only saw the Canal's defenses, but saw them in action, in a “war game” last week. Eleven Navy bombing planes played “enemy” against

25 Army defense planes under a torrid blue sky <...>. The “defenders” won /COHA, 1928/

- **в якій беруть участь дві сторони** – *Army – Navy, the reds – the blues.*

Наприклад:

Within 100 yards was a plane with a big red dot on it. I thought it must be a war game – the reds against the blues. We were given credit for shooting down the first Japanese aircraft of the war /COHA, 1951/

- **війну можна виграти** – *win a war* або **програти** – *lose a war.*

Наприклад:

The problem is still one of judgment as to what helps win a war

/COHA, 1945/

There are more ways than one to lose a war /COHA, 1955/

This war game’s goin’ to be a big affair – the biggest yet! /COHA, 1931/

ВІЙНА також зображена як:

- **гра**, у яку грають за певними правилами – *the rules of war*. Наприклад:
...we are a superior race. <...> We observe the rules of war”

/COHA, 1944/

- **різновиди військових дій** – це різні види ігор (напр., гра в захват заручників, гра в противника, гра в карти (блеф) і т. ін.) – *the Nazi hostage game, play enemy*. Наприклад:

It was when the Italians, playing tough, took over the Nazi hostage game, seizing Yugoslavians from all parts of the country, for execution, in retaliation for an attack on Italian soldiers /COHA, 1941/

Підсумок перехресного мапування: ВІЙНА – це гра, учасниками якої стають марковані кольором команди (червоні та сині), військово-морський флот та армія. Учасники гри дотримуються певних правил, грають у різні ігри – захват заручників, гра в противника; вони перемагають або програють.

Корелят ЛЮДИНА, що репрезентований концептуальною метафорою «ВІЙНА є ЛЮДИНА», яка набуває подальшої деталізації/специфікації,

осмислює війну як людину, з певними фізичними здібностями/ характеристиками/ознаками:

- **жива істота**, яка здатна пересуватися (приходити): *came the war war comes/has come; the battle came, battle comes*. Наприклад:

And then came the war /COHA, 1947/

The battle came between us /COHA, 1959/

- **має голос** (може кричати) – *cry of war*. Наприклад:

Forthwith arose the noise and cry of war, and on either side the people put themselves in motion /COHA, 1943/

ВІЙНА як людина **може домінувати**: *the Berlin blockade dominated*.
Наприклад:

...when the Berlin blockade dominated the thinking of all people, he <...> declared: “The difficulties have not been caused by the Russians”

/COHA, 1950/

- **жива істота**, яка здатна **виконувати дії**: виконувати команди (її можна відкликати): *called off the war*. Наприклад:

If they called off their silly war /COHA, 1947/

- захоплювати та спустошувати, завдавати болю, заподіяти шкоди – *spell death and destruction; heart-breaking war; hurt by this/the war*. Наприклад:

The war that spelled death and destruction to millions. /COHA, 1947/

Don't think I'm trying to say I'd be the only one who'll be hurt by this war /COHA, 1943/

- приносити зміни, зокрема, багатство, та змінювати людей (*brought a fortune, transform smb*):

The war that brought a fortune to Jo Hertz, and transformed him, overnight, from a baggy-kneed old bachelor whose business was a failure to a prosperous manufacturer whose only trouble was the shortage in hides for the making of his product/COHA, 1947/

- ув'язнити/позбавити волі або вбити: *prisoner of war, war is killing/ kills*.
Наприклад:

“War is killing,” Hamish said /COHA, 1955/

“We are prisoners of war and you’ll treat us as such, my fine fellow.” Stan moved forward quickly /COHA, 1944/

- стирати посмішку з обличчя людини: *wipe the smile off*. Наприклад:

It was the war wiped the smile off our faces once and for all

/COHA: Shirley Hazzard, Bay of Noon, 1970/.

ВІЙНА наділена фізичними та психологічними вадами:

- **сліпотою** – *blind struggle, blinder brother*. Наприклад:

I discovered that, in their blind struggle for power, our great capitalists had lost all sense of the difference between honesty and crime /COHA, 1922/

- **божевіллям** – *mad strife*. Наприклад:

Then came that period of mad strife, of blind antagonism, in which we hurt each other by rough contact /COHA, 1920/

- **неохайністю** – *untidy battle*. Наприклад:

To join this untidy battle, Compass Rose sailed early in the year

/COHA, 1951/

ВІЙНА має **родинні зв’язки** та виступає в якості матері та/або сестри з гендерними ознаками жінки (вагітність) – *war, pregnant with*; має сина, брата – *son of Civil War, son of war, daughter of war; war and its blinder brother, massacre*. Наприклад:

...son of Civil War General Jesse Lee Reno, who gave his name to Nevada's notorious Biggest Little City in the World /COHA, 1947/

Last week Kashmir, the paradisal valley, smoked with two kinds of hellish fury: war and its blinder brother, massacre /COHA, 1947/

Підсумок перехресного мапування: ВІЙНА – це вороже налаштована людина з гендерними ознаками жінки, що може завагітніти (виносити нову зброю), яка в родині займає місце матері та/або сестри, що має сина та/або брата/сестру; вона наділена як певними фізичними здібностями руху й мовлення, так і фізичними й психологічними вадами: вона сліпа, божевільна, неохайна; здатна домінувати; війна здатна виконувати певні дії:

команди, приносити зміни та змінювати людей, захоплювати та спустошувати території, завдавати біль та шкоду, позбавляти волі та вбивати, тому її потрібно зупинити.

В результаті проектування **корелятивного домену ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ** на референтний домен ВІЙНА утворюються дві основні концептуальні метафори: «ВІЙНА є ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ» та «ВІЙНА є СПОРУДА». Перша об'єктивує війну як:

- **фізичний об'єкт**, який можна пересувати у просторі: *bring the war carry the war*. Наприклад:

...keeping the combat entirely verbal, weakening the spirit of our forces and waiting supinely for the enemy to bring the war to us /COHA, 1947/

- **небезпечний об'єкт**, який пересувають подалі від... та до... – *move the war away... and toward*. Наприклад:

Thus, possibly, hopefully, the United Nations was able to move the Vietnam war away from escalation and toward the conference table /COHA, 1948/

- **небезпечний об'єкт**, який тримають осторонь: *keep war away, from home/ our territory/our shores/from the US*. Наприклад:

House majority leader held that the lease lend bill was designed <...> to keep war away from American shores... /COHA, 1941/

- від якого **тримаються осторонь**: *keep this country out of war, stay out of war*. Наприклад:

<...> the lease lend bill was designed first to keep this country out of war <...> /COHA, 1941/

ВІЙНА – це:

- **фізичний об'єкт**, який має розмір: *a full-size battle*. Наприклад:

...here's a full-size battle going on where nobody wants to fight one

/COHA, 1953/

- **форму** – *the shape of war*; має **гострий край та/або кут** – *sharp antagonism, corner of the battle*. Наприклад:

...they could change the shape of war as it is now conceived /COHA, 1959/

In this expansion of Europe <...> everywhere sharp antagonism existed between the impulse from Jesus and other impulses /COHA, 1940/

At one corner of the battle, he felt the lustful rage of Captain Wow as the big Persian tomcat detonated lights while he approached the streak of dust which threatened the ship and the people within /COHA, 1955/

Підсумок перехресного мапування: ВІЙНА – це небезпечний фізичний об’єкт, який має розмір, форму, з гострими краями та/або кутами, який пересувають у просторі подалі від чого-небудь, який тримають осторонь та від якого тримаються осторонь.

Концептуальна метафора «ВІЙНА є СПОРУДА» актуалізована незначною кількістю метафоричних виразів (див. табл. Б.1., Додаток Б) та осмислює війну як:

- **фізичний об’єкт**, що може бути зруйнований, знешкоджений до уламків – *ruins of war*:

France is exhausting herself to repair the ruins of war ... /COHA, 1920/

- **важкий об’єкт**, що може обвалитися під тяжкістю своєї ж ваги – *collapse of its own weight*. Наприклад:

Without Manning's ghostly leaders, this revolt would collapse of its own weight /COHA, 1951/

Підсумок перехресного мапування: ВІЙНА – це фізичний об’єкт певної форми (має кути та гострий край), певного розміру, зроблений з певного матеріалу (наприклад, із металу); це важкий об’єкт, що може обвалитися під тяжкістю своєї ж ваги, його можна зруйнувати.

Корелятивний домен ТОРГІВЛЯ активує концептуальні метафори «ВІЙНА є ПРИБУТКОВА СПРАВА» та «ВІЙНА є ТОВАР», потенціал яких в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років становить 1,52% й 0,65% (відповідно до загальної кількості метафоричних засобів об’єктивації концепту ВІЙНА). У результаті перехресного мапування царини референта та корелята отримуємо таке: ВІЙНА – це **справа**, що дає прибуток – *business of war, the profits out of war*. Наприклад:

...the Secretary of the Treasury shall be asked to recommend measures for taxing the profits out of war... /COHA, 1938/

- **розпродаж**, де можна за зниженими цінами отримати товар (перестрілку та битву) – *a fire sale, a battle sale*. Наприклад:

You know, I've always wanted to run a fire sale; this'll be even better – a battle sale! /COHA, 1953/

He's going to put on a big battle sale /COHA, 1953/

У концептуальній метафорі «ВІЙНА Є ТОВАР» ВІЙНА осмислюється як кінцевий результат економічної діяльності – як **товар**, для виробництва якого країні потрібно мати достатньо потужності – *capacity/ability/power to make war* (*destroy Japan's power to make war; destroying Germany's ability to make war*). Наприклад:

We all know that the ability of Germany to make war depends almost entirely on the production of 50 industrial centers /COHA, 1943/

We exaggerate not Japan's capacity to make war, but our capacity to defend ourselves.../COHA, 1942/

Підсумок перехресного мапування: ВІЙНА – це процес (бізнес), який приносить прибуток, яким управляють, у якому, як і в торгівлі, можна придбати перестрілки та битви за зниженими цінами, а також це об'єкт торгівлі – товар, виробництво якого потребує великих потужностей.

Корелятивний домен ПРИРОДА активує концептуальні метафори «ВІЙНА Є НЕГОДА», «ВІЙНА Є СТИХІЙНЕ ЛИХО», «ВІЙНА Є ВОДНА СТИХІЯ», «ВІЙНА Є ЖНИВА», «ВІЙНА Є ЕЛЕКТРИЧНА ЕНЕРГІЯ», які створюють глибоко емоційний образ війни у вигляді непідвладної природної стихії – бурі, пожежі, виверження вулкану, водоверті – незмінних атрибутів війни в художньому дискурсі. Ці концептуальні метафори передають значення війни в суспільстві за рахунок застосування негативно забарвлених ознак природних явищ.

Найбільш частотною з них є метафора «ВІЙНА Є НЕГОДА», що зображає війну як **негоду**, початок якої позначається появою хмар: *war clouds*,

та як **шторм**: *war storm*, що супроводжується **громом**: *the thunder of revolt*.
Наприклад:

And he knew his company would weather the war storm all right. But he dreaded what we all had to go through in the mean time /COHA, 1951/

There were no war clouds on the horizon /COHA, 1931/

Концептуальна метафора «ВІЙНА є СТИХІЙНЕ ЛИХО» осмислює війну як:

- **пожежу, полум'я** якої роздувають заздрість та ненависть: *flames of war and massacre; revolt was flaming*. Наприклад:

That awful year, the Greeks and Armenians were naturally stimulated to work for their political independence, which in turn created the hostility of the Turks <...> roused to envy and hatred which easily were fanned into the flames of war and massacre /COHA, 1924/

Everywhere in the System, revolt was flaming /COHA, 1951/

- **виверження вулкану** – *combat should erupt*. Наприклад:

Orders, no doubt – to inflict maximum damage if combat should erupt – orders issued by politicians safe at home, who've always held the theory and practice of war is too wicked a subject for civilized men to study /COHA, 1957/

У концептуальній метафорі «ВІЙНА є ВОДНА СТИХІЯ» ВІЙНА зображена як **рідина**, як **сильна течія (водоспад)**, яка здатна розтікатися, затягнути, з якої важко вийти/вибратися: **військові події – це водоверті** – *whirlpools of combat*. Наприклад:

Chumkt rebelled against Kel's leadership and joined the aliens, while a civil war sprang up on her surface /COHA, 1955/.

Manfred himself had disappeared into one of these whirlpools of combat

/COHA, 1959/

У концептуальній метафорі «ВІЙНА є ЖНИВА» ВІЙНА зображена як **врожай**, який збирає смілива людина. Наприклад:

"Say how my King bore himself" And he who had seen told this:

"Reaper of the harvest of battle, on the bed of honour he has spread a carpet of the slain!" /COHA, 1922/.

Концептуальна метафора «ВІЙНА є ЕЛЕКТРИЧНА ЕНЕРГІЯ» подає ВІЙНУ як імпульс, електричний заряд, який заряджає оточуючих. Наприклад:

And always they have been supercharged with strife, with hatreds, warfare
/СОНА, 1945/.

Підсумок перехресного мапування: ВІЙНА – це негода, початок якої знаменується появою хмар на горизонті та як буря/шторм із громом; стихійне лихо таке як пожежа або виверження вулкану; сильна течія (водоспад), хвиля, яка втягує та не відпускає; є водовертю, є врожаєм сміливої людини; це заряд електричної енергії.

Корелятивний домен КУЛЬТУРА активує концептуальну метафору «ВІЙНА є ВИСТАВА», в якій ВІЙНА зображена як:

- **вистава**, що йде у театрі: *the theatre of warfare, there's a war on.*

Наприклад:

Around two sides of the terrain bends the Whangpoo River, thus putting much of the theatre of warfare at the mercy of Japanese fleet guns /СОНА, 1932/
There are Germans in Paris, aren't there? There is a war on, I think
/СОНА, 1954/

- **балет** – *ballet of warfare*. Наприклад:

Many cities were entered with only a token ballet of warfare /СОНА, 1953/

Підсумок перехресного мапування: ВІЙНА – це вистава та/або балет, який демонструють у театрі.

Корелятивний домен ТЕХНІКА активує концептуальну метафору «ВІЙНА є МЕХАНІЗМ», у якій ВІЙНА зображена як:

- **двигун** – *engine of warfare*. Наприклад:

Weapons were in their hands, and a huge engine of warfare like a caterpillar tractor was skimming over the sea from the cliff wall
/СОНА, 1933/

- **механізм**, що можна зламати – *to break the blockade*. Наприклад:

The iron-clad ships are no longer arriving from England to break the blockade so that supplies can come from abroad /СОНА, 1958/

Підсумок перехресного мапування: ВІЙНА – це механічний пристрій, що має двигун і який можна вивести з ладу.

Корелятивний домен ХАРЧУВАННЯ репрезентований концептуальною метафорою «ВІЙНА є ПРИГОТУВАННЯ ЇЖІ», у якій ВІЙНА є:

- **продуктом харчування** з певним запахом: *smell a fight*. Наприклад:

Correy could smell a fight further than any man I ever knew

/СОНА, 1931/

- **процес пивоваріння** – рідка речовина (пиво) зі специфічним запахом: *smell a riot brewing, war brewing*. Наприклад:

"We'd better get out of here," he said. "I smell a riot brewing; and I don't want you to have to describe that to our children" /СОНА, 1959/

ВІЙНА – це **їжа**, що гниє та яку намагаються зберегти назавжди (увічнити) – *rotten war*. Наприклад:

As usual, this rotten war will be used to camouflage the injustice of the measures taken to perpetuate it /СОНА, 1957/

Підсумок перехресного мапування: ВІЙНА – це процес приготування їжі/напоїв, що має запах; це їжа, що псується, утрачаючи свої якості, тому її намагаються зберегти.

Корелятивний домен ТВАРИНА реалізує свій метафоричний потенціал лінгвокогнітивною операцією специфікації – концептуальною метафорою «ВІЙНА є ТВАРИНА», у якій ВІЙНА осмислюється як:

- **черв'як**, що виїдає плоть: *worms*. Наприклад:

This war is worms. <...> This war is eating away at the boy flesh inside my belly /СОНА, 1956/

- **тварина**, що може ревти: *the roar of a/the battle*. Наприклад:

The Italian war of independence was really carried on underground: it was one of those awful silent struggles which I know are so much more terrible than the roar of a battle /СОНА, 1924/

Підсумок перехресного мапування: ВІЙНА – це дикий звір, який ричить/реве; це черв'як, що виїдає плоть.

Загалом корелятивні домени КОНТЕЙНЕР, ПОДОРОЖ, СПОРТ, ЛЮДИНА відзначаються найбільш високим метафоричним потенціалом, а найменш задіяними корелятивними доменами в американському дискурсі є КУЛЬТУРА, ТЕХНІКА, ХАРЧУВАННЯ.

2.3.2. ВІЙНА як корелят концептуальних метафор

За нашими даними, спектр метафоричної об'єктивації концепту ВІЙНА в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років складають референтні домени ЕКОНОМІКА, СОЦІАЛЬНІ СТОСУНКИ, ПОЛІТИКА, ПОЧУТТЯ/ВІДЧУТТЯ, ЖИТТЯ, СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА, СПОРТ, МЕДИЦИНА та ПРИРОДА. Наші дані по ці домени та кількість уживання метафоричних виразів (ступінь реалізації метафоричного потенціалу референтних доменів) подано у табл.2.3 (більш детально – див. табл. Б.2., Додаток Б).

Таблиця 2.3

Спектр метафоричної об'єктивації концепту ВІЙНА в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років

Референтні домени	Корелят	Кількість
ЕКОНОМІКА	є ВІЙНА	37,98
СОЦІАЛЬНІ СТОСУНКИ		34,87
ПОЛІТИКА		12,41
ПОЧУТТЯ/ВІДЧУТТЯ		5,43
ЖИТТЯ		3,87
СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА		2,33
СПОРТ		1,55
МЕДИЦИНА		0,78
ПРИРОДА		0,78
Усього		100%

Концептуальна метафора «ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ Є ВІЙНА» (референтний домен ЕКОНОМІКА) застосовує в якості джерела корелятивний домен ВІЙНА, осмислюючи економічну діяльність/ведення бізнесу (відносно нове розумове поняття порівняно з військовими діями) через більш знайому культурну модель війни (корелят) – найстарішої форми конкуренції:

- **стратегії ведення бізнесу** – це стратегії та тактики ведення військових дій: *tactics of business, competitive strategy*. Наприклад:

Nevertheless, there is the gravest danger that the blackmailing tactics of business will be successful /СОНА, 1937/

- **економічна конкуренція** – це військові дії заради отримання конкурентної переваги на ринку, ціновій політиці, торгівлі тощо: *market war, price war, trade war*. Наприклад:

Nevertheless, the question is rapidly becoming topic in the world's financial capitals, and gold itself booms as a major new weapon in the trade war between East and West /СОНА, 1958/

There is not a destructive price war, is there... /СОНА, 1935/

- **невдача** – це програш у війні: *business loss, economic loss*. Наприклад:
A business man may cause tremendous economic loss to a rival, may even ruin his rival's business by deliberately selling below cost, and be sure that the courts will attach no penalty to his conduct /СОНА, 1938/

... he can either enjoin their conduct or recover money damages /СОНА, 1938/

Підсумок перехресного мапування: економічна діяльність – це протистояння учасників ринку, які втягнуті в економічну конкуренцію, – військові дії заради отримання конкурентної переваги на ринку (кращої ціни, кращих умов ведення торгівлі тощо); конкуренція ведеться із застосуванням певних тактик та стратегій – це стратегії та тактики ведення війни; успіх та/або невдача в бізнесі відповідає перемозі або поразці у війні.

У результаті перехресного мапування корелятивного домену ВІЙНА на референтний домен СОЦІАЛЬНІ СТОСУНКИ активується концептуальна

метафора «СУПЕРЕЧКА є ВІЙНА», яка об'єктивує відносини між людиною та людиною, групою людей, людиною та суспільством як протистояння двох вороже налаштованих супротивників, «висвітлює змагальний аспект суперечки і «затемнює» інші моменти», пов'язані з комунікацією [186, с. 89]:

- **подружнє життя/сімейні стосунки** зображені як тривала війна: *long war of marriage*. Наприклад:

In the long war of marriage, in the battle of the friends, Francis Cleary was an open city /COHA, 1950/

- **розвиток нового музичного напрямку** (джаз) – це громадянська війна: *jazz itself erupted into a civil war*. Наприклад:

In fact, even the most confirmed critics of jazz seemed to be adjusting successfully to the new environment, when suddenly jazz itself erupted into a civil war which split its own ranks and gave new hope to those who had said it would never last /COHA, 1950/

- **емоційна перепалка** є ніби військові дії – *emotional hostilities, psychological warfare*. Наприклад:

This is not the time to give way to emotional hostilities. This is the time to consider coolly just what we should do to avoid war /COHA, 1939/

These people knew their psychological warfare. Never, by a word or glance, did they try to prevent his going back to the hotel for his ba /COHA, 1963/

- **військові дії**, які можна виграти або програти: *win the battle but lose the war, win the argument, lose the argument*. Наприклад:

"They lose the argument?" "What I detest about these games, "said Erb," is the attendant bickering /COHA, 1940/

And the husband, reading the storm warnings as clearly as she, telling himself that if he insisted on the Caldwells his wife might treat them with impossible rudeness <...> that he might win the battle but lose the war, would reluctantly, grudgingly, consent /COHA, 1950/

We only argue. And I'm interested in getting his help, not winning an argument /COHA, 1956/

Підсумок перехресного мапування: суперечка – це тривала ВІЙНА або битва, військові дії, кінцем якої буде перемога або поразка.

Концептуальна метафора «ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ Є ВІЙНА» (референтний домен ПОЛІТИКА) актуалізує:

- **виборчий процес** як бійку або битву: *election fight* (набуває негативної конотації – *bitter*), *political battle*. Наприклад:

The last time this dread interdiction had been invoked – in the midst of a bitter election fight... /СОНА, 1947/

In the year 2721 A.D., an important political battle was concluded in the Solar System Senate and House of Representatives /СОНА, 1956/

- під час **виборів**, як і на війні, є перемир'я / перепочинок: *the party truce*. Наприклад:

In the absence of an organized opposition, in the conditions of the party truce and with no real elections taking place, the danger is that <...> democratic life dies /СОНА, 1941/

- **голоси виборців – військові трофеї**, їх здобувають політики на виборах як на війні (*the war for votes*). Наприклад:

Bitter and nervous in a reaction from the war for votes, no one remembers the slowness of the movements which affect race conduct /СОНА, 1925/

Підсумок перехресного мапування: політична діяльність – це процес протистояння двох сторін, які застосовують у цій боротьбі військові методи – бійку, а вибори є битвою заради досягнення кінцевої мети – голосів виборців.

Концептуальна метафора «ПИСЬМЕННИЦТВО Є ВІЙНА» об'єктивує **діяльність письменника** у вигляді військових дій (атаки та захисту) – *attack and defense*. Наприклад:

Mark Twain, in one of his least inspired moments, selected Cooper's novels for attack /СОНА, 1921/

Підсумок перехресного мапування: літературний твір, який створює письменник, – це зброя, за допомогою якої він нападає та захищається.

Перехресне мапування корелятивного домену ВІЙНА на референтний домен ПОЧУТТЯ/ВІДЧУТТЯ в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років активує концептуальну метафору «ПОЧУТТЯ/ВІДЧУТТЯ є ВІЙНА», в якій:

- **ненависть** – це зброя, за допомогою якої можна все зруйнувати.

Наприклад::

He flung his hatred against it for destroying him /СОНА, 1933/

- **істерика** – ворог, який атакує. Наприклад:

...howed signs of going off into an attack of hysteria /СОНА, 1942/

- **холод** – ворог, який атакує. Наприклад:

It struck with scrupulous regularity every other day, beginning with a two-hour attack of piercing cold /СОНА, 1949/

- **різні точки зору ведуть війну** (знаходяться у стані війни) – *impressions were at war*. Наприклад:

A dramatically admirable, brilliantly photographed but religiously rather shallow study of a Roman Catholic nun's inner battle between love of God and love of mankind /СОНА, 1959/

His impressions were at war with each other – he was flurried by possibilities of which he yet denied the existence /СОНА, 1960/

Підсумок перехресного мапування: почуття/відчуття є ворогом, який атакує; зброєє, яка може зруйнувати; існує ментальна боротьба між ідеями, точками зору, які знаходяться у стані війни.

У результаті перехресного мапування корелятивного домену ВІЙНА на референтний домен ЖИТТЯ актуалізується концептуальна метафора «ЖИТТЯ є ВІЙНА», яка зображає:

- **життєвий шлях** людини як боротьбу. Наприклад:

Life is a struggle. It always has been. It always will be /СОНА, 1921/

- **зовнішній світ** – це поле бою: *a place of struggle*. Наприклад:

This world, "he mused," is a place of struggle /СОНА, 1945/

- у якому **людина як воїн** бореться з ворогом (тишею, батьківськими забобонами) – *to combat with*. Наприклад:

Rodan tried to combat the thick silence with taped popular music, broadcast on very low power from a field set at the diggings /СОНА, 1958/

Зовнішність людини (*beauty*) – це броня/захист (вона захищається зовнішністю) – *her strongest defence*. Наприклад:

She believed the lady was right and her attorney wrong. The lady's beauty was her strongest defence /СОНА, 1938/

Підсумок перехресного мапування: життєвий шлях людини у світі – це постійна боротьба, яка відбувається на полі бою. Людина захищається зовнішністю.

Корелювання **референтного домену СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА** з доменом **ВІЙНА** активує концептуальну метафору «СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ є ВІЙНА», яка осмислює протистояння людини з владою, соціальних класів з/та/або владою, протистояння культурних поглядів/смаків/переваг як військові дії:

- **це битва**: *battle with the government*. Наприклад:

I hear you're having some kind of battle with the government /СОНА, 1940/

- **заходи запобігання негативних явищ суспільства** (корупція, контрабанда) – боротьба з ворогами, битва, хрестовий похід: *battle with big-money corruption, warfare against cunning smugglers; crusade*. Наприклад:

Destroy the plant, and you cut the heart out of the drug traffic. No cops; no hopeless warfare against cunning smugglers; no battle with big-money corruption of officials /СОНА, 1956/

Even the building of a house or addition of a porch during war is apt to resolve itself into a one-man crusade ... /СОНА, 1940/

Підсумок перехресного мапування: забезпечення соціального добробуту, заходи проти таких негативних явищ суспільства як корупція, контрабанда – це боротьба, битва, хрестовий похід.

Концептуальна метафора «СПОРТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ є ВІЙНА» (референтний домент СПОРТ) актуалізує **спортивне змагання** (футбольний

матчі) як військові дії (боротьбу та битву – *combat, football battle*), що складаються з декількох етапів (можна відбиватися) – *battle back*. Наприклад:

Chick foresaw that he would be compelled to combine the methods of three kinds of combat: boxing, ju-jitsu, and the good old catch-as-catch-can wrestling /COHA, 1951/

Lorry Lundsgard went in to see Dr. Stretti today about a lame wrist – he strained it years ago in a great football battle... /COHA, 1951/

Підсумок перехресного мапування: спортивна діяльність є ВІЙНА, події у якій (спортивні змагання) – це бійки, битви, боротьба, під час спортивних змагань учасники атакують один одного, відбиваються.

У результаті перехресного мапування корелятивного домену ВІЙНА на **референтний домен МЕДИЦИНА** актуалізується концептуальна метафора «ЛІКУВАННЯ ХВОРОБИ є ВІЙНА», яка об'єктивує **процес лікування хвороби** як боротьбу з ворогом, що атакує – *to attack the causes*. Наприклад:

We've ceased concentrating on the result of mental illnesses and learned to attack the causes /COHA, 1958/

Підсумок перехресного мапування: У процесі лікування хвороби людина бореться з ворогом – хворобою, яка атакує.

В результаті перехресного мапування корелятивного домену ВІЙНА на **референтний домен ПРИРОДА** утворюються нечисленні концептуальні метафори:

– «СТИХІЙНЕ ЛИХО є ВІЙНА», яка зображає **стихійне лихо** таке як пожежа, повінь, тощо як процес боротьби, де пожежа програє битву – *the fire fought a losing battle*. Наприклад:

The fire fought a losing battle, and at last died away, while the frost penetrated the mossy chinks between the logs and chilled the inner atmosphere /COHA, 1923/

– **тиша – це ворог**, з яким людина воює:

Rodan tried to combat the thick silence with taped popular music, broadcast on very low power from a field set at the diggings /COHA, 1961/

– **світло й тінь – це вороги**, які воюють між собою:

*Otto went on to the house and Peter came down to the brilliant parlor, where
the battle of hostile shades and colors was raging with undiminished fury*

/СОНА, 1926/.

Підсумок перехресного мапування: стихійне лихо – це протистояння ворогів; тиша – це ворог, з яким людина воює; світло й тінь – це вороги, які воюють між собою.

Загалом, у спектрі метафор концепту ВІЙНА (кореляту) референтні домени ЕКОНОМІКА, СОЦІАЛЬНІ СТОСУНКИ, ПОЛІТИКА, ВІДЧУТТЯ / ПОЧУТТЯ є найбільш уживаними об'єктами для позначення за допомогою концепту ВІЙНА-корелята, а найменш задіяними референтними доменами в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років є ЖИТТЯ, СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА, СПОРТ, МЕДИЦИНА та ПРИРОДА, що наголошує домінування світосприйняття світу людей та їх взаємовідносин в суспільстві у термінах ВІЙНИ на відміну від значно менш агресивного світу природи та законів біології.

Висновки до розділу 2

1. Передконцептуальна база концепту ВІЙНА включає архетип ТІНЬ та етимологічний шар концепту ВІЙНА, що сягає корінням етимону лексеми *war* (n.) – протоіндоєвропейської основи *wers-* із значенням «заплутати», яка присутня в семантиці імені концепту й мотивує його значення.

2. Мотиваційним важелем семантичного розвитку значень імені концепту як колективного утворення – іменника *war* вважаємо сему «боротьба», яка присутня в усіх значеннях лексеми *war* (як іменника, так і дієслова) – найбільш частотної номінації концепту в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років; пов'язана з етимомом «заплутати» категоріальною семою дії, негативною оцінністю імплікованої ними ворожості, що притаманна обом семам та є внутрішньою формою концепту ВІЙНА.

3. Семантична структура концепту ВІЙНА будується за принципом об'єднання категоріального значення іменника *war* «збройний конфлікт», з одного боку, і характерних для нього процесуально-подієвих ознак дієслова, номінованих мотивуючою основою, з іншого боку – дієсловом *war* «воювати», імплікуючи концепт із семантичною формулою «те, що характеризується ознакою, названою мотивуючою основою».

4. Зміст концепту ВІЙНА розкривається в значеннях 11 ЛСВ багатозначної лексеми *war* (n.), які реалізують загальнонегативну оцінку, а діапазон їх функціонування поширюється на два суміжні домени, у межах яких ці значення профілюються: МІЛІТАРНЕ (із субдоменами ВІЙСЬКОВІ ДІЇ, ВІЙСЬКОВА ПОЛІТИКА, ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ, ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ) та ЦИВІЛЬНЕ (із субдоменами СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА, ТОРГІВЛЯ і ФІНАНСИ, СОЦІАЛЬНА ПОВЕДІНКА).

5. Значення полісеманта *war* (n.) утворюють ієрархію семантичних ознак – ЛСП «War», яке в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років складається з мікрополів «Armed Conflict» (із розширеннями «hostilities», «particular armed conflict», «legal state of war»; «art of war» (із розширеннями «military science», «profession of arms»)) та «Antagonism» (із розширеннями «campaign», «business struggle», «sports contest», «quarrel»); а найбільш частотними засобами вербалізації концепту ВІЙНА є номінації з семою «збройний конфлікт» – *war*, *(armed) conflict*, *hostilities*, *combat*, *warfare* та «військова професія» – *military service*.

6. Когнітивна структура концепту ВІЙНА в колективній свідомості та МКС американців, актуалізованій у художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років, складається зі слотів ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ (з розширеннями ВІЙСЬКОВІ ДІЇ, ПЕВНИЙ ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ та ОФІЦІЙНИЙ СТАН ВІЙНИ), АНТАГОНІЗМ (із розширеннями КАМПАНІЯ, СУПЕРНИЦТВО В БІЗНЕСІ, СУПЕРЕЧКА, СПОРТИВНЕ ЗМАГАННЯ), МИСТЕЦТВО ВЕДЕННЯ ВІЙНИ (із розширеннями ВІЙСЬКОВА НАУКА, ВІЙСЬКОВА ПРОФЕСІЯ), що структуруються відповідно до ідентифікаційних

та акціональних пропозиційних схем: класифікації, характеристичності та каузації й контактної дії відповідно.

7. Найбільш реалізованими когнітивними ознаками колективного концепту ВІЙНА в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років є ознака ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ домену МІЛІТАРНЕ, що дещо перевищує ступінь акцентування ознаки АНТАГОНІЗМ домену ЦІВІЛЬНЕ за рахунок концепту ВІЙСЬКОВІ ДІЇ та ПЕВНИЙ ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ. Найбільш реалізованою когнітивною ознакою домену ЦІВІЛЬНЕ є СУПЕРЕЧКА.

8. Діапазон корелятивів концептуальної метафори концепту ВІЙНА в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років включають домени КОНТЕЙНЕР, ПОДОРОЖ, СПОРТ, ЛЮДИНА, ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ, ТОРГІВЛЯ, ПРИРОДА, КУЛЬТУРА, ТЕХНІКА, ХАРЧУВАННЯ та ТВАРИНА. Найбільш актуалізованим є домен КОНТЕЙНЕР, який репрезентований онтологічною концептуальною метафорою «ВІЙНА є КОНТЕЙНЕР».

9. До спектру метафоричної об'єктивації концепту ВІЙНА в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років входять референтні домени ЕКОНОМІКА, СОЦІАЛЬНІ СТОСУНКИ, ПОЛІТИКА, ПОЧУТТЯ/ВІДЧУТТЯ, ЖИТТЯ, СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА, СПОРТ, МЕДИЦИНА та ПРИРОДА. Домен ЕКОНОМІКА набуває найбільшої реалізації в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років. Найбільш чисельною серед його репрезентантів є структурна концептуальна метафора «ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ є ВІЙНА».

Зміст цього розділу викладено в таких публікаціях автора [33; 35; 39; 40].

РОЗДІЛ 3

ЛІНГВОКОГНІТИВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОНЦЕПТУ *ВІЙНА* В ІДІОДИСКУРСІ Е. ХЕМІНГУЕЯ

Трансформація когнітивних ознак концепту в індивідуальній концептосфері носія мови відносно картини світу народу як прояв філософських категорій особливого і загального найбільш наочно постає в ідіодискурсі письменника. Вивчення варіювання мовних засобів номінації концепту окремого автора відносно колективних, що фіксує МКС народу, надає доступ до встановлення індивідуальних змін структури концепту і уможливорює «зробити висновки про світосприйняття автора, характер дійсності, що їм відображається, адекватність і типовість зображення» [112, с. 31].

Іншими словами, дослідження індивідуального художнього дискурсу «передбачає розгляд як набору мовних засобів так і їх контекстуального використання» [112, с. 4]. Тим самим забезпечується доступ до ідіоконцептосфери письменника і уможливлюється простеження трансформацій концепту *ВІЙНА* у світосприйнятті Е. Хемінгуея, поняттєвого та, головним чином, образно-ціннісного складників концепту, як прояву варіювання колективного *vs* індивідуального тобто синкретичної *vs* диференційованої концептуалізації дійсності.

3.1. Концепт *ВІЙНА* в ідіодискурсі Е. Хемінгуея: засоби первинної номінації

Концепт *ВІЙНА* в ідіодискурсі Е. Хемінгуея відповідає суб'єктивно узагальненим уявленням про світ письменника: «автор твору конструює дискурс, у якому описуються реальний та бажаний (нехай і не завжди досяжний), нереальний стан справ» [65, с. 32]. Неповторність творчої манери письменника визначається домінантою його ідіостилію – комплексом когнітивних, емотивних та естетичних еталонів, характерних

для особистості, які слугують психічною основою метафоризації і вербалізації картини світу у художньому творі (В.П. Белянін) [14].

3.1.1. Семантичний простір первинних номінацій концепту ВІЙНА

До прямих номінацій концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея відносимо лексему *war* (n.) та її синоніми, що належать до різних частин мови та були відібрані в результаті наскрізного аналізу художніх творів Е. Хемінгуея (див. табл. А.4., Додаток А). Номінативний простір концепту в дискурсі письменника становлять **22 синоніми** лексеми *war* (n.) та **інші номінації найбільш типових ознак концепту**, мотивовані інтегральною семою «вести боротьбу»:

– власне синоніми: *argument* (n.), *battle* (n., v.), *belligerency* (n.), *blockade* (n., v.), *campaign* (n., v.), *clash* (n., v.), *combat* (n., v.), *competition* (n.), *conflict* (n., v.), *contest* (n., v.), *crusade* (n., v.), *disagree* (v.), *disagreement* (n.), *engagement* (n.), *expedition* (n.), *fight* (n., v.), *massacre* (n., v.), *offensive* (n., adj.), *quarrel* (n., v.), *rebellion* (n.), *revolt* (n., v.), *skirmish* (n., v.), *warfare* (n.);

– гіпоніми – найменування конкретного збройного конфлікту: *1914 War*, *American Civil War*, *Hundred Years War*, *Spanish war*, *Spanish-American war*, *Maji-Maji War*, *War of the Rebellion*, *World War I (First World War)*, *World War II (Second World War)*, *Zulu War*, *declare* (v.);

– похідні номінації – найменування тактик ведення війни *defend* (v.), *defense / defence* (n.), *maneuver / manoeuvre* (n., v.), *strategy* (n.), *tactics* (n.) та війни як професії/заняття: словосполучення *military/war career*, *service*, *science* (n.), *serve* (v.).

Їх значення утворюють ЛСП «War» дискурсу Е. Хемінгуея у складі двох мікрополів «**Armed conflict**» (гіперсема «збройний конфлікт») та «**Antagonism**» (гіперсема «протистояння»), розширення яких специфіковані семантичними ознаками «ведення військових дій», «певний військовий конфлікт»; «військова професія»; «кампанія проти / заради чогось», «змагання», «суперечка» відповідно.

Узагальнення наших даних про структуру лексико-семантичного поля «War» дискурсу Е. Хемінгуея представлено на рис. 3.1.

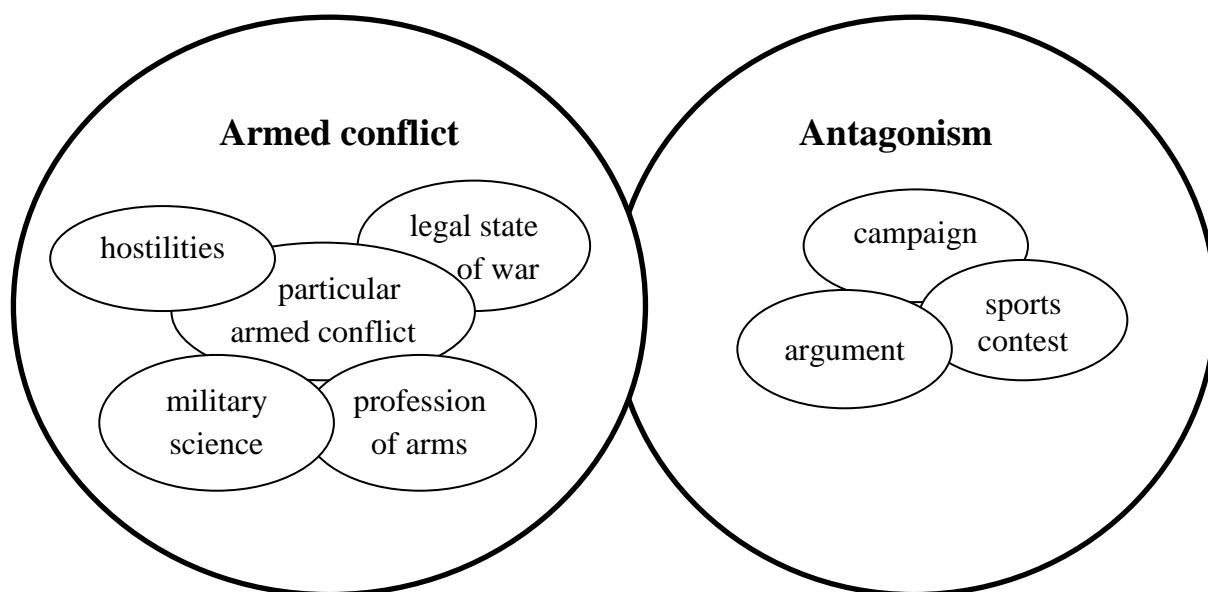

Рис.3.1. Лексико-семантичне поле «War»
в дискурсі Е. Хемінгуея

Порівняння рис. 2.2. і рис. 3.1. свідчить, що інтегральні та диференційні ознаки ЛСП «War» в ідіодискурсі Е. Хемінгуея репрезентовані не трьома, а лише двома мікрополями «**Armed conflict**» (гіперсема «стан збройного конфлікту») та «**Antagonism**» (гіперсема «протистояння»), їх склад у порівнювальних ЛСП є відносно незмінним, окрім останнього (в мікрополі «Antagonism» (рис.3.1.) відсутнє розширення «business struggle»).

Номінації, що відносяться до мікрополя «**Art of war**» (гіперсема «мистецтво ведення війни») на рис. 2.1., активованого одним із субдоменів ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ в американському художньому дискурсі, відсутні в ЛСП «War» письменника. В ідіодискурсі Е. Хемінгуея вони називають концепт ВІЙНА в ідіодискурсі в непрямий спосіб, утворюючи метонімічні моделі найменування концепту:

- розширення «military science» (перенесення ЦІЛЕ → ЧАСТИНА (tactics, strategy)). Наприклад:

In tactics you attack the enemy from in front. In strategy you take him from the sides /The Complete Short Stories/

Сказане дозволяє віднести ці номінації до мікрополя «**Armed conflict**» (рис.3.1.) і свідчить про перегрупування значень у межах семантичного простору концепту ВІЙНА: «значення, що мають статус прототипу, втрачають такий, зміщуючись на периферію» [213, с. 228–237].

Номінації концепту ВІЙНА, що відносяться до мікрополя «**Art of war**» (гіперсема «мистецтво ведення війни») на рис. 2.1., активованого субдоменом ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ в американському художньому дискурсі, в ідіодискурсі Е. Хемінгуея є первинними.

Характерні риси хемінгуєєвського стилю – гранична стислість мови й «поглиблене поняття підтексту, тобто прихованого змісту» [68, с. 33]: «опуклість описів, оголення слова, незвичайний діалог, що, здавалося б, ведеться поверхово, але містить у собі глибокий і багатозначний підтекст, уміння опустити необов'язкове» [61], реалізовані мовними засобами, які систематизовані нами у вигляді лексико-семантичного поля «War»:

1. Мікрополе «Armed conflict» в ідіодискурсі Е. Хемінгуея мотивоване гіперсемою «збройний конфлікт» та деталізоване розширеннями «hostilities» («військові дії»), «particular armed conflict» («певний збройний конфлікт»), «legal state of war» («офіційний стан війни»), які експлікують розуміння концепту ВІЙНА як гострої форми вирішення протиріч між державами – відкритого озброєного зіткнення, що характеризується як раптовим, так і попередньо оголошеним двостороннім застосуванням воєнної сили.

1.1. Розширення «**hostilities**» об'єктивоване мовними одиницями з диференційною семою «військові дії», які мають різну частотність в ідіодискурсі Е. Хемінгуея (див. табл. А.3., Додаток 2):

– з частотністю $f > 1\%$: *fight, war, attack, battle, movement, offensive, operation, combat, massacre*. Виявлені лексеми демонструють більший потенціал саме в дискурсі Е. Хемінгуея: частотність *fight, attack* перевищує їх частотність американському художньому дискурсі у 8 та 4 рази відповідно;

частотність лексеми *movement* (n.) в ідіодискурсі Е. Хемінгуея – в 6 разів. Наприклад:

The fighting at the front went very badly and they could not take San Gabriele /A Farewell to Arms/

One of the medical captains said the attack had been put forward an hour
/A Farewell to Arms /

There had been a great battle in the north all day /A Farewell to Arms/

– лексеми з частотністю $f < 1\%$: *mission, campaign, crusade, engagement, expedition, blockade, warfare, skirmish*. Наприклад:

“I would like to have the massacre here and the bridge, too”
/A Farewell to Arms/

All the arms were pleasant that d’Annunzio served with and the mission was fast and easily over, except the Infantry

/Across the River and into the Trees/

1.2. Розширення «**particular armed conflict**» поєднує номінації з загальною ознакою «певний збройний конфлікт», у яких назва військового конфлікту набуває статусу власного імені: / *American Civil / Rebellion / Maji-Maji war* і т.д. В ідіодискурсі Е. Хемінгуея нечасте вживання назв окремих конфліктів ($f < 1\%$) зумовлено індивідуальним характером та обмеженими часовими рамками його дискурсу. Наприклад:

There was a man who was a shoemaker and who had fought very well in the First World War who brewed a very similar beer that we used to drink in the front parlor of his house /True at First Light/

Many years later at the Ritz bar, long after the end of the World War II, Georges, who is the bar chief now /A Moveable Feast/

Looking at Pablo he wondered what sort of guerilla leader he would have been in the American Civil War /Farewell to Arms/

1.3. Розширення «**legal state of war**» з домінантною семою «офіційний стан війни» об’єктивоване дієсловами *war, declare*, що не є частотними в ідіодискурсі (0,5% та 0,25%). Зменшення частотності *war* (v.) порівняно

з американським художнім дискурсом (див. табл. А.3., Додаток А) свідчить про відмінність авторського стилю Е. Хемінгуея та індивідуального авторського уявлення про ВІЙНУ. Наприклад:

The States had declared war on Germany but not on Austria

/A Farewell to Arms/

1.4. Розширення «**military profession**» (сема «військова професія») експліковане в дискурсі письменника номінативними одиницями *war*, *military service*, *to serve*, *military* (n.), *career* та деталізоване іншими номінаціями атрибутів професійної діяльності військових. Наприклад:

He was a delicate old man who used the slang and knew the popular songs of his period of military service in the end of the 1890's /The Complete Short Stories of Ernest Hemingway/

"After the fight," I said. "You've made your military service?" – "Naturally." – "We're specialists," Claude said. "Do what the captain says" /The Complete Short Stories/

1.5. Розширення «**military science**» (сема «військова наука») вербалізоване лексемами-номінаціями технік ведення війни *maneuver*, *defense*, *defend*, *science*, *tactics*, *strategy* для найменування безпосередньо збройного конфлікту та військових дій, отримуючи негативні емоційно-забарвлені епітети (*sad science*). Наприклад:

"It is such a sad science; if it is a science," the girl said. "I hate the war monuments, though I respect them" /Across the River and into the Trees/

2. Мікрополе «**Antagonism**» умотивоване гіперсемою «протистояння» та деталізоване розширеннями «**campaign**» («кампанія проти / заради чогось»), «**Sports contest**» («суперництво / змагання (у спорті тощо) між двома або більше сторонами»), «**Argument**» («суперечка»), які профілюються в субдоменах СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА, СПОРТ, СОЦІАЛЬНА ПОВЕДІНКА домену ЦИВІЛЬНЕ й актуалізують когнітивні ознаки, що релевантні для спектру концептуальних метафор концепту ВІЙНА.

Розширення «**business struggle**» домену ТОРГІВЛЯ і ФІНАНСИ відсутнє в ідіодискурсі Е. Хемінгуей. Це свідчить, що економічна складова концепту ВІЙНА не є значимою в ідіоконцептосфері письменника.

2.1. Розширення «campaign», мотивовано семою «кампанія проти / заради чогось» та вербалізується лексемами з частотністю $f < 1\%$, *campaign*, *revolt*, *struggle*, *rebellion*, *battle*:

At present a violent campaign is being conducted against it by certain newspapers with government subsidies <...> /Death in the Afternoon/

But the boys at Pamplona <...> rioted against Manolo so violently and so scared him that finally, afraid of being lynched, he gave a splendid afternoon on the last day of the fair /Death in the Afternoon/

But when a man is still in rebellion against death he has pleasure in taking to himself one of the Godlike attributes; that of giving it

/Death in the Afternoon/

2.2. Розширення «sports contest» мотивовано семантичною ознакою «суперництво / змагання (у спорті тощо) між двома або більше сторонами», частотність більшості з яких менше одиниці ($f < 1$): *fight*, *war*, *competition*, *contest*, *rivalry*:

But I never knew anyone else that could shoot better at ten than this boy could; not just show-off shooting, but shooting in competition with grown men and professionals /The Complete Short Stories of E. Hemingway/

...it became a contest and one after another dropped out of the running, waving and smiling as they left until there were only two still running with us, the finest runners of the lot, who kept pace easily with the car as they moved long-legged, smoothly, loosely, and with pride /Green Hills of Africa/

“There’s a fight to-night,” Bill said. “Like to go?” “Fight,” said Mike. “Who’s fighting?” “Ledoux and somebody” /The Sun Also Rises/

2.3. Розширення «argument» мотивовано значенням «суперечка» з частотністю більшості номінативних одиниць $f < 1\%$: *fight*, *quarrel*, *war*, *argument*, *attack*, *conflict*, *disagreement*, *disagree*, *clash*:

I don't quarrel. I never want to quarrel. Let's not quarrel anymore /The Snows of Kilimanjaro/

In the meantime we were all at the mess, the meal was finished, and the argument went on /Farewell to Arms/

Отже, у дискурсі Е. Хемінгуея семантичний простір концепту ВІЙНА організовано класифікаційними семами «ситуація», «процес», «подія», які, своєю чергою, деталізовані диференційними семами «збройний конфлікт» і «протистояння» (інтенсiонал) та їх розширеннями «військові дії», «певний збройний конфлікт», «офіційний стан війни», «військова наука», «військова професія», «змагання» (імплікаціонал).

За даними семантичного та кількісного аналізів ідіодискурсу письменника (див. табл. А.3., А.4., Додаток А), характерні риси об'єктивації концепту ВІЙНА в прямий спосіб зумовлені мілітарним світосприйняттям Е. Хемінгуея: так, найбільший семний потенціал і найвища частотність у дискурсі письменника притаманна лексемам *fight* – 55,8%; *war* – 15,09%; *attack* – 9,16%; отже, саме *fight* є ім'ям індивідуального концепту ВІЙНА Е. Хемінгуея.

Номінації концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея вмотивовані значеннями домену МІЛІТАРНЕ і його субдоменами ВІЙСЬКОВІ ДІЇ (лексеми, у дефініціях яких присутні семи «військові дії» та/або «збройний конфлікт»: *fight*, *war*, *attack*, *battle* на відміну від значень, профільованих у домені ЦИВІЛЬНЕ і його субдомені СОЦІАЛЬНА ПОВЕДІНКА. Лексема *fight* із значенням «суперництво/ змагання», із значенням «суперечка» виявляє найвищу серед інших номінацій частотність $f > 3\%$.

Номінації, що називають різновиди військових дій та прояви антагонізму, мають частотність $2\% < f < 3\%$. Вони мотивовані семами «військові дії»: *movement*; найменування виду діяльності, спричиненою війною, з семою «військова професія»: *service*.

Інші номінації, мотивовані семами «військові дії», мають частотність $1\% < f < 2\%$, це: *offensive*, *combat*, *massacre*, *operation*; «суперечка»: *quarrel*; «змагання»: *war*; «військова професія»: *service*.

Найменш частотними ($f < 1\%$) в ідіодискурсі Е. Хемінгуея є номінації, у дефініціях яких слабо або імпліцитно присутні семи «військові дії» – різновиди військових операцій: *campaign, crusade, engagement, mission*; «певний збройний конфлікт»: *First World / American Civil / Rebellion / Hundred Years / Second World / Maji-Maji / Spanish / Spanish-American / Zulu / 1914 war*; «офіційний стан війни»: *war, declare*; «військова професія»: *serve, war, military* (n.); «кампанія проти / заради чогось»: *war, campaign, revolt*; «змагання»: *competition, contest*; «суперечка»: *war, attack, argument, conflict, disagreement, disagree*; «військова наука»: *maneuver, defense, defend, science, tactics*; номінації з наявною в них семою «військові дії» – *expedition, blockade, skirmish, warfare*; з семами «військова наука»: *strategy*; семи «військова професія» та «воювати / вести війну»: *career*; «кампанія проти / заради чогось»: *struggle, battle, rebellion*; «змагання»: *rivalry*; «суперечка»: *clash*.

У цілому, в ідіодискурсі Е. Хемінгуея найбільш частотними є лексеми, що номінують військові дії, суперництво в спорті, а також розбрат між людьми, активовані субдоменами ВІЙСЬКОВІ ДІЇ, СПОРТ та СОЦІАЛЬНА ПОВЕДІНКА. Домен ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ у дискурсі письменника бере участь у формуванні метафоричного спектру та метонімічних засобів найменування концепту ВІЙНА.

3.1.2. Когнітивна структура семантичного простору первинних номінацій концепту ВІЙНА

Кожен концепт має ідеалізовану когнітивну модель [238], під якою розуміють усі наші уявлення про об'єкт зразу, у цілому, якийсь «нерозчленований образ», що зумовлює певну поведінку мовного знака та уособлює культурно та іншим чином зумовлені уявлення мовця про світ. Так, когнітивний простір концепту ВІЙНА в дискурсі Е. Хемінгуея зумовлений індивідуальним (авторським) світосприйняттям письменника – вивідним знанням автора, його досвідом, ментальним лексиконом.

За нашими даними, когнітивний простір семантичного простору первинних номінацій концепту в ідіодискурсі Е. Хемінгуея структурований слотами ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ із розширенням ВІЙСЬКОВІ ДІЇ та АНТАГОНІЗМ із розширенням СПОРТИВНЕ ЗМАГАННЯ. Найменш реалізованими є когнітивні ознаки об'єктивовані концептами ПЕВНИЙ ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ, ОФІЦІЙНИЙ СТАН ВІЙНИ та КАМПАНІЯ (див. рис. В.1., Додаток В). Ступінь відбиття когнітивних ознак концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея поданий у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

**Ступінь акцентування когнітивних ознак концепту ВІЙНА
в ідіодискурсі Е. Хемінгуея (частотність у %)**

Когнітивні ознаки концепту	Ідіодискурс Е. Хемінгуея	
ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ		60,29
ВІЙСЬКОВІ ДІЇ	54,62	
ПЕВНИЙ ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ	0,54	
ОФІЦІЙНИЙ СТАН ВІЙНИ	0,75	
ВІЙСЬКОВА НАУКА	1,76	
ВІЙСЬКОВА ПРОФЕСІЯ	2,62	
АНТАГОНІЗМ		39,71
КАМПАНІЯ	0,91	
СУПЕРНИЦТВО В БІЗНЕСІ	–	
СПОРТИВНЕ ЗМАГАННЯ	28,6	
СУПЕРЕЧКА	10,2	
Усього	100%	

Зв'язки між слотами та компонентами когнітивної структури (концептами) упорядковані ідентифікаційними (класифікації, характеристичні) й акціональними (каузативною, контактною дією) базисними схемами, виділеними за методикою семантики лінгвальних мереж С.А. Жаботинської [74]. Узагальнені дані про когнітивний простір номінацій концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея подано на рис. 3.2.

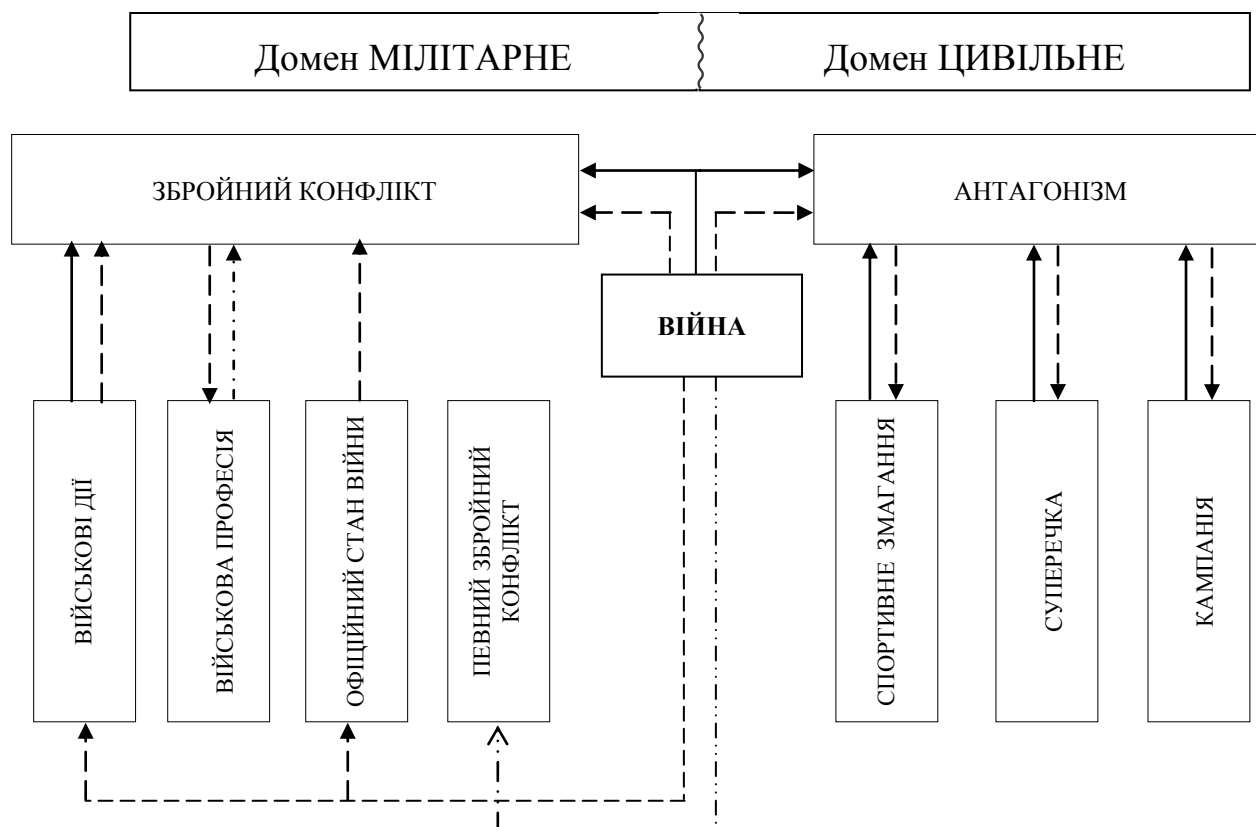

Рис.3.2. Когнітивна структура семантичного простору первинних номінацій
концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея

—————> – схема класифікації

-----> – схема каузації

- · · ·> – схема характеристики

- · · · ·> – схема контактної дії

Як бачимо на рис. 3.2., когнітивний простір концепту ВІЙНА в індивідуальній концептосфері та колективній американській ККС (рис. 2.3) демонструє стабільність щодо складу та типів зв'язків між його компонентами, які корелюють за ідентифікаційною схемою та схемою контактної дії. У той же час відзначаємо варіювання за ступенем акцентованості окремих ознак концепту: проміантність концепту ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ в ідіодискурсі Е. Хемінгуея дещо знижується (на 0,7%), а його розширення ВІЙСЬКОВІ ДІЇ – реалізується на 13,46% більше, ніж в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років; акцентованість концептів ПЕВНИЙ ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ, ОФІЦІЙНИЙ СТАН ВІЙНИ також зменшується на 10,21%, на 1,74% відповідно, а проміантність концепту ВІЙСЬКОВА ПРОФЕСІЯ залишається стабільною.

В ідіодискурсі Е. Хемінгуея **ідентифікаційні пропозиційні схеми класифікації та характеристики** в концепті ВІЙНА демонструють наступні зв'язки:

– «ID/вид-ВІЙНА є CL/рід»: рід – ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ/ АНТАГОНІЗМ як ситуація (*shooting situation*); як процес (*process of the demolition*), як подія (*offensive*). Наприклад:

This offensive is gone. <...> Certainly something can be said about a day so full of events /The Complete Short Stories/

...I sat down on a petrol case to discuss the shooting situation with the Roman, the old man <...> / Green Hills of Africa Green Hills of Africa/ Anselmo could complete it in case anything should happen to himself during the process of the demolition /For Whom the Bell Tolls/

– «ID/вид-ВІЙСЬКОВІ ДІЇ є CL/рід»: рід – ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ як ситуація (*armed conflict*), подія (*attack, battle*), процес (*warfare*). Наприклад:

After the explosion when the people of Pablo come around that corner, thou must fire over their heads if others come after them. Thou must fire high above them when they appear in any event that others must not come. Understandest thou?" /For Whom the Bell Tolls/

«ID-ВІЙНА є СН-характеризатор»: конкретний збройний конфлікт – ПЕРШОСВІТОВИЙ ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ (*First World War, World War II, American Civil War, War of the Rebellion, Hundred Years' War, the Maji-Maji War, the Spanish war, Spanish-American war, the Zulu War*). Наприклад:

Your grandfather fought four years in our Civil War and you are just finishing your first year in this war /For Whom the Bell Tolls/

He was the same age as the Colonel and had fought very well in the first world war, and had also fought in Spain as a battalion Commander where the Colonel had known him... /A Moveable Feast/

Акціональні пропозиційні схеми каузації формують такі зв'язки:

– «CR-ВІЙНА викликає/призводить до FT-наслідки»: наслідки – ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ, АНТАГОНІЗМ, ВІЙСЬКОВІ ДІЇ, ОФІЦІЙНИЙ СТАН ВІЙНИ.

Наприклад:

There were riots twice in the town against the war and bad rioting in Turin

/Farewell to Arms/

They killed several men from the academy at Gettysburg. That was the big kill day of all kill days, when there was a certain amount of opposition by both sides / Across the River and into the Trees/

That would be the toughest fight. <...> He could not see the situation in the south except that the revolters would have to come up the valley of the Tagus to attack Madrid and they would probably try it from the north too

/A Moveable Feast/

They asked me if I thought President Wilson would declare war on Austria and I said it was only a matter of days. I did not know what we had against Austria but it seemed logical that they should declare war on her if they did on Germany /Farewell to Arms/

The West front did not sound so good. It looked as though the war were going on for a long time. We were in the war now but I thought it would take a year to get any great amount of troops over and train them for combat

/Farewell to Arms/

– «CR-ВІЙСЬКОВІ ДІЇ / ОФІЦІЙНИЙ СТАН ВІЙНИ викликає/призводить до FT-наслідки»: наслідки – ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ (*fighting, campaign against* і т. ін.). Наприклад:

“You had assaulted the barracks?” Robert Jordan asked. – “Pablo had surrounded it in the dark, <...> and called on the guardian civil to surrender. They would not. And at daylight he blew the wall open. There was fighting. Two civiles were killed. Four were wounded and four surrendered /For Whom the Bell Tolls/

I think we killed more than a generation if you count the final Moroccan campaign against Abdel Krim /Across the River and into the Trees/

...this hospital would look after them and any other Americans on service in Italy. There were many in the Red Cross. The States had declared war

on Germany but not on Austria /A Farewell to Arms/

– «CR-ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ впливає на (створює/зумовлює) FT-наслідки»: наслідки – ВІЙСЬКОВА ПРОФЕСІЯ. Наприклад:

“There is nothing worse than war.” “Defeat is worse.” <...> “They hang you. They come and make you be a soldier again /A Farewell to Arms/

За **акціональною схемою контактної дії** в дискурсі Е. Хемінгуея реалізовані зв'язки між концептами ВІЙСЬКОВА ПРОФЕСІЯ та ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ:

– «AG-ВІЙСЬКОВА ПРОФЕСІЯ впливає на (робить/керує / вивчає) PT-ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ»: дії – *serve, do a service, attack, kill, fight, fire, begin bombing campaign*; дії – *serve, war* і т. ін. Наприклад:

“No, I don't know enough to be a general. A general's got to know a hell of a lot. You guys think there ain't anything to war. You ain't got brains enough to be a second-class corporal” /A Farewell to Arms/

"I'm right," the Colonel said. He was right, too, although in obtaining his exact knowledge he had not fulfilled the complete spirit of the Geneva Convention which was alleged to govern the operation of war

/Across the River and into the Trees/

“If everybody would not attack the war would be over,” Manera said

/A Farewell to Arms/

...I was very glad the Austrians seemed to want to come back to the town some time, if the war should end, because they did not bombard it to destroy it but only a little in a military way /A Farewell to Arms/

Концепт АНТАГОНІЗМ також взаємодіє за схемами **класифікації** та **каузації** з концептами СПОРТИВНЕ ЗМАГАННЯ (*contest, competition*) та СУПЕРЕЧКА, для яких він – родова сутність, яка спричиняє певні події, процеси та ситуації:

– «ID-СПОРТИВНЕ ЗМАГАННЯ / СУПЕРЕЧКА / КАМΠΑНИЯ є CL-рід»: рід – АНТАГОНІЗМ як ситуація (*competition*); як подія (*corridas, contest, clash*); як процес (*campaign, quarrel, argument*). Наприклад:

The Tour de France was the greatest sporting event in the world

/Death in the Afternoon/

...during the years of their competition, when they each had around a hundred corridas a year <...> /Death in the Afternoon/

On the surface it seemed he dominated the bulls but in reality luck saved him more than once; but with intelligence, valor and a good style, he is a legitimate hope as a matador if his luck holds during his first full campaign /Death in the Afternoon/

At any rate bullfighting is not a sport. It is a tragedy, and it symbolizes the struggle between man and the beasts /Death in the Afternoon /

– «CR-АНТАГОНІЗМ викликає/призводить до FT-наслідки»: наслідки – СПОРТИВНЕ ЗМАГАННЯ / СУПЕРЕЧКА / КАМΠΑНИЯ (*quarrel, clashes* і т. ін.).
Наприклад:

And why had they always quarrelled when he was feeling best? He had never written any of that because, at first, he never wanted to hurt any one and then it seemed as though there was enough to write without it /The Complete Short Stories of Ernest Hemingway /

The disappearance of cobble and paving stones has been more of a deterrent to the overthrowing of governments than machine guns, tear bombs and automatic pistols. For it is in the clashes when the government does not want to kill its citizens but to club, ride down and beat them into submission with the flat of a sabre that a government is overthrown /Death in the Afternoon/

Незважаючи на те, що за словниковими даними, концепти АНТАГОНІЗМ, КАМΠΑНИЯ, СУПЕРЕЧКА, СПОРТИВНЕ ЗМАГАННЯ профілюються в домені ЦИВІЛЬНЕ, у дискурсі Е. Хемінгуея вони взаємопроникають (тісно взаємодіють за схемами класифікації та каузації) з доменом МІЛІТАРНЕ: письменник наголошує на жакливіх наслідках бою биків, жертвами якого стають не тільки тварини, а насамперед – люди, що зазнають як фізичних (поранення і навіть смерть), так і психологічних збитків.

В ідіодискурсі Е. Хемінгуея виявлено наявність кореляції між концептами СПОРТИВНЕ ЗМАГАННЯ / СУПЕРЕЧКА та ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ за схемою каузації «CR-СПОРТИВНЕ ЗМАГАННЯ / СУПЕРЕЧКА викликає/призводить до FT-наслідки»: наслідки – ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ, який відсутній в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років. Це свідчить про мілітарність індивідуального світосприйняття, своєрідність засобів об'єктування концепту й орієнтованість ідіодискурсу Е. Хемінгуея на гіперболізацію значення і наслідків будь-яких подій, викликаних антагонізмом та об'єктивованих номінаціями домену ЦИВІЛЬНЕ (субдомен СПОРТ). Для Е. Хемінгуея-пацифіста спорт, як і будь-яке інше протистояння (антагонізм), – небезпечна ситуація, що призводить до вбивства і жертв.

3.2. Засоби вторинної номінації концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея

Визначення образного складника досліджуваного концепту передбачає виявлення мовних засобів його актуалізації та систематизацію метафоричних моделей, які узгоджуються з укоріненою у світосприйнятті Е. Хемінгуея системою цінностей та дозволяє повною мірою відтворити механізм варіювання не тільки поняттєвого, а й образно-ціннісного складників індивідуального концепту ВІЙНА по відношенню до його інваріанта в американській картині світу 1920-х – 1960-х років. Когнітивне варіювання індивідуального концепту є результатом його художньої інтерпретації письменником, тобто процесу «естетично осмисленого і закріпленого засобами мови» результату переживання певних життєвих ситуацій [128, с. 233]. Вивчення і систематизація моделей концептуальних метафор, типових для певної мовної особистості, дозволяє виокремити тезаурус таких моделей, що безпосередньо надає доступ до підсвідомого рівня особистості. У свою чергу, індивідуальний набір концептуальних метафор розкриває особливості ідіостилу в когнітивному аспекті, тобто

наближає лінгвістику до вирішення проблеми одиничного в когнітивному контексті [163].

У нашій роботі проблематика оразно-ціннісного складника концепту ВІЙНА в ідіоконцептосфері Е. Хемінгуея вирішується як шляхом встановлення діапазону так і спектру його концептуальних метафор.

3.2.1. ВІЙНА як референт концептуальних метафор

За нашими даними, діапазон метафоричної об'єктивації концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея складають корелятивні домени ПОДОРОЖ, КОНТЕЙНЕР, СПОРТ, ТОРГІВЛЯ, ЛЮДИНА, ХАРЧУВАННЯ, КУЛЬТУРА, ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ. Кількість уживання метафоричних виразів та ступінь реалізації метафоричного потенціалу доменів тут і надалі подається в дужках. Наші дані вказані в табл.3.2. (більш детально – див. табл. Б.2., Додаток Б).

Таблиця 3.2

Діапазон метафоричної об'єктивації концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея

Референт	Корелятивні домени/ концептуальні метафори	Ідіодискурс Е. Хемінгуея
ВІЙНА є	ПОДОРОЖ	38,21
	КОНТЕЙНЕР	22,64
	СПОРТ	9,91
	ТОРГІВЛЯ	8,02
	ЛЮДИНА	7,07
	ХАРЧУВАННЯ	6,13
	КУЛЬТУРА	5,19
	ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ	2,83
Усього	Усього	100 %

У дискурсі Е. Хемінгуея **корелятивний домен ПОДОРОЖ** активує концептуальні метафори «ВІЙНА є РУХ», «ВІЙНА є ПУНКТ ПРИЗНАЧЕННЯ», «ВІЙНА є ПОДОРОЖ У ПРОСТОРИ» (див. також табл. Б.1. Додаток Б).

У концептуальній метафорі «ВІЙНА є РУХ» військові дії (*attack, battle, war*) зображені як рухи, пересування – *advance, retreat, surround*, які виконуються заради досягнення певної мети, що в переважній кількості прикладів є наступний пункт призначення (територія, межа) або перемога/розгром супротивника. Наприклад:

*The attack <...> reached the bank of the river /The First Forty-Nine Stories/
The next night the retreat started. <...> The retreat was orderly, wet and sullen. In the night, going slowly along the crowded roads we passed troops marching under the rain, guns, horses pulling wagons, mules, motor trucks, all moving away from the front. There was no more disorder than in an advance /A Farewell to Arms/*

*“I like a retreat better than an advance,” Bonello said /A Farewell to Arms/
Now I would say the attackers have them surrounded /A Farewell to Arms/*

Підсумок перехресного мапування: ВІЙНА – це запланована або незапланована подорож, яка складається з пересувань у просторі заради досягнення певної мети – місця призначення, до якого людина йде, яку як місто контролюють за допомогою поліції.

У концептуальній метафорі «ВІЙНА є ПУНКТ ПРИЗНАЧЕННЯ» ВІЙНА осмислюється як «мета, причина або підстава певних дій» [246, с. 193]:

- **місце призначення**, яке існує/не існує в просторі: *there was no war / there is a war / there is no war*. Наприклад:

*I could go to Spain if there was no war /A Farewell to Arms/
The war was a long way away /A Farewell to Arms/*

- **місце призначення**, до якого людина йде: *go to war, went to war*. Наприклад:

*But the man I think of to compare him with never put the chips on the line and went to war, the Colonel thought... /Across the River and into the Trees/
And they knew, too, about the richer boys who, in different cities, had paraffin injected under their knee-caps so they would not have to go to the war /Across the River and into the Trees/*

- **місто/район**, яке контролюють: *police the battle*. Наприклад:

But, as a soldier, these other men who policed the battle had hunted him down, and the death he had walked away from had found him when he was just over the ridge, clear of the bullets and the shelling, and walking toward the river /The Complete Short Stories/

Підсумок перехресного мапування: ВІЙНА – це місце в просторі, ототожнюючи мету, до якої йде людина.

Концептуальна метафора «ВІЙНА Є ПОДОРОЖ У ПРОСТОРИ» зображає війну як:

- подорож, **що має кінець та початок**: *war starts, end, war ending* та ін.

Наприклад:

Next week the war starts again. Perhaps it starts again.

/A Farewell to Arms/

- негативна оцінка при цьому реалізована очікуванням **кінця** – *look forward to the war ending at Christmas*. Наприклад:

“In an old people’s home probably,” she said. “For three years I looked forward very childishly to the war ending at Christmas /A Farewell to Arms/ I was very glad the Austrians seemed to want to come back to the town some time, if the war should end /A Farewell to Arms/

Підсумок перехресного мапування: ВІЙНА – це подорож, яка має початок та кінець.

Концептуальні моделі метафор **корелятивного домену КОНТЕЙНЕР**, деталізовані лінгвокогнітивною операцією розширення, розщеплюються на дві концептуальні метафори: «ВІЙНА Є КОНТЕЙНЕР» та «ВІЙНА Є ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА», – у яких ВІЙНА «порівнюється з сутностями, несумісними в рамках однієї події» [76, с. 5].

Концептуальна метафора «ВІЙНА Є КОНТЕЙНЕР» об’єктивована мовними одиницями домену ВІЙСЬКОВІ ДІЇ (*battle, fight, attack*) та зображає війну як:

- **контейнер**: *in war-time, in war, in the war*. Наприклад:

In war we must kill. But I have very rare ideas,” Anselmo said.

I made you drunk because I love you and because America is in the war. Up to the hilt, I said /A Farewell to Arms/

- **контейнер**, з якого виходять: *walk out of the war/ battle*. Наприклад:

The Frenchman had come walking out of the attack with great dignity and I understood him as a man /Night Before Battle/

- **контейнер**, у який уходять: *enter the civil war, lead into battle, get into fights*. Наприклад:

I wondered if America really got into the war, if they would close down the major leagues /A Farewell to Arms/

- **контейнер**, що може тріснути: *crack*. Наприклад:

“Do you suppose it (the war) will always go on?” – “No.” – “What’s to stop it?” – “It will crack somewhere.”/ A Farewell to Arms/

Концептуальна метафора «ВІЙНА Є ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА» зображає війну як:

- **контейнер** із умістом – брудною леткою речовиною, яка може поширюватися/розповсюджуватися: *cross above, spread*. Наприклад:

The attack would cross the river up above the narrow gorge and spread up the hillside /A Farewell to Arms/

- **від якої можна відчиститися**: *cleanse from killing*. Наприклад:

If we no longer have religion after the war then I think there must be some form of civic penance organized that all may be cleansed from the killing or else we will never have a true and human basis for living

/For Whom the Bell Tolls/

Підсумок перехресного мапування: ВІЙНА – це контейнер, у який можна зайти і, з якого можна вийти; він може давати тріщину; він має вміст – брудну летку речовину, яка може розповсюджуватися в повітрі, у яку можна повністю зануритися та від якої треба відчищатися.

Корелятивний домен СПОРТ активує концептуальну метафору «ВІЙНА Є ГРА», у якій ВІЙНА зображена як:

- **гра**, у якій беруть участь дві сторони: *both sides*; що відбувається за певними правилами: *both sides will stop fighting at once*. Наприклад:

“What will happen?” – “They will stop fighting.” – “Who?” – “Both sides.”

“I hope so,” I said. – “You don’t believe it?” – “I don’t believe both sides will stop fighting at once.” /A Farewell to Arms/

- у **цій грі** можна перемогти: *win a/the war, win the fighting* або програти – *lose a war, losing*; перемога має особливе значення та може мати непоправні наслідки – *If this war is lost all of those things are lost*. На відміну від будь-якої іншої гри, на думку Е. Хемінгуея, на війні немає переможців – її неможливо виграти. Наприклад:

Perhaps wars weren’t won any more /A Farewell to Arms/

“Who won the fighting this summer?” – “No one” /A Farewell to Arms/

The first thing was to win the war. If we did not win the war everything was lost /For Whom the Bell Tolls/

Підсумок перехресного мапування: ВІЙНА – це гра між двома сторонами, що відбувається за певними правилами; у ній можна перемогти або програти.

Корелятивний домен ТОРГІВЛЯ активує концептуальні метафори «ВІЙНА Є ТОВАР» та «ВІЙНА Є ПРИБУТКОВА СПРАВА». Перша з зазначених вище метафор осмислює війну як кінцевий результат цієї діяльності:

- **товар**, який виробляється: *make war, the war is made*. Наприклад:

There are some people who never realize. There are people who are afraid of their officers. It is with them the war is made” /A Farewell to Arms/

“They do not understand why the war is made. They do not know for what we fight” /For Whom the Bell Tolls/

...how strange it made you feel, finally, and all the distances seemed wrong, to where they had made the attack with the newly-arrived Constantine officers ... /The First Forty-Nine Stories: The Snows of Kilimanjaro/

The general was coldly furious. He had been ordered to make the attack as a surprise with one brigade only, bringing everything up before daylight /The Complete Short Stories of Ernest Hemingway/

- **товар**, яким володіють: *have this war*, демонструючи причинно-наслідкові зв'язки концепту ВІЙНА: ВІЙНА – процес/подія, що призводить до військових дій/війни. Наприклад:

“There is a class that controls a country that is stupid and does not realize anything and never can. That is why we have this war” /A Farewell to Arms/

Підсумок перехресного мапування: ВІЙНА – це товар, яким володіють та який виробляється в процесі прибуткової справи, на якому можна заробити грошей, стати мільйонером.

Концептуальна метафора «ВІЙНА є ПРИБУТКОВА СПРАВА» зображає війну як **винищувальну прибуткову справу**, на якій можна заробити грошей та навіть стати мільйонером – *millionaire from the war, the biggest business, the massacre business*. Наприклад:

Also they make money out of it /Across the River and into the Trees /

But you do not buy them, stating your purpose in possessing them, unless you are a fool, or a millionaire from the war and from after

/Across the River and into the Trees/

The Army is the biggest business, at that moment, in the world

/Across the River into the Trees/

But they don't want to be picked up on account of the massacre business

/Islands in the Stream/

Підсумок перехресного мапування: ВІЙНА – це кровопролитна, але прибуткова справа, на якій можна добре заробити.

Корелят ЛЮДИНА репрезентований **концептуальною метафорою** «ВІЙНА є ЛЮДИНА», що специфікована таким чином: ВІЙНА – це **людина**, наділена фізичними здібностями руху, мовлення, зовнішності. Так, вона, як жива істота, здатна:

- **пересуватися** (приходити, ходити): *the attack had gone across the field; the fight come; came the Spanish war*. Наприклад:

The attack had gone across the field, been held up by machine-gun fire from the sunken road... /The First Forty-Nine Stories/

- **її зустрічають:** *to meet the attack*. Наприклад:

I should have gotten word to Golz sooner of the preparations they have made to meet the attack, but how could I send word about something until it happened? /For Whom the Bell Tolls/

- **вона може кричати:** *the great panic cry of this war*. Наприклад:

That was the great panic cry of this war. Then the next thing was that you were shot... /For Whom the Bell Tolls/

Then before I could get back came the Spanish war /True at First Light/

- **має зовнішність** – *the beauties of a civil war*. Наприклад:

You forget about the beauties of a civil war when you keep your mind too much on your work /For Whom the Bell Tolls/

Війна, як і людина, має **родинні зв'язки** – *war brother*. Наприклад:

You are my best friend and my war brother /A Farewell to Arms/

Now you see. Underneath we are the same. We are war brothers

/A Farewell to Arms/

“When do the war brothers eat?” I asked /A Farewell to Arms/

ВІЙНА зображена як вороже налаштована людина, яка здатна **ув'язнити/позбавити волі або вбити** – *prisoners of war, war is killing me*.

Наприклад:

“This war is killing me,” Rinaldi said, “I am very depressed by it

/A Farewell to Arms/

We will treat them as prisoners of war /Islands in the Stream/

...he greeted the concierge, who was a friend, the assistant manager, who spoke Swahili and had been a prisoner of war in Kenya...

/Across the River and into the Trees/

ВІЙНА наділена **когнітивними здібностями** – вона може **перешкоджати** – *war must interfere with our studies*. Наприклад:

Not even war must interfere with our studies /Islands in the Stream/

Підсумок перехресного мапування: ВІЙНА – це вороже налаштована людина, наділена фізичними здібностями руху, мовлення й зовнішності

з гендерними ознаками жінки, має родичів (братів) та може пересуватися у просторі, перешкоджати чомусь, позбавляти волі, завдавати болю та вбивати.

Корелятивний домен ХАРЧУВАННЯ репрезентований двома концептуальними метафорами: «ВІЙНА є ПРИЙМАННЯ ЇЖІ», у якій ВІЙНА подається як:

- **прийманням їжі**: *serve for a battle*. Наприклад:

“There are many of those who enjoy it,” Anselmo said in the dark. “We have many of those. More of those than of men who would serve for a battle” /For Whom the Bell Tolls/

- під час якої супротивники відкушують **шматки** (території): *had bitten off more than they could chew*. Наприклад:

He said the fighting was over for the year down here and that the Italians had bitten off more than they could chew /A Farewell to Arms/

- **приймання їжі** таке складне, що вимотує (вижимає сили) з союзників, і перший, хто зрозуміє складність (згубність) війни, стане переможцем – *we were all cooked*. Наприклад:

He said the offensive in Flanders was going to the bad. If they killed men as they did this fall the Allies would be cooked in another year. He said we were all cooked but we were all right as long as we did not know it. We were all cooked. The thing was not to recognize it. The last country to realize they were cooked would win the war /A Farewell to Arms/

Концептуальна метафора «ВІЙНА є НЕСМАЧНА ЇЖА», у якій ВІЙНА – це:

- **тухла їжа**: *rotten war*. Наприклад:

“How you like this goddam war?” – “Rotten.” – “I say it’s rotten. Jesus Christ, I say it’s rotten.” /A Farewell to Arms/

“Tell me how goes the war.” – “Rotten.” /A Farewell to Arms/

- **що викликає огиду й ненависть**: *war disgust*. Наприклад:

“You have the war disgust.” “No. But I hate the war.” /A Farewell to Arms/

- **їжа**, що викликає спрагу (бажання до нової порції): *thirst of battle*.

Наприклад:

“There is no thirst like the thirst of battle. Even here, in reserve, I have much thirst” /The Complete Short Stories/

Ця метафора реалізує амбівалентність оцінного складника концепту ВІЙНА, що сприймається людиною як природний життєвий процес – фізична потреба (їжа, що викликає спрагу) – з одного боку, та руйнівна, смертоносна подія (їжа, що викликає огиду й ненависть) – з другого боку.

Підсумок перехресного мапування: ВІЙНА – це складний (руйнівний) приймання їжі, під час якого супротивники відкушують шматки (території), уживають тухлу їжу, яка викликає огиду й ненависть та спрагу – бажання до нового приймання їжі. Переможцем на війні стане той, хто першим зрозуміє отруйність їжі – згубність війни.

Корелятивний домен КУЛЬТУРА активує концептуальну метафору «ВІЙНА Є ВИСТАВА»: ВІЙНА – це:

- **огидне/мерзенне, фантастичне видовище** : *show*. Наприклад:

And then, on a lousy show like this, co-ordinating two chicken-crut guerilla bands to help you blow a bridge under impossible conditions, to abort a counteroffensive that will probably already be started, you run into a girl like this Maria /For Whom the Bell Tolls/

- **вистава**, яка йде в театрі: *there's a war on*:

Inside I saw the head nurse, who said Miss Barkley was on duty – “there's a war on, you know” /A Farewell to Arms/

“We'll put on another show for you tomorrow,” Francis Macomber said. “You're not coming,” Wilson said /The Complete Short Stories/
I'd like to tell grandfather about this one. I'll bet he never had to go over and find his people and do a show like this. <...> Nobody did any fifty like this one /For Whom the Bell Tolls /

- **має епізоди**: *war episodes*, **кульмінацію**: *high point of the war*.

Наприклад:

“I quite agree. And thank you for not asking me for more war episodes”

/Across the River and into the Trees/

It was not much of a show. It cost the fascists one engine and killed a few troops but they all talk as though it were the high point of the war

/For Whom the Bell Tolls/

Підсумок перехресного мапування: ВІЙНА – це вистава, яка йде в театрі, має епізоди, кульмінацію та визиває негативну оцінку як огидне/мерзенне і фантастичне видовище.

У результаті проектування **корелятивного домену ФІЗИЧНИЙ ОБ’ЄКТ** на референтний домен ВІЙНА утворюються метафоричні вирази, що підводяться під три основні концептуальні метафори: «ВІЙНА є ФІЗИЧНИЙ ОБ’ЄКТ», «ВІЙНА є КРИХКА РІЧ», «ВІЙНА є СПОРУДА». Наприклад:

- **фізичний об’єкт з певною формою** (*shape of the battle*) та висотою (*the high point of the war*):

...the rolling clouds of smoke and dust lit by the yellow flash and white blossoming of grenades that is the very shape of battle we would have something that we needed /Night Before Battle/

It cost the fascists one engine and killed a few troops but they all talk as though it were the high point of the war /For Whom the Bell Tolls/;

- **фізичний об’єкт, який можна впустити та розбити як крихку річ** – *drop the war, break down the attack*. Наприклад:

“Let’s drop the war”. “It’s very hard. There’s no place to drop it”. “Let’s drop it anyway.” /A Farewell to Arms/

...he and the others had broken down the attack by throwing and rolling down hand grenades /For Whom the Bell Tolls/;

- **фізичний об’єкт, що може бути зруйнований, як споруда** – *the debris of this attack*, що має уламки. Наприклад:

There was always much paper about the dead and the debris of this attack was no exception /The First Forty-Nine Stories/

Підсумок перехресного мапування: ВІЙНА – це фізичний об’єкт, що має форму, має висоту, який можна впустити та розбити як крихку річ; це фізичний об’єкт – споруда, що може бути зруйнований до уламків.

Загалом, в ідіодискурсі Е. Хемінгуея корелятивні домени ПОДОРОЖ, КОНТЕЙНЕР відзначаються найбільш високим метафоричним потенціалом, а найменш задіяними корелятивними доменами є ХАРЧУВАННЯ, КУЛЬТУРА та ФІЗИЧНИЙ ОБ’ЄКТ.

3.2.2. ВІЙНА як корелят концептуальних метафор

Спектр метафоричної об’єктизації концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея виявлено у складі референтних доменів ВІДЧУТТЯ / ПОЧУТТЯ, СПОРТ, ЖИТТЯ, МЕДИЦИНА, ПОЛІТИКА, СОЦІАЛЬНІ СТОСУНКИ, ЕКОНОМІКА, СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА та ПРИРОДА. Найбільш актуалізованим з них є **домен ВІДЧУТТЯ / ПОЧУТТЯ**. Наші дані підсумовано в табл.3.3 (більш детально – див. табл. Б.2., Додаток Б).

Таблиця 3.3

Спектр метафор концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея

Референтні домени	Корелят	%
ПОЧУТТЯ/ ВІДЧУТТЯ	є ВІЙНА	22,22
СПОРТ		14,81
ЖИТТЯ		14,81
МЕДИЦИНА		12,96
ПОЛІТИКА		9,27
СОЦІАЛЬНІ СТОСУНКИ		9,27
ЕКОНОМІКА		7,4
СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА		5,56
ПРИРОДА		3,7
Усього		100

Перехресне мапування корелятивного домену ВІЙНА на **референтний домен ПОЧУТТЯ/ВІДЧУТТЯ** в ідіодискурсі Е. Хемінгуея активує концептуальну метафору «ПОЧУТТЯ/ВІДЧУТТЯ є ВІЙНА»:

- **почуття** (любов, печаль) є **небезпечним ворогом**. Наприклад:

Catherine was not his enemy except as she was himself in the unfinding unrealizable quest that is love and so was her own enemy /Garden Of Eden/

- **відчуття** (сонливість, холод) є **небезпечний ворог**, з яким треба боротися. Наприклад:

He had been sleepy now for a long time and as he watched the two men he knew that sleepiness was his real enemy... /Garden Of Eden/

Підсумок перехресного мапування: ментальна активність є боротьбою, під час якої людина бореться із сонливістю, плутаниною у власних почуттях; територією, яку можна захопити.

Концептуальна метафора «СПОРТ є ВІЙНА» (**референтний домен СПОРТ**) номінує окремі види спортивної діяльності (корида, риболовля) у термінах військових дій:

- **корида** як боротьба між ворогами (бик та матадор): *bull <...> his enemy*. Наприклад:

The truly brave bull gives no warning before he charges except the fixing of his eye on his enemy ... /Death in the afternoon/

- **рибна ловля** – боротьба між людиною та рибою, яка вбиває: *fishing kills*. Наприклад:

You are killing me, fish, the old man thought. But you have a right to
/The Old Man and the Sea/

Fishing kills me exactly as it keeps me alive /The Old Man and the Sea/

- **поява рибини на поверхні** порівнюється з появою літака: *the fish showed <...> and grew steadily in size as a plane*. Наприклад:

The fish showed <...> and grew steadily in size. It was not as rapidly as a plane grows as it comes in toward you but it was as steady

/Islands in the Stream/

- **рибина воює з людиною** – *fish fight*, але її бажання воювати з людиною виправдовується, і вони не є ворогами – *aren't enemies*.
Наприклад:

– *Now I don't give a shit I lost him, David said. I don't care about records. I just thought I did. I'm glad that he's all right and that I'm all right. We aren't enemies* /The Old Man and the Sea/

– *Papa, did you ever see a fish fight like this one?* young Tom asked. – *Yes, Thomas Hudson told him* /The Old Man and the Sea/

– *What about the fish?* <...> David asked. <...> – *I know he's all right, Roger told him. The way he was hooked and the way he fought I know he was all right* /The Old Man and the Sea/

Підсумок перехресного мапування: корида – це боротьба, де бик вступає в бій з матадором – ворогом; діяльність спортивних організацій – наступ; рибна ловля є смертельною боротьбою між людиною та рибиною, які воюють один з одним, але ця боротьба виправдана з боку рибини: вона має право боротися за життя, і вони не є ворогами.

Референтний домен ЖИТТЯ, актуалізується в ідіодискурсі Е. Хемінгуея концептуальною метафорою «**ЖИТТЯ Є ВІЙНА**», яка репрезентує життя як збройну боротьбу, під час якої людина:

- **атакує**: *attack*. Наприклад:

He started in again on the new and difficult story and worked attacking each thing that for years he had put off facing /The Garden of Eden/

- **веде військові дії проти інших людей**: *blocking him worse from his safety*. Наприклад:

- **життя руйнує людину**: *ruin; the struggle*. Наприклад:

This life is ruining him /For Whom the Bell Tolls/

"It doesn't matter," Mary said. "It doesn't matter at all." <...> "I am tired from the struggle" /True at First Light/

- **життєві негаразди/втрати** – **це програш у битві**: *lost three battalions in my life* або **блокування** – *blocking him*. Наприклад:

I have lost three battalions in my life and three women and now I have a fourth, and loveliest, and where the hell does it end?

/Across the River and into the Trees/

Every step I made I was blocking him worse from his safety that he had retreated into so many times /True at First Light/

Підсумок перехресного мапування: життя – це небезпечна боротьба людини з іншими людьми та з зовнішнім світом; вона руйнує людину і може її вбити; випробування, які людина переживає, – це наче блокування, невдачі – програш у битві.

Концептуальна метафора «**ЛІКУВАННЯ ХВОРОБИ Є ВІЙНА**» (референтний домен МЕДИЦИНА) в ідіодискурсі Е. Хемінгуея об'єктивує лікування хвороби в якості запеклої боротьби, у якій **хвороба** – це:

- **ворог**, якого атакують: *his battle against the diseases against venereal disease*. Наприклад:

If a trout was touched with a dry hand, a white fungus attacked the unprotected spot /The First Forty-Nine Stories/

- **ворог**, який атакує: *a white fungus attacked; few victims; та вбиває/забирає життя – lose <...> from disease; tuberculosis took; syphilis ruined*. Наприклад:

Old lady: Tell me of their diseases that I may judge for myself. Are they affected with mumps? Author: Nay, madame, mumps claims but few victims amongst them /Across the River and into the Trees/

After you get a great bullfighter, you may lose him most easily from disease; much more easily than by death. Of the only two really great ones since Belmonte retired neither ever made a full career. Tuberculosis took one and syphilis ruined the other

/ Across the River and into the Trees /

What would you like to have? More major truths about the passions of the race? A diatribe against venereal disease?

/Across the River and into the Trees/

Підсумок перехресного мапування: лікування хвороби – це військові дії, у яких хвороба – це ворог, що атакує і вбиває, та ворог, якого атакують.

Перехресне мапування корелята з **референтним доменом ПОЛІТИКА** утворює концептуальну метафору «**ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ Є ВІЙНА**», що осмислює **протистояння партій як військову боротьбу**. Наприклад:

You felt, in spite of all bureaucracy and inefficiency and party strife, something that was like the feeling you expected to have and did not have when you made your first communion /For Whom the Bell Tolls/.

Політична агресія США (the Colossus of the North) порівнюється з війною та має глобальний характер (a global war). Наприклад:

It's really an ideal time while the Colossus is fighting a global war

/Islands In The Stream/

Підсумок перехресного мапування: політична діяльність – це ВІЙНА, що має глобальний характер, озброєна боротьба між супротивниками – партіями.

Референтний домен СОЦІАЛЬНІ СТОСУНКИ об'єктивує концептуальну метафору «**СУПЕРЕЧКА Є ВІЙНА**», в якій **з'ясування стосунків** між людьми (ворогами):

- **атака або контратака:** *to attack; in the counter-attack.* Наприклад:

"Please don't be rude," the girl said. "And please attack gently and with the same attack as before" /Across the River into the Trees/

"Don't try to put me outside," Marita said. "I know what I got into."

"Sure," said David. "We both know. Do you want another drink?"

/The Garden of Eden/

"If you do," Marita said and then, "I didn't know it was a battle when I came." "Neither did I" /The Garden of Eden/

- **атака, що ведеться словами:** *a fighting word.* Наприклад:

"Who's the man Bromfield?" G.C. asked. "Is it a fighting word?"

/True at First Light/

- **із застосуванням тактик та стратегій ведення війни:** *knowing the weaknesses and strengths and all the faults of our defences.* Наприклад:

She needs an enemy so badly always that she has to keep one near and she's the nearest and the easiest to attack knowing the weaknesses and strengths and all the faults of our defences /The Garden of Eden/

Підсумок перехресного мапування: з'ясування стосунків між людьми (ворогами) – це атака або контратака, словесна боротьба із застосуванням тактик та стратегій ведення війни, під час якої з'ясування стосунків є атакою; уживання слів є елементами боротьби.

Концептуальна метафора «ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ Є ВІЙНА» (корелятивний домен ЕКОНОМІКА) зображує діяльність у бізнесі як **військову операцію**: *business operations*, у якій людина – це озброєний грошима воїн – *money was my armour*; конкурент у бізнесі постає як ворог – *a business enemy*. Наприклад:

If there was a penalty of suspension from his profitable business operations, Cagancho might give a good afternoon oftener /Death in the Afternoon/

“Your damned money was my armour. My Sword and my Armour”

/The Complete Short Stories/

Golz, he thought in a mixture of horror and exultation as a man might feel hearing that a business enemy had been killed in a particularly nasty motor accident... /For Whom the Bell Tolls/

Підсумок перехресного мапування: діяльність у бізнесі є військовими діями, ворогами в яких виступають конкуренти, озброєні грошима.

Референтний домен СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА об'єктивує концептуальну метафору «СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ Є ВІЙНА», яка вербалізує **протистояння**:

- **люди**, які приїхали заробляти – окупанти: *professional invaders*.

Наприклад:

Africa, being as old as it is, makes all people except the professional invaders and spoilers into children /True at First Light/

- **допомога фермерам подолати левів** – визволення від ворогів: *liberate them*. Наприклад: *They would like for Miss Mary and me to come and liberate them from this terror /True at First Light/*

Підсумок перехресного мапування: протистояння з класом людей можливе лише через атаку окремих особистостей – ворогів; захоплення земель є окупацією; подолання хижих тварин – визволення від ворогів.

У результаті перехресного мапування корелятивного домену ВІЙНА та референтного домену ПРИРОДА активується **концептуальна метафора «ВОДНА СТИХІЯ Є ВІЙНА»**, яка вказує на те, що **водна стихія** є наче військова подія, під час якої супротивники (течія, звуки моря) ведуть боротьбу – *fighting with the current*; вони є загрозою, від якої потрібно втікати – *the bass attacked*. Наприклад:

I'll take the watch, Thomas Hudson said to Antonio. When does our tide turn? - It's turned already but it is fighting with the current that the strong east wind blows out from the bay /Islands in the Stream/

In the evenings and the mornings when there was a rising tide sea bass would come into it and they would see the mullet jumping wildly to escape from the bass and watch the swelling bulge of the water as the bass attacked

/The Garden of Eden/

Підсумок перехресного мапування: боротьба з водною стихією порівнюється з військовими діями – атакою, битвою; течія та звуки моря сприймаються як загроза, від якої потрібно тікати.

У цілому, референтні домени ПОЧУТТЯ/ВІДЧУТТЯ, СПОРТ, ЖИТТЯ, МЕДИЦИНА, ПОЛІТИКА, СОЦІАЛЬНІ СТОСУНКИ відзначаються найбільш високим метафоричним потенціалом, а найменш задіяними референтними доменами в ідіодискурсі Е. Хемінгуея є ЕКОНОМІКА, СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА та ПРИРОДА.

3.3. Трансформації когнітивних ознак концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея порівняно з американським художнім дискурсом 1920-х – 1960-х років

Унікальність індивідуальної концептосфери Е. Хемінгуея втілена у його творах і виражена «через усю сукупність індивідуальних мовних

засобів», вербалізованих у прямий та непрямий способи, які входять до «мовного спектру автора» (термін Р.Г. Довганчина) [68, с. 181] і надають «творчості письменника неповторного звучання», визначають «її оригінальну форму» [там само; с. 181]. Зокрема, варіювання колективне vs індивідуальне засвідчене специфікою поняттєвого, образного, ціннісного складників концепту ВІЙНА, його номінативного простору і номінативної щільності; переформатуванням когнітивної структури концепту (зміна конфігурації); трансформацією діапазону і спектру метафор ВІЙНИ в ідіодискурсі Е. Хемінгуея відносного американського художнього дискурсу 1920-х –1960-х років.

3.3.1. Специфіка поняттєвого складника концепту ВІЙНА

Необхідність надати концепту особистісні асоціативно-оцінні конотації змушує письменника з особливою ретельністю ставитися до відбору мовних засобів та їх організації в дискурсі для найбільшої відповідності завданням автора, вивчення яких дозволяє визначити особливості формування концептосфери письменника з одного боку, а з другого – зумовлює модифікації в змісті та засобах мовної репрезентації концепту в індивідуальній концептосфері Е. Хемінгуея як системи знань автора, об'єктивованої текстом.

За нашими даними, поняттєвий складник концепту ВІЙНА як носій типової, логічно упорядкованої інформації зазнає кількісних та структурних трансформацій в індивідуальній концептосфері письменника порівняно з однойменним концептом загально американської картини світу, який слугує основою формування індивідуалізованого концепту ВІЙНА. Так, трансформація поняттєвого складника концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея та унікальність світосприйняття письменника маніфестовані наступним:

– змістові характеристики концепту вербалізовані дещо скороченим/звуженим набором номінативних одиниць, що зумовлено

індивідуальною концептосферою письменника (його системою знань та вмінь);

– у семантиці концепту частотність уживання номінацій концепту ВІЙНА варіюється;

– оцінний компонент також зазнає трансформації: від амбівалентної оцінки в широкому культурологічному контексті (розуміння ВІЙНИ як «природного стану світу», «неминучого зла» і, водночас, «умови суспільного розвитку» (більш детально про це див. с. 19) в американській картині світу) до суғубо негативної, зумовленої індивідуальним авторським переосмисленням – ставленням загального засудження як до самого процесу війни, так і до її наслідків.

Зокрема, трансформації семантичних ознак індивідуального щодо колективного національного номінативних просторів концепту ВІЙНА охоплюють:

- **зміну номінативної щільності концепту** в дискурсі письменника (див. табл. А.4, Додаток А). Так, кількісний показник уживання лексеми *war* (п., в.) – імені концепту ВІЙНА, що домінує в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років, зменшується в ідіодискурсі Е. Хемінгуея з 23,43% до 15,9%, виводячи на передній план найбільш частотну номінацію *fight* (п., в.) – 55,8%. Лексема *attack* (п., в.) також активується в авторському дискурсі в 3,6 рази більше, а *(armed) conflict* (п., в.) – навпаки, майже не застосовується в об'єктивації концепту письменником: 3 вживання – 0,11% порівняно з 9,5% в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років, що зумовлено приналежністю останнього до суспільно-політичної сфери;

- **зміну набору одиниць ЛСП «War».** Інтегральні та диференційні складові ЛСП «War», репрезентовані двома мікрополями «Armed conflict» (гіперсема «стан збройного конфлікту») та «Antagonism» (гіперсема «протистояння») також зазнають модифікацій в ідіодискурсі Е. Хемінгуея: у мікрополі «Antagonism» відсутнє розширення «Business struggle»

(«суперництво в бізнесі»), а номінативний склад мікрополів та їх розширень представлений значно меншою кількістю номінативних одиниць. Так, концепт ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея репрезентований 50 номінативними одиницями (пор. 63 в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років): відсутність назв певних війн (*Korean War*, *Vietnam War*) зумовлена історичною складовою ідіодискурсу письменника, точніше його приналежністю до певного історичного періоду (з 1920 по 1960 рр.); загальна обмеженість мовних засобів – відсутність у «тезаурусі» письменника номінацій, що належать до: спеціальної сфери вжитку (*profession* (n.), *competition* (n.), *rivalry* (n.)), суспільно-політичної (*conflict* (n., v.), *hostilities* (n.), *belligerency* (n.), *declaration* (n.), *insurrection* (n.), *antagonism* (n.)), терміни військової науки (*blockade* (n., v.), *defense / defence*, *defend*, *military* (n.)), слова, що вживаються в письмовій мові (формальний стиль) (*antagonism* (n.), *enmity* (n.), *contention* (n., v.)) та емоційно забарвлені (*bloodshed* (n.), *dogfight* (n., v.)), історичні слова (*crusade* (n., v.)), свідчить про унікальність авторської концептосфери, зумовлену індивідуальним світосприйняттям та історичним аспектом, що також треба брати до уваги;

- **специфіку омовлення концепту (ідіостиль).** Словарний склад зумовлений художніми принципами, притаманними Е. Хемінгуею – «розмовному» або «лаконічному» ідіостилю, який з одного боку орієнтований на норми усної знижено-розмовної мови, рясніє відступами від літературної мови та максимально наближений за лексичним складом до діалогу (включенням розмовних елементів), а з іншого боку – на письмову форму розмовної мови, коли зведені до мінімуму або повністю відсутні порушення літературної норми.

Отже, словарний склад номінацій концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея говорить про значно звужений тезаурус мови письменника та його орієнтованість на розмовний стиль мовлення (див. табл. А.4., Додаток А);

• **перереформатування конфігурації ЛСП «War».** Дані семантичного та кількісного аналізів (див. табл. А.4., Додаток А) свідчать про те, що частотність уживання номінацій концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея у процентному співвідношенні від загальної кількості також зазнає трансформацій порівняно з американським художнім дискурсом 1920-х – 1960-х років: найбільш чисельними лексемами семантичного простору концепту ВІЙНА в ідіодискурсі письменника є номінації з семою «військові дії»: *fight*, *war*, *attack*; з семою «спортивне змагання» – *fight*; з семою «суперечка» – *fight*. Присутня в ЛСП концепту в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років лексема *conflict* (n., v.) з 3,24% стає менш уживаною з показником лише 0,11% та семою «суперечка».

Наприклад:

The fighting at the front went very badly and they could not take San Gabriele. The fighting on the Bainsizza plateau was over and by the middle of the month the fighting for San Gabriele was about over too

/A Farewell to Arms/

Отже, концепт ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея експліцитно репрезентований не всім набором номінацій колективного концепту ВІЙНА в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років, а переважно лексичними одиницями *fight*, *attack* та *battle* та їх синонімами *combat* (n., v.), *movement* (n.), *operation* (n.).

Номінації із семантичними ознаками концепту «військова наука» та «військова професія» стають менш чисельними в ідіодискурсі письменника та імпліцитно характеризують концепт в аналізованих творах згідно зі світосприйняттям та за інтенцією автора. Зокрема, модифікація семантичного простору концепту стосується мікрополя «Art of war» (гіперсема «мистецтво ведення війни»; субдомени ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ та ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ), яке позбавлене в дискурсі письменника прямих номінацій із семою «військова наука», що зумовлено їх термінологічним характером та приналежністю до наукового стилю. Утім, такі лексеми

застосовуються Е. Хемінгуєм у складі метонімічних засобів номінації концепту ВІЙНА на основі метонімічного переносу «ЦІЛЕ → ЧАСТИНА»: ВІЙНА («військова наука») → окрема навчальна дисципліна (громадянська війна) – *to study our Civil War* або ВІЙНА (сема «військова наука») → вміння, яке відпрацьовується (ведення бою) – *practice the fight*. Наприклад:

The British all had heard of them though because they had to study our Civil War much more than people did on the Continent

/A Farewell to Arms/

I will go and do my duty as well as I can, Henry said. I wish we could practice the fight so I could do my part better

/Islands in the Stream/

Наші дані семантичного та кількісного аналізів (див. табл. А.4., Додаток А) свідчать про те, що поняттєвий складник концепту ВІЙНА в ідіодискурсі письменника активований доменом МІЛІТАРНЕ (субдоменом ВІЙСЬКОВІ ДІЇ), найбільш чисельними є лексеми *fight* (21,81%), *war* (11,68%), *attack* (8,95%)) з семою «військові дії». Наприклад:

The fighting at the front went very badly and they could not take San Gabriele. The fighting on the Bainsizza plateau was over and by the middle of the month the fighting for San Gabriele was about over too

/A Farewell to Arms/

Отримані якісні та кількісні дані щодо номінацій індивідуального концепту ВІЙНА доводять, що його ім'ям в ідіодискурсі є лексема *fight*;

- **трансформації когнітивного простору** концепту ВІЙНА засвідчують стабільність щодо типів зв'язків між його компонентами (ідентифікаційні (класифікації, характеристикації) й акціональні (каузативної, контактної дії) базисні схеми, але демонструє відмінності щодо структури (рис. 3.3).

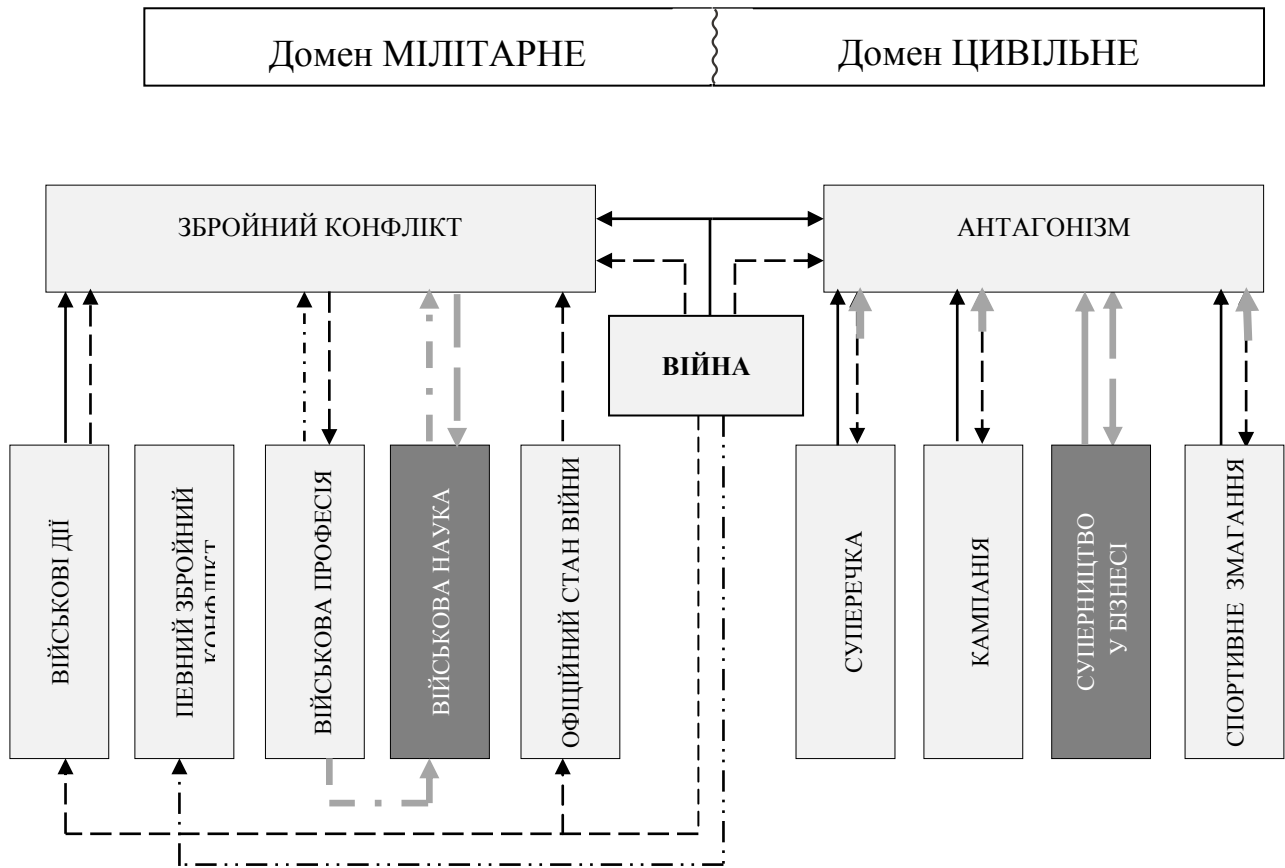
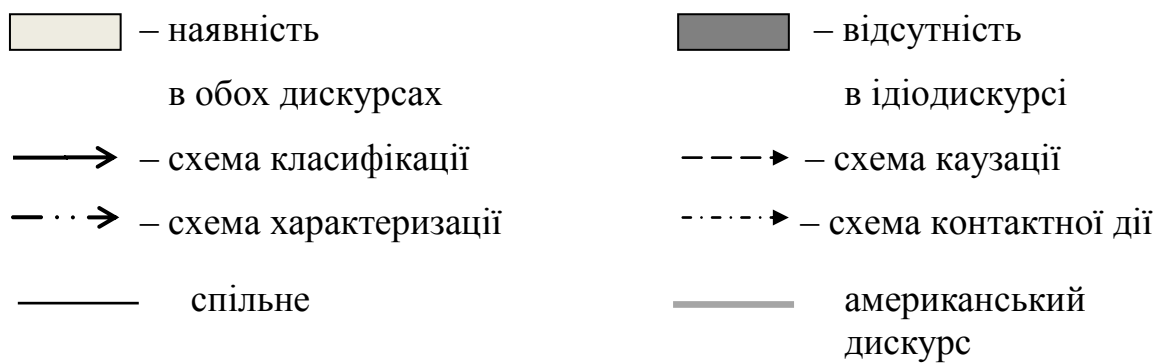

Рис.3.3. Трансформації когнітивної структури семантичного простору первинних номінацій концепту ВІЙНА, де:

Зокрема, у слоті ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ відсутній концепт ВІЙСЬКОВА НАУКА, а в слоті АНТАГОНІЗМ – концепт СУПЕРНИЦТВО В БІЗНЕСІ, що зумовлено специфікою стилю (розмовний) та формою творів (усна й мемуарна розповідь) Е. Хемінгуея та загальними принципами художнього дискурсу, а номінації цих концептів належать до відповідних терміносистем – військової науки та науки економіки.

Наявність каузативного зв'язку між концептами СПОРТИВНЕ ЗМАГАННЯ та ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ і концептами СУПЕРЕЧКА та ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ («CR-СПОРТИВНЕ ЗМАГАННЯ / СУПЕРЕЧКА викликає/призводить до FT-наслідки»: наслідки – ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ) на відміну від американського художнього дискурсу 1920-х – 1960-х років говорить про тенденцію письменника до перебільшення наслідків досить мирних подій – спортивних змагань та суперечки, які він вважає такими ж небезпечними, як і війну, бо призводять до вбивства і жертв. З другого боку, автор таким чином констатує природність війни (антагонізму/протистояння) як невід'ємної складової сутності людини.

Трансформації поняттєвого складника концепту також виявляються у різних ступенях акцентованості окремих ознак концепту, поданих у табл. 3.4.

Таблиця 3.4

**Ступінь акцентування когнітивних ознак концепту ВІЙНА
в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років
та ідіодискурсі Е. Хемінгуея (частотність в %)***

Когнітивні ознаки концепту	Американський художній дискурс 1920-х – 1960-х років	Ідіодискурс Е. Хемінгуея
ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ		
ВІЙСЬКОВІ ДІЇ	<u>41,16</u>	<u>54,62</u>
ПЕВНИЙ ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ	<u>10,75</u>	<u>0,54</u>
ОФІЦІЙНИЙ СТАН ВІЙНИ	2,49	0,75
ВІЙСЬКОВА НАУКА	2,49	1,76
ВІЙСЬКОВА ПРОФЕСІЯ	4,1	2,62
Загалом	60,99	60,29
АНТАГОНІЗМ		
КАМПАНІЯ	<u>11,47</u>	<u>0,91</u>
СУПЕРНИЦТВО В БІЗНЕСІ	7,43	–
СПОРТИВНЕ ЗМАГАННЯ	<u>2,61</u>	<u>28,6</u>
СУПЕРЕЧКА	<u>17,5</u>	<u>10,2</u>
Загалом	39,01	39,71
Усього	100%	100%

*Статистично суттєві кількісні коливання підкреслено

Як свідчить табл. 3.4, серед колективних та індивідуальних ознак концепту ВІЙНА стабільно домінує ознака ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ; утім для Е. Хемінгуея розширення ВІЙСЬКОВІ ДІЇ на 13,46% більш акцентується, у той час як ознака ПЕВНИЙ ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ на 10,21% переважає в американському художньому дискурсі. Щодо когнітивної ознаки АНТАГОНІЗМ, кількісно паритетної в колективному та індивідуальному дискурсах, для першого домінують значення СУПЕРЕЧКА, КАМΠΑНИЯ, а для останнього – СПОРТИВНЕ ЗМАГАННЯ (див. рис. В.1., Додаток В). Тож, поняття ВІЙНИ у колективному світосприйнятті переважно зводиться до ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ і СУПЕРЕЧКИ, КАМΠΑНІЇ (в бізнесі) а в світосприйнятті Е. Хемінгуея – ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ і СОРТУ.

3.3.2. Специфіка образно-ціннісного складника концепту ВІЙНА

Трансформації образно-ціннісного складника концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея стосуються як певних номінативних засобів, так і частотності їх застосування для об'єктивації трагічного характеру військового конфлікту, яке відрізняється від загальноприйнятого в американській МКС та свідчить про негативне індивідуально-авторське сприйняття письменником концепту ВІЙНА, що асоціюється зі стражданням та смертю, відчуттям безвихідності та безглуздя життя. Застосовуючи метафоричні вирази як лише поверхнєве відображення концептуальних метафор, закладених у понятійній системі письменника, автор висвітлює одні аспекти концептуалізованого об'єкта, переміщує їх у фокус уваги і водночас приховує інші.

Структуруючи певну послідовність ознак концепту відповідно до їх частотності в ідіодискурсі, отримуємо метафоризовані концептуальні складники вербалізованого досвіду автора, що представлений у художньому дискурсі як вторинна моделююча система, націлена на реалізацію базових категорій цього дискурсу – інформативності, причинності, топікальності, теми, підтексту, образу персонажа, образу автора, художнього простору

та часу, ситуації комунікації [116, с. 35]. Вони зумовлені особистісною мовною свідомістю Е. Хемінгуея, його досвідом як основою «прототипових ситуацій для формування досвідних гештальтів, емергентних концептів (тобто таких, що виникають безпосередньо зі щоденного практичного досвіду), субкатегоризації та метафоричних концептів» [там само, с. 34].

Наші дані щодо образно-ціннісного складника концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея, структурованого діапазоном та спектром метафоричної об'єктивації, ранжировано за принципом частотності, що визначає їх метафоричний потенціал: від найбільш реалізованих (значущих, проміантних) – до найменш реалізованих (неактуальних) поняттєвих зон. Аналіз образних засобів об'єктивації концепту дозволяє наблизитися до визначення авторського світогляду, світосприйняття та оцінки творчої індивідуальності письменника [111].

Варіювання **діапазону** концептуальних метафор концепту ВІЙНА в ідіодискурсі письменника виявляє стійку тенденцію до зсувів пріоритетів у наборі корелятивних доменів, що лежать в основі досліджуваних метафор, та зміни обсягу метафоричного потенціалу досліджуваного концепту – спектра метафори.

В американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років **корелятивний домен ПОДОРОЖ** домінує згідно з канонами художнього жанру, де корелят ПОДОРОЖ визнається базовим концептом метафоричного проектування художнього світу. Найбільш чисельна метафора, активована цим доменом – «ВІЙНА є РУХ» об'єктивує війну як заплановану або незаплановану подорож, яка складається з певних пересувань у просторі (військових дій), ВІЙНА – це певне місце у просторі/місце призначення, що ототожнює мету, до якої йде людина. Наприклад:

“Get out of the country. I wouldn’t go to war. I was at the war once in Abyssinia. Nix. Why do you go?” /A Farewell to Arms/

In two days the offensive was to start and I would go with the cars to Plava

/A Farewell to Arms/

В американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років якнайвищий потенціал має **корелятивний домен КОНТЕЙНЕР**, який активує онтологічну концептуальну метафору «ВІЙНА є КОНТЕЙНЕР», де ВІЙНА зображена як контейнер, у який можна увійти та з якого можна вийти; контейнер, який можна заповнити вмістом, куди можна зануритися. Наприклад:

I wondered if America really got into the war, if they would close down the major leagues /A Farewell to Arms/

Корелятивний домен СПОРТ щодо значущості посідає третє місце в обох дискурсах, що свідчить про ідентичність менталітетів – сприйняття війни згідно національно-культурною традицією через концептуальну метафору «ВІЙНА є ГРА», у якій ВІЙНА – це гра, де учасники дотримуються певних правил, грають у різні ігри – граються в заручників, у ворогів; вони перемагають або програють, учасників маркують кольорами і т. ін. Ця метафора активує повторювану діяльність, що протиставлена буденному життю як інше буття, що має певну мету, яка проводиться в рамках визначеного простору і часу, за встановленими правилами, що сприяє формуванню громадських груп, які відрізняються від інших особливим зовнішнім виглядом. В ідіодискурсі Е. Хемінгуея метафоричний потенціал цього домену реалізовано удвічі менше в порівнянні з 18,22% в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років, що свідчить про значущість феномену війни як культурологічного явища в загальноамериканській картині світу. Наприклад:

You have put many things in abeyance to win a war. If this war is lost all of those things are lost / For Whom the Bell Toll/

Корелятивний домен ЛЮДИНА також реалізується майже в 2,5 рази менше в дискурсі письменника через концептуальну метафору «ВІЙНА є ЛЮДИНА» (18,11% та 7,07% відповідно), яка більш розгалужена та деталізована в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років: ВІЙНА – це вороже налаштована людина з гендерними ознаками жінки,

що може завагітніти (виносити нову зброю), яка в родині займає місце матері та/або сестри, що має сина та/або брата; вона наділена як певними фізичними здібностями руху й мовлення, здатна виконувати команди, так і фізичними й психологічними вадами: вона сліпа, божевільна, неохайна; вона проявляє ворожість домінуючи, захоплюючи та спустошуючи території, завдаючи болю та шкоди, позбавляючи волі та вбиваючи, тому її потрібно зупинити. Наприклад:

Let him begin to circle and let the fight come /The Old Man and the Sea/

Зростання метафоричного потенціалу в ідіодискурсі Е. Хемінгуея простежується в корелятивних доменах КУЛЬТУРА, ХАРЧУВАННЯ, ТОРГІВЛЯ – на 4,54%, 5,69%, та 5,85% – 14, 8 та 4 рази відповідно.

Метафоричний потенціал **корелятивного домену ХАРЧУВАННЯ** в індивідуальних концептуальних метафорах Е. Хемінгуея зростає у 14 разів порівняно з американським художнім дискурсом 1920-х – 1960-х років (6,13% та 0,44% відповідно) метафорами «ВІЙНА є ПРИЙМАННЯ ЇЖІ» та «ВІЙНА є НЕСМАЧНА ЇЖА», які найбільш яскраво об'єктивують амбівалентність оцінного складника концепту ВІЙНА, експлікуючи природний інстинкт людини до ненависті й знищення через метафору їжі як фізичної потреби. Людина розуміє її отруйність, вона викликає в неї огиду, але незважаючи на це, війни є неминучими, й викоринити війну в принципі неможливо, бо вона є наслідком вроджено-інстинктивної поведінки. На думку Е. Хемінгуея, переможцем на війні стане той, хто першим зрозуміє отруйність їжі – згубність війни. Наприклад:

“There is no thirst like the thirst of battle. Even here, in reserve, I have much thirst” /The Complete Short Stories/

Метафоричний потенціал **корелятивного домену КУЛЬТУРА** в ідіодискурсі Е. Хемінгуея зростає майже у 8 разів порівняно американським художнім дискурсом 1920-х – 1960-х років (відповідно з 0,65% до 5,19%) та реалізований концептуальною метафорою «ВІЙНА є ВИСТАВА», за допомогою якої письменник висловлює своє ставлення до війни

як до огидної/мерзенної вистави з епізодами та кульмінацією, яка йде в театрі, своє небажання вірити в реальність жахливих подій, бо для нього – це шоу. Наприклад:

He was a fat man, very brave, and a good officer, although addicted to fantastic shows. But that night he was caught in the wire, with a flare lighting him up and his bowels spilled out into the wire, so when they brought him in, alive, they had to cut him loose. Shoot me, Harry
For Christ sake shoot me /The Complete Short Stories/

Метафоричний потенціал **корелятивного домену ТОРГІВЛЯ** в ідіодискурсі Е. Хемінгуея майже в 4 рази вищий (8,02% та 2,17%) та активує концептуальні метафори «ВІЙНА є ТОВАР» та «ВІЙНА є ПРИБУТКОВА СПРАВА», через які письменник формує своє ставлення до питань війни і миру, засуджує цинізм, з яким люди «роблять/виробляють» цей «товар» та заробляють гроші на стражданнях інших. Е. Хемінгуей зображає війну як товар, що виробляється цією «прибутковою справою», на якому можна заробити грошей та навіть стати мільйонером. Наприклад:

There are people who would make war. In this country there are many like that. There are other people who would not make war. But the first ones make them do it.

/A Farewell to Arms/

Реалізація **корелятивного домену ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ** в ідіодискурсі Е. Хемінгуея несуттєво зменшується (з 2,83% до 1,73%) порівняно з американським художнім дискурсом 1920-х – 1960-х років за рахунок концептуальної метафори «ВІЙНА є ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ», що осмислює війну як крихкий важкий фізичний об'єкт, що постає як тяжка ноша – *to go to Austria without war*. Ця метафора умотивована згідно з притаманною англomовній свідомості метафоричній моделі SADNESS IS A BURDEN (ПЕЧАЛЬ є НОША), що свідчить про асоціативний зв'язок війни з негативними емоціями. ВІЙНА виступає як каузатор, так і об'єктом страху, печалі, гніву [138, с. 14]. Наприклад:

I asked him what happened and he said, "Oh, they stopped them." I wanted to go to Austria without war /Farewell to Arms/

Специфічною рисою ідіодискурсу Е. Хемінгуея вважаємо домінування в діапазоні структурних концептуальних метафор **домену ПОДОРОЖ** (на відміну від домену КОНТЕЙНЕР в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років), звуженість діапазону за рахунок відсутності корелятивних доменів ПРИРОДА, ТЕХНІКА, ТВАРИНА, значне зменшення ступеня реалізації доменів СПОРТ, ЛЮДИНА та ФІЗИЧНИЙ ОБ’ЄКТ, а також значне зростання ступеня реалізації метафоричного потенціалу доменів ХАРЧУВАННЯ, КУЛЬТУРА, ТОРГІВЛЯ.

Ці відмінності в ступені реалізації метафоричного потенціалу зумовлені канонами жанру художньої прози та авторською інтенцією висловити своє ставлення до питань війни і миру, спираючись на національно-специфічні культурні цінності.

Концепт ВІЙНА як **корелят концептуальних метафор** є одним із найпопулярніших засобів реконструкції будь-якої конфліктної ситуації в різних соціальних сферах діяльності людини, що зумовлено його внутрішньою формою «вести боротьбу» та багатому військовому досвіду, закоріненому у свідомості людства.

За нашими даними, склад спектра метафор концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея залишається незмінним – це домени ВІДЧУТТЯ / ПОЧУТТЯ, СПОРТ, ЖИТТЯ, МЕДИЦИНА, ПОЛІТИКА, СОЦІАЛЬНІ СТОСУНКИ, ЕКОНОМІКА, СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА та ПРИРОДА, але зазнає суттєвих трансформацій щодо ступеню реалізації їх метафоричного потенціалу.

Домен МЕДИЦИНА як референт метафор ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея активується майже у 12 разів частіше, ніж в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років. Актуальність медичної тематики зумовлена власним досвідом письменника, який він отримав у військовій медицині за часів Першої світової війни. У його творах ВІЙНА – корелят створює метафори жахливих наслідків війни – поранень та смертей, з якими

людина бореться як з ворогом, який атакує. Наприклад:

Scott was lying in bed to conserve his strength for his battle against the disease /A Moveable Feast/

Even under the conditions existing before the war, the results in the fight against physical disease did not give sure promise of final victory

/СОНА, 1924/

Метафоричний потенціал актуалізації **референтного домену ЖИТТЯ** в ідіодискурсі Е. Хемінгуея концептуальною метафорою «ЖИТТЯ є ВІЙНА» також суттєво зростає на 10,94% (пор., 14,81% та 3,87% в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років). Життя зображене письменником як небезпечна боротьба людини з іншими людьми та з зовнішнім світом, які руйнують і вбивають людину, тому людина повинна бути хороброю; життєві труднощі – це наче бомбардування, а невдачі – програш у битві. Наприклад:

If people bring so much courage to this world the world has to kill them to break them, so of course it kills them /A Farewell to Arms/

So you can see it was a good bombing. Just the thing we always need in this life /Across the River and into the Trees/

Метафоричний потенціал **референтних доменів СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА та ПРИРОДА** також зростає в дискурсі Е. Хемінгуея з 2,33% до 5,56% та з 0,78% до 3,7% відповідно, активуючи концептуальні метафори «СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ є ВІЙНА» та «ВОДНА СТИХІЯ є ВІЙНА», що об'єктивують класові протистояння та боротьбу з водною стихією як війну. Наприклад:

'Yes,' said the tall waiter. 'Only through the individual can you attack the class /The First Forty-Nine Stories/

– I'll take the watch, Thomas Hudson said to Antonio. When does our tide turn? – It's turned already but it is fighting with the current that the strong east wind blows out from the bay /Islands in the Stream/

Серед концептуальних метафор ВІЙНИ **референтний домен СПОРТ** стабільно домінує, суттєво зростаючи в ідіодискурсі Е. Хемінгуея

по відношенню до американського художнього дискурсу 1920-х – 1960-х років з 1,55% до 14,81%. Досить вагома частотність метафори «СПОРТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ Є ВІЙНА» в ідіодискурсі письменника об'єктивує ставлення Е. Хемінгуея до спорту: усвідомлюючи жорстокість будь-якого виду спорту, він зображає кориду як боротьбу між ворогами, рибну ловлю як виправдану боротьбу між людиною та рибою, *бо вони не є ворогами*. Таким чином акцентований гуманістичний підхід до розуміння спорту, де справжній спортсмен змагається чесно, щоб перемогти суперника, а не вбити його. Наприклад:

– *Now I don't give a shit I lost him, David said. I don't care about records. I just thought I did. I'm glad that he's all right and that I'm all right. We aren't enemies* /The Old Man and the Sea/

Щодо метафоризації політичної діяльності термінами війни в ідіодискурсі Е. Хемінгуея потенціал концептуальної метафори «ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ Є ВІЙНА» (**референтний домен ПОЛІТИКА**) лише на 2,36% поступається американському художньому дискурсу 1920-х – 1960-х років, у яких політична діяльність конструюється як протистояння між партіями, а не як сфера суспільної діяльності, спрямована на поліпшення добробуту суспільства, тому концептуалізація політичної дійсності в поняттях війни свідчить про домінування в національній свідомості «агресивного» сценарію вирішення політичних розбіжностей – це процес протистояння двох сторін, які застосовують військові методи – блокування, бійку, битву заради досягнення кінцевої мети – голосів виборців. Наприклад:

Still I think we ought to Down the Colossus of the North, Thomas Hudson said. <...> I think we ought to down him. – We'll down him after I'm elected
/Islands in the Stream/

Метафоричний потенціал метафори «ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ Є ВІЙНА» (**референтний домен ЕКОНОМІКА**) в ідіодискурсі Е. Хемінгуея значно зменшується – на 30,58% (або в п'ять разів): економічна діяльність постає як протистояння учасників ринку (ворогів), які втягнуті в економічну

конкуренцію (військові дії) заради отримання конкурентної переваги на ринку (кращої ціни, кращих умов ведення торгівлі тощо), яка ведеться з застосуванням військових тактик та стратегій, а успіх/невдача в бізнесі – наче перемога/поразка у війні. Наприклад:

He loved the market. <...> each time you stopped to look, to buy, or to admire, you formed an ilot de resistance against the flow of the morning attack of the purchasers /Across the River into the Trees/

Метафоричний потенціал **референтного домену СОЦІАЛЬНІ СТОСУНКИ**, репрезентованого концептуальною метафорою «СУПЕРЕЧКА є ВІЙНА» зменшується на 25,6% (або в 3,8 рази) порівняно з американським художнім дискурсом 1920-х – 1960-х років. Ця метафора об'єктивує суперечку в поняттєвих термінах війни як словесну битву, під час яких сторони нападають одна одну, застосовують військові тактики та стратегії, тобто структура спору нагадує військові дії: атака, захист, контратака тощо. Наприклад:

He (the Colonel) was teasing rough in his turn; throwing in the counter-attack without even thinking /Across the River into the Trees/

У цілому, трансформації спектра концептуальних метафор в ідіодискурсі Е. Хемінгуея головним чином стосуються їх метафоричного потенціалу. Зростання або зменшення метафоричного потенціалу референтних доменів концепту ВІЙНА зумовлено індивідуальним світосприйняттям письменника, який витлумачує далеку від ВІЙНИ дійсність у мілітарних термінах, примушуючи читача шукати у творі скритий потаємний смисл – підтекст, який піднімає твір на рівень філософських узагальнень.

Висновки до розділу 3

Варіювання індивідуальних vs колективних когнітивних ознак концепту ВІЙНА виявлено у змінах поняттєвого, образного, ціннісного

складників концепту, його номінативного простору і номінативної щільності; у переформатуванні когнітивної структури концепту (зміна конфігурації); у трансформації діапазону і спектру метафор ВІЙНИ в ідіодискурсі Е. Хемінгуея відносного американського художнього дискурсу 1920-х – 1960-х років:

1. Трансформації концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея стосуються вербальних засобів реалізації концепту і демонструють значно менший/звужений набір номінативних одиниць як за кількістю, так і за складом (50 номінацій в порівнянні з 63 в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років) та зсувом акцентів в оцінному компоненті – суголосно негативна оцінність індивідуалізованого концепту в порівнянні з амбівалентною в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років.

2. Структура і склад ЛСП «War» у дискурсі письменника, зумовлені індивідуальним художнім світосприйняттям автора, трансформуються відносно американського художнього дискурсу: ЛСП структуроване двома мікрополлями «Armed conflict» (гіперсема «стан збройного конфлікту») та «Antagonism» (гіперсема «протистояння»). У складі першого мікрополя, окрім сталих розширень «hostilities», «particular armed conflict», «legal state of war», з'являються розширення «military science» та «profession of arms», а склад другого мікрополя звужується за відсутності розширення «business struggle».

3. У межах семантичного простору концепту ВІЙНА в досліджуваних дискурсах відбувається перегруповання значень (розширення «military science» субдомену ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ). В ідіодискурсі Е. Хемінгуея відповідні значення активують метафоричні та метонімічні номінації концепту ВІЙНА.

4. Когнітивний простір номінацій концепту ВІЙНА в ідіодискурсі письменника складається зі слотів ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ (із розширеннями ВІЙСЬКОВІ ДІЇ, ПЕВНИЙ ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ, ОФІЦІЙНИЙ СТАН ВІЙНИ, ВІЙСЬКОВА ПРОФЕСІЯ) та АНТАГОНІЗМ (із розширеннями СПОРТИВНЕ

ЗМАГАННЯ, СУПЕРЕЧКА, КАМΠΑНИЯ), що структуруються відповідно до ідентифікаційних та акціональних пропозиційних схем: класифікації, характеристики та каузації й контактної дії.

5. Конфігурація когнітивного простору концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея дещо обмежена порівняно з американським художнім дискурсом 1920-х – 1960-х років за рахунок відсутності концептів ВІЙСЬКОВА НАУКА та СУПЕРНИЦТВО В БІЗНЕСІ. Типи зв'язків між окремими слотами в межах схем ідентифікації та акціональної дії зберігаються, а зв'язки каузації та контактної дії – кількісно зменшуються.

6. Індивідуальність світосприйняття та своєрідність засобів об'єктування концепту в ідіодискурсі забезпечується появою каузативного зв'язку між концептами СПОРТИВНЕ ЗМАГАННЯ / СУПЕРЕЧКА та ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ («CR-СПОРТИВНЕ ЗМАГАННЯ / СУПЕРЕЧКА викликає/призводить до FT-наслідки»: наслідки – ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ), який відсутній в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років. Письменник-пацифіст імпліцитно підкреслює небезпечність будь-якого протистояння (навіть спорту), наслідком якого стають людські жертви.

7. В ідіодискурсі Е. Хемінгуея порівняно з американським художнім дискурсом 1920-х – 1960-х років ступінь реалізації когнітивних ознак домену МІЛІТАРНЕ (слот ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ) та ЦИВІЛЬНЕ (слот АНТАГОНІЗМ) має незначні коливання. Найбільш реалізованими когнітивними ознаками концепту в ідіодискурсі письменника є ознаки ВІЙСЬКОВІ ДІЇ та СПОРТИВНЕ ЗМАГАННЯ.

8. Діапазон корелятивів концептуальної метафори концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея включає домени ПОДОРОЖ, КОНТЕЙНЕР, СПОРТ, ТОРГІВЛЯ, ЛЮДИНА, ХАРЧУВАННЯ, КУЛЬТУРА та ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ. Найбільш актуалізованим є домен ПОДОРОЖ, що об'єктивується концептуальною метафорою «ВІЙНА є РУХ» та її окремими різновидами.

9. Специфічною рисою ідіодискурсу Е. Хемінгуея є чисельна перевага метафоричних виражень корелятивного домену ПОДОРОЖ (на відміну

від домінування домену КОНТЕЙНЕР в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років); відсутність корелятивних доменів ПРИРОДА, ТЕХНІКА, ТВАРИНА; зростання метафоричного потенціалу корелятивних доменів ТОРГІВЛЯ, ХАРЧУВАННЯ, КУЛЬТУРА та зменшення потенціалу корелятивних доменів ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ, ЛЮДИНА, СПОРТ, що продиктовано загальними принципами художнього дискурсу та творчим задумом автора.

10. В ідіодискурсі письменника найбільш реалізованими референтними доменами концептуальної метафори ВІЙНИ є домени ПОЧУТТЯ/ВІДЧУТТЯ, СПОРТ та ЖИТТЯ, а найчисельнішою моделлю концептуальної метафори стає «ПОЧУТТЯ /ВІДЧУТТЯ є ВІЙНА».

11. Склад спектра метафор концепту ВІЙНА в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років та в ідіодискурсі Е. Хемінгуея залишається стабільним. В ідіодискурсі письменника виявлено тенденцію до зростання метафоричного потенціалу референтних доменів ПОЧУТТЯ/ВІДЧУТТЯ, СПОРТ, ЖИТТЯ, МЕДИЦИНА, СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА, ПРИРОДА та зменшення метафоричного потенціалу доменів ПОЛІТИКА, ЕКОНОМІКА та СОЦІАЛЬНІ СТОСУНКИ.

Основні положення цього розділу відображені в публікаціях автора [38, 29, 37, 31, 34].

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Проведене дослідження виявляє специфіку змісту, структури та засобів актуалізації концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Ернеста Хемінгуея порівняно з концептом ВІЙНА в американському художньому дискурсі відповідного періоду. Застосування методології і методів когнітивно-дискурсивної парадигми дозволило поставити й вирішити проблему смислових трансформацій колективного й індивідуального змісту концепту в аспекті синхронії як прояву відмінностей індивідуальної концептосфери автора від колективної картини світу американців.

Лінгвокультурний концепт ВІЙНА слугує ключовим дискурсотвірним в ідіодискурсі Е. Хемінгуея, що лежить в основі розгортання смислів дискурсу й утворює концептуальну сітку зі споріднених концептів. Для Е. Хемінгуея як представника «втраченого покоління» ВІЙНА акумулює мілітарне і трагічне світосприйняття письменника-пацифіста, а також забарвлює інші ключові концепти, як от ЖИТТЯ, СМЕРТЬ, ЛЮБОВ, ПРИРОДА, ЛЮДИНА, у його ідіодискурсі.

Змістові характеристики концепту ВІЙНА в індивідуальній концептосфері Е. Хемінгуея та американській мовній картині світу задані етимомом імені концепту лексеми *war* (n.) – «заплутувати», внутрішньою формою «вести боротьбу» – мотиваційним важелем семантичного розвитку значень імені концепту, а також архетипом ТІНЬ. Вони мотивують негативні ознаки поняттєвого й образно-ціннісного складників концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея.

Зміст концепту ВІЙНА розкривається в значеннях 11 ЛСВ лексеми-полісеманта *war* (n.), профільованих у доменах МІЛІТАРНЕ (субдомени ВІЙСЬКОВІ ДІЇ, ВІЙСЬКОВА ПОЛІТИКА, ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ, ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ) та ЦИВІЛЬНЕ (субдомени СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА, ТОРГІВЛЯ і ФІНАНСИ, СОЦІАЛЬНА ПОВЕДІНКА) і вмотивованих значенням «вести боротьбу». В ідіодискурсі Е. Хемінгуея значення, профільовані в межах субдоменів ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ,

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ, СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА, ТОРГІВЛЯ і ФІНАНСИ, СОЦІАЛЬНА ПОВЕДІНКА слугують для метафоричної об'єктивації концепту; вони актуалізують і діапазон, і спектр концептуальних метафор ВІЙНИ.

Номінативний простір концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея структуровано ЛСП у складі двох мікрополів «Armed conflict» (гіперсема «стан збройного конфлікту») та «Antagonism» (гіперсема «протистояння»). Індивідуальний номінативний простір концепту зазнає трансформацій щодо колективного, які полягають у зміні імені концепту з *war* (n) на *fight* (n), зникненні третього мікрополя «Art of war», зникненні окремих розширень або їх перегрупованні між мікрополями.

В ідіодискурсі письменника номінації *fight*, *war*, *attack* зі спільною семою «військові дії» є найбільш частотними; значення лексеми *fight* (55,8% з усіх випадків індивідуального омовлення концепту) активовані субдоменами ВІЙСЬКОВІ ДІЇ (домен МІЛІТАРНЕ), СПОРТ і СОЦІАЛЬНА ПОВЕДІНКА (домен ЦИВІЛЬНЕ). Порівняно з американським художнім дискурсом набір номінацій концепту звужений відсутності лексем, що належать професійній, суспільно-політичній лексичним підсистемам.

Когнітивний простір ВІЙНА в індивідуальній концептосфері Е. Хемінгуея структуровано слотами ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ (розширення ВІЙСЬКОВІ ДІЇ, ВІЙСЬКОВА ПРОФЕСІЯ, ПЕВНИЙ ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ, ОФІЦІЙНИЙ СТАН ВІЙНИ) та АНТАГОНІЗМ (розширення СУПЕРЕЧКА, КАМПАНІЯ, СПОРТИВНЕ ЗМАГАННЯ), що є звуженням порівняно з колективною ККС американців (зникають слоти ВІЙСЬКОВА НАУКА та СУПЕРНИЦТВО В БІЗНЕСІ). Ступінь акцентованості окремих ознак концепту в ідіодискурсі Е. Хемінгуея також варіюється: промінантність концептів ПЕВНИЙ ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ, ОФІЦІЙНИЙ СТАН ВІЙНИ суттєво зменшується.

Зв'язки між компонентами індивідуального концепту за ідентифікаційною схемою та схемою контактної дії зберігаються, за схемою каузації зменшуються, а за схемою контактної дії зникають порівняно з когнітивним простором колективного концепту.

Ціннісний складник концепту ВІЙНА в індивідуальній концепосфері письменника-пацифіста є виключно негативним на відміну від негативного або амбівалентно-позитивного сприйняття концепту в американській картині світу.

Діапазон метафор ВІЙНИ в ідіодискурсі Е. Хемінгуея утворено концептуальними метафорами, що засновані на корелятивних доменах ПОДОРОЖ, КОНТЕЙНЕР, СПОРТ, ТОРГІВЛЯ, ЛЮДИНА, ХАРЧУВАННЯ, КУЛЬТУРА та ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ. Найбільш актуалізованим є домен ПОДОРОЖ, що об'єктивується концептуальною метафорою «ВІЙНА є РУХ» та її окремими різновидами, на відміну від превалюючої в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років онтологічної концептуальної метафори «ВІЙНА є КОНТЕЙНЕР». Зміни в діапазі концептуальних метафор ВІЙНИ в ідіодискурсі Е. Хемінгуея є якісними (відсутні корелятивні домени ПРИРОДА, ТЕХНІКА, ТВАРИНА) та кількісними (ступінь реалізації метафоричного потенціалу збільшується для доменів ТОРГІВЛЯ, ХАРЧУВАННЯ, КУЛЬТУРА і зменшується для ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ, ЛЮДИНА, СПОРТ).

Спектр метафор концепту ВІЙНА ідіодискурсі Е. Хемінгуея порівняно з американським художнім дискурсом 1920-х – 1960-х років залишається якісно сталим, але кількісно варіюється: метафоричний потенціал референтних доменів ПОЧУТТЯ/ВІДЧУТТЯ, СПОРТ, ЖИТТЯ, МЕДИЦИНА, СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА, ПРИРОДА зростає, а ПОЛІТИКА, ЕКОНОМІКА, СОЦІАЛЬНІ СТОСУНКИ зменшується.

У цілому в роботі розкрито передконцептуальні ознаки ВІЙНА (етимологічний шар та архетипова природа концепту) і встановлено індивідуальні vs колективні характеристики цього лінгвокультурного концепту в ідіодискурсі Е. Хемінгуея та американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років, зокрема: схарактеризовано специфіку поняттєвого, ціннісного, образного складників концепту; структуровано семантичний простір номінацій концепту у вигляді ЛСП «War», доведено

варіювання імені та номінативного простору концепту; змодельовано когнітивну структуру концепту ВІЙНА і зміни її конфігурації з урахуванням типів зв'язків між слотами концепту; з'ясовано діапазон і спектр концептуальних метафор ВІЙНИ та напрями їх трансформацій в аналізованих дискурсах.

Отримані результати відкривають перспективи для подальшого вивчення засобів і способів реалізації індивідуального та колективного лінгвокультурного концепту в художньому дискурсі в синхронії і діяхронії на матеріалі англійської та інших мов, для застосування алгоритму аналізу трансформації когнітивних властивостей лінгвокультурного концепту в індивідуальній концептосфері особи та в картині світу народу, що сприяє становленню когнітивної лінгвістики, лінгвоперсонології, дискурсології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алефиренко Н.Ф. Современные проблемы науки о языке : монография / Н.Ф. Алефиренко. – М. : Флинта, 2005. – 412 с.
2. Алефиренко Н.Ф. Теория языка. Вводный курс / Н.Ф. Алефиренко. – М. : Изд. центр «Академия», 2004. – 368 с.
3. Амиров В.М. Антигерой: некоторые особенности конструирования отрицательных образов в журналистике военных конфликтов / В.М. Амиров // Политическая лингвистика. Вып. № 2 (52). – 2015. – С. 63–66.
4. Амиров В.М. Образ врага в журналистском дискурсе разных войн / В.М. Амиров // Проблемы образования, науки и культуры. Сер. 1. Проблемы образования, науки и культуры. – 2009. – Урал. гос. ун-т, 2009. – № 1/2 (62).
5. Андреев Л.Г. Зарубежная литература XX века : [учебник для вузов] / [Л.Г. Андреев, А.В. Карельский, Н.С. Павлова и др.] ; ред. Л.Г. Андреев. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М. : Высш. школа, 2004. – 560 с.
6. Арон Р. Демократия и тоталитаризм / Р. Арон. – М. : Текст, 1993. – 303 с.
7. Арон Р. Избранное: Введение в философию истории. / Реймон Арон. – М.: Пер СЭ; СПб.: Университетская книга, 2000. – 543 с.
8. Арутюнова Н.Д. Теория метафоры : [сборник] / Н.Д. Арутюнова, М.А. Журинская (ред.). – М. : Прогресс, 1990. – 512 с.
9. Арутюнова Н.Д. Фактор адресата / Н.Д. Арутюнова // Изд. АН СССР. Сер. литературы и языка. – Т. 40, № 4. – 1981. – С. 365–367.
10. Бахтин М.М. Вопросы литературы и эстетики / М.М. Бахтин. – М. : Худ. лит., 1975. – 504 с.
11. Безугла Л.Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі : монографія / Л.Р. Безугла. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2007. – 332 с.

12. Белехова Л.И. Методика экспликации архетипов, воплощенных в американских поэтических текстах [Электронный ресурс] / Л.И. Белехова // Когниция, коммуникация, дискурс : междунар. электрон. сб. науч. ст. – Харьков : ХНУ им. В.Н. Каразина, 2014. – № 9. – С. 8–32. – Режим доступа : <http://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/home>
13. Белозёров В.К. Военная сила в системе политики безопасности и обороны Германии [Электронный ресурс] / В.К. Белозёров. – М., 2012. – Режим доступа : <http://referat.znate.ru/text/index-50671.html>
14. Белянин В.П. Психолінгвістическа типологія художественних текстів по емоційно-смысловій домінанті : автореф. дис. на соискание науч. степени доктора филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языкознания» / В.П. Белянин; Московский гос. университет имени М.В. Ломоносова. – М., 1992. – 42 с.
15. Бердяев Н.А. Из журнала «Путь», издававшегося в Париже Николаем Бердяевым в 1925–1940 гг. / Н.А. Бердяев. – Октябрь 1939 г. – март 1940 г. – № 61 – С. 3–14.
16. Бердяев Н.А. Мысли о природе войны / Н.А. Бердяев // Русские философы о войне. – М. : Кучково поле, 2013. – С. 288–290.
17. Бердяев Н.А. Судьба России. Опыты по психологии войны и национальности / Н.А. Бердяев. – М. : Изд-во МГУ, 1990. – 256 с.
18. Беспалова Е.К. «Потерянное поколение» и война / Е.К. Беспалова, Г.Д. Синельникова // Культура народов Причерноморья. – 2008. – № 144. – С. 100–102.
19. Белехова Л.І. Архетипні словесні образи в американській поезії / Л.І. Белехова // Науковий вісник Дрогобицького держ. пед. ун-ту імені Івана Франка : зб. наук. пр. – Дрогобич, 2014. – № 1 – С. 10, 15–16, 25–31.
20. Белехова Л.І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.04 / Л.І. Белехова. – Київ, 2002. – 461 с.

21. Бойко Г.И. Художественный дискурс: когнитивные и концептуальные аспекты (на материале немецкого языка) / Г.И. Бойко // Иностранные языки в высшей школе. – Рязань, 2012. – Вып. 1 (20). – С. 39–43.
22. Болдырев Н.Н. Фреймовая семантика как метод когнитивного анализа языковых единиц / Н.Н. Болдырев // Проблемы современной филологии : межвуз. сб. науч. тр. – Мичуринск : МГПИ, 2000. – Вып. 1. – С. 36–45.
23. Болотнова Н.С. Варьирование идиостиля публичной языковой личности в медиатекстах разных жанров / Н.С. Болотнова // Сибирский филологический журнал. – 2015. – Вып. 1. – С. 150–158.
24. Болотнова Н.С. Изучение идиостиля в современной коммуникативной стилистике художественного текста / Н.С. Болотнова // Материалы II Междунар. конгресса руссистов-исследователей «Русский язык: исторические судьбы и современность». – М. : МГУ, 2004. – С. 7–19.
25. Большакова А.Ю. Архетип, миф и память литературы / А.Ю. Большакова // Исаев Г.Г. (ред.) Архетипы, мифологемы, символы в художественной картине мира спасателя : материалы Междунар. заоч. науч. конфер. (19–24 апреля 2010 г.). – Астрахань : Астрах. ун-т, 2010. – 289 с.
26. Бондаренко Е.В. Дискурс как объект когнитивной лингвистики / Е.В. Бондаренко. // Записки з романо-германської філології. – Вип. 1 (30). – 2013. – С. 25–32
27. Бондаренко Є.В. Еволюція поняття часу в англійській мові та у дискурсі : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.04 / Євгенія Валеріївна Бондаренко. – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2012. – 555 с.
28. Бондарко А.В. Фонология речевой деятельности / А.В. Бондарко (ред.). – СПб : Изд-во СПбГУ, 2000. – С. 566–567.
29. Брославская Л.Я. Концепт ВОЙНА в когнитивном пространстве идиодискурса Э. Хемингуэя / Л.Я. Брославская // Урал. науч. вестник. – Уральск : ТОО «Уралнаучкнига», 2016. – № 28 (159). – С. 25–29.
30. Брославська Л.Я. WAR як один з ключових концептів у професійному

- дискурсі Е. Хемінгуей / Л.Я. Брославська // Когнітивно-прагматичні дослідження професійних дискурсів : матеріали IV Міжнарод. наук. конф. (22 березня 2014 р.). – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. – С. 15–18.
31. Брославська Л.Я. Засоби прямої номінації ідіоконцепту WAR / ВІЙНА в дискурсі Е. Гемінгвея / Л.Я. Брославська // Wykształcenie i nauka bez granic – 2015 : materialy XI Miedzynar. nauk.-praktycz. konf. (07–15 grudnia 2015 r.) – Vol. 9 – Przemysl : Nauka i studia, 2015. – С. 72–77.
  32. Брославська Л.Я. Ідіостиль і концептуальна ідіосфера автора у художньому дискурсі / Л.Я. Брославська, І.С. Шевченко // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В. Н. Каразіна. – 2012. – № 1003. – С. 22–27.
  33. Брославська Л.Я. Когнітивна модель лексичної багатозначності лексеми war в англійській мові / Л.Я. Брославська // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. – 2012. – № 1023. – С. 120–124.
  34. Брославська Л.Я. Когнітивний простір номінацій ідіоконцепту WAR / ВІЙНА в мовній картині світу Е. Гемінгвея / Л.Я. Брославська // Когнітивно-прагматичні дослідження професійних дискурсів : матеріали V наук. конф. з міжнарод. участю (19 березня 2016 р.) – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. – С. 19–22.
  35. Брославська Л.Я. Концепт ВІЙНА в англомовній картині світу: доконцептуальні основи / Л.Я. Брославська // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. – 2013. – № 1051. – С. 46–51.
  36. Брославська Л.Я. Концептуальна картина світу й ідіостиль Е. Гемінгвея / Л.Я. Брославська // Германістика у ХХІ столітті: когнітивна, соціо- та прагмалінгвістика : тези доп. наук. конф. германістів (21 квітня 2012 р.) – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – С. 73–75.
  37. Брославська Л.Я. Метафора WAR / ВІЙНА в дискурсі Е. Гемінгвея / Л.Я. Брославська // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : тези доп. XIV наук. конф. з міжнар. участю (27 березня 2015 р.) – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. – С. 30–32.
  38. Брославська Л.Я. Метафоричні засоби вербалізації концепту

- WAR/ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Гемінгвея / Л.Я. Брославська // Нова філологія : зб. наук. пр. – Запоріжжя : ЗНУ, 2014. – № 66. – С. 34–39.
39. Брославська Л.Я. Образно-ціннісний складник концепту WAR / ВІЙНА в американській мовній картині світу / Л.Я. Брославська // Наук. вісник Дрогобицького держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка : зб. наук. пр. – Дрогобич, 2015. – № 4. – С. 22–28.
  40. Брославська Л.Я. Семантичний простір номінацій концепту WAR / ВІЙНА в англomовній картині світу / Л.Я. Брославська // Філологія ХХІ століття: теорія, практика, перспективи : матеріали IV Міжнарод. наук.-практ. Інтернет-конф. (24 квітня 2015 р.) – Одеса : Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2015. – С. 15–18.
  41. Быков Д. 100 книг, которые должен прочитать каждый / Д. Быков // Собеседник плюс. – М. : Собеседник-Медиа, 2013. – № 01. – 100 с.
  42. Варбот Ж.Ж. Этимология: Русский язык. Энциклопедия / Ж.Ж. Варбот. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Большая Российская энциклопедия ; Дрофа, 1997. – С. 643–647.
  43. Венедиктова Л.Н. Концепт «ВОЙНА» в языковой картине мира (сопоставительное исследование на материале английского и русского языков) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Л.Н. Венедиктова. – Тюмень, 2004. – 19 с.
  44. Виноградов В.В. О языке художественной литературы / В.В. Виноградов. – М. : Гослитиздат, 1959. – 656 с.
  45. Виноградов В.В. О теории художественной речи / В.В. Виноградов. – М. : Высш. школа, 1971. – 240 с.
  46. Виноградов В.В. Проблема авторства и теория стилей / В.В. Виноградов. – М. : Гослитиздат, 1961. – 614 с.
  47. Виноградов В.В. Русский язык (грамматическое учение о слове) / В.В. Виноградов. – [3-е изд.]. – М. : Высш. школа, 1986. – 639 с.

48. Винокур Г.О. Заметки по русскому словообразованию / Г.О. Винокур // Избранные работы по русскому языку. – М. : Госучпедгиз, 1959. – С. 419–442.
49. Винокурова Н.Н. Автобиографический герой Э. Хемингуэя в его соотнесенности с современностью. [Электронный ресурс] / Н.Н. Винокурова // Культура и образование. – Октябрь 2014. – № 10 – Режим доступа : <http://vestnik-rzi.ru/2014/10/2463>
50. Воркачев С.Г. Счастье как лингвокультурный концепт / С.Г. Воркачев. – М. : Гнозис, 2004. – 236 с.
51. Воркачев С.Г. Что есть человек и что польза его: идея смысла жизни в лингвокультуре / С.Г. Воркачев. – Волгоград : Парадигма, 2011. – 203 с.
52. Воробйова О.П. Когнітивна поетика: здобутки і перспективи / О.П. Воробйова // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. – 2004. – № 635. – С. 18–22.
53. Габдуллина В.И. Проблема дискурсивного выражения авторской позиции в произведениях Ф.М. Достоевского / В.И. Габдуллина // Сибирский филологический журнал. – 2011. – № 1. – С. 46–52.
54. Галкин А.А. Говорят социологи – участники Великой Отечественной войны / [А.А. Галкин, А.А. Зиновьев, С.А. Кугель и др.]. // Социологические исследования. – 2005. – № 5. – С. 3–8.
55. Гиленсон Б. Видеть впереди вечность. Послесловие к сборнику прозы Э. Хемингуэя («Панорама», 1993) [Электронный ресурс] / Б. Гиленсон. – 2006. – Режим доступа : <http://noblit.ru/node/1077>
56. Глазков А.В. В поисках «потерянного поколения» / А.В. Глазков, Е.А. Глазкова // Язык и речь в синхронии и диахронии : материалы V Междунар. науч. конф., посвящённой памяти проф. П.В. Чеснокова, 1–3 октября 2014 г.). – Таганрог : Изд-во Таганрог. гос пед. ин-та имени А.П. Чехова, 2014. – Ч.1. – С. 201–211.
57. Головань О.В. Семантико-ассоциативная структура концепта «ВОЙНА» (на материале произведений Р. Олднгтона и В.М. Гаршина) :

- автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / О.В. Головань. – Барнаул, 2003. – 21 с.
58. Гольдберг В.Б. «Антология концептов» : рецензия / В.Б. Гольдберг // Антология концептов ; [под ред. В.И. Карасика, И.А. Стернина]. – Т. 6. – Волгоград, 2008. – С. 4–17.
  59. Горина Е.В. Когнитивная метафорика электорального дискурса республиканцев США / Е.В. Горина // Нова філологія. – Запоріжжя, 2008. – С. 63–68.
  60. Грибанов Б. Эрнест Хемингуэй: жизнь и творчество. Послесловие / Б. Грибанов // Хемингуэй Э. Избранное. – М. : Просвещение, 1984. – 304 с.
  61. Грибанов Б.Т. Человека победить нельзя (о Хемингуэе) [Электронный ресурс] / Б.Т. Грибанов // Источник: Эрнест Хемингуэй. Фиеста (И восходит солнце). Прощай, оружие! Старик и море. Рассказы. – М. : Худ. лит-ра, 1988. – 558 с. – Режим доступа : <http://www.testsoch.info/gribanov-cheloveka-pobedit-nelzya-o-heminguee/>
  62. Грибанов Б.Т. Эрнест Хемингуэй. / Б.Т. Грибанов – М. : Молодая гвардия, 1971. – 448 с.
  63. Демьянков В.З. Доминирующие лингвистические теории в конце XX века / В.З. Демьянков // Язык и наука конца XX века. – М. : Институт языкознания РАН, 1995. – С. 239–320.
  64. Демьянков В.З. Личность, индивидуальность и субъективность в языке и речи / В.З. Демьянков // «Я», «субъект», «индивид» в парадигмах современного языкознания. – М. : ИНИОН РАН, 1992. – С. 9–34.
  65. Демьянков В.З. Политический дискурс как предмет политологической филологии / В.З. Демьянков // Политическая наука. Политический дискурс: История и современные исследования. – М. : ИНИОН РАН, 2002. – № 3. – С. 32–43.
  66. Денисова Т. Секрет «айсберга»: О художественных особенностях прозы Э. Хемингуэя / Т. Денисова // Литературная учеба. – 1980. –

№ 5. – С. 202–207.

67. Джеральд У. Избранные памфлеты / У. Джеральд. – М., 1950. – С. 199–200.
68. Довганчина Р.Г. Відтворення ідіостилю Ернеста Гемінгвея в українських та російських перекладах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16 / Р.Г. Довганчина. – Київ, 2011. – 221 с.
69. Дойчик О.Я. Концептуальна метафора в ідіостилі Джуліана Барнса: поетико-когнітивний аналіз / О.Я. Дойчик // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – Серія «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов». – № 1051. – 2013. – С. 32-37.
70. Єрмоменко С.В. Лінгвістичні особливості приватного листування Вінстона Черчилля / С.В. Єрмоменко // Записки з романо-германської філології. – 2013. – Вип. 1(30). – С. 81–87.
71. Єфименко В.А. Текстові світи в повісті Д. Бартелма «Білосніжка» / В.А. Єфименко // Мовні і концептуальні картини світу. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2013. – Вип. 41, ч. 2 – С. 33–39.
72. Єфименко В.А. Сучасні когнітивно-поетологічні підходи до інтерпретації літературних текстів / В.А. Єфименко // Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи. — К. : Логос, 2012. — С. 98–103.
73. Жаботинская С. Принципы лингвокогнитивного анализа и феномен полисемии / С. Жаботинская // Проблемы загального, германського та слов'янського мовознавства. До 70-річчя проф. В.В. Левицького : зб. наук. пр. – Чернівці : Книги–ХХІ, 2008. – С. 357–368.
74. Жаботинская С.А. Имя как текст: концептуальная сеть лексического значения (анализ имени эмоции) / С.А. Жаботинская // Когниция, коммуникация, дискурс : междунар. электрон. сб. науч. ст. – Харьков : ХНУ им. В.Н. Каразина, 2013. – № 6. – С. 47–76. – Режим доступа : <http://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/home>
75. Жаботинская С.А. Концептуальная метафора: конгруэнтное и

- неконгруэнтное картирование во множественных данных / С.А. Жаботинская // Функциональная лингвистика. – Ялта, 2013. – № 5. – С. 104–106.
76. Жаботинская С.А. Концептуальная метафора: процедура анализа для множественных данных / С.А. Жаботинская // Актуальні проблеми металінгвістики : зб. ст. за матеріалами VII Міжнар. конф. (28–29 квітня 2011 р., Черкас. нац. ун-т імені Б. Хмельницького). – Черкаси : Ант, 2011. – С. 3–6.
77. Жаботинская С.А. Сетевая семантика: теория и практика / С.А. Жаботинская // Когнитивная лингвистика: итоги, перспективы: Всерос. науч. конф. (Тамбов, 11–12 апреля 2013 г.) ; отв. ред. вып. Л.А. Фурс. – Москва-Тамбов : Ин-т языкознания РАН, Изд. дом ТГУ им. Г.Р. Державина, 2013. – С. 81–86.
78. Жданова С.Ю. Образ войны в различных семиотических системах / С.Ю. Жданова, С.Л. Мишланова // Вестник ПГГПУ. Серия № 1. Психологические и педагогические науки. – Пермь, 2015. – Вып. 1 – С. 11–17.
79. Забелина Н.Ю. Враги и союзники в восприятии британцев в годы Первой мировой войны : дисс. ... канд. истор. наук : 07.00.03 / Н.Ю. Забелина. – М. : МГУ имени М.В. Ломоносова, 2011. – 265 с.
80. Загнітко А.П. Сучасні типології концептів: когнітивний, лінгвокультурологійний, прагматичний аспекти / А.П. Загнітко. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2010. – Вип.11. – С. 33–46
81. Землянухина О.С. Лексическое поле «война» в произведении Э. Хемингуэя «Прощай, оружие!». Олицетворение лейтмотива войны в природе. [Электронный ресурс] / О.С.Землянухина, Т.В. Ларина // V Междун. студен. электрон. науч. конф. «Студенческий научный форум» 15 февраля – 31 марта 2013 года. – Режим доступа : [aphttp://hemingway-lib.ru/analiz-proizvedenii/zemlyanukhina-larina-leksicheskoe-pole-voyna-v-proizvedenii-e-khemingueya-proshchay-](http://hemingway-lib.ru/analiz-proizvedenii/zemlyanukhina-larina-leksicheskoe-pole-voyna-v-proizvedenii-e-khemingueya-proshchay-)

oruzhie.html

82. Иванова А.О. Сравнительный корпусный анализ вторичных аналитических конструкций с эврисемичными глаголами в английском языке / А.О. Иванова // Вестник НГУ. Серия: Лингвистика. – 2012. – Т. 10. – Вып. 1. – С. 58–67.
83. Иванян Е.П. Общее языкознание. Теория языка. Ч. 2 : курс лекций / Е.П. Иванян. – [2-е изд., стер.]. – М. : ФЛИНТА, 2013. – 463 с.
84. История в энциклопедии Дидро и д'Аламбера / [ред. А.Д. Люблинская]. – М. : Наука, 1978. – 312 с.
85. Кавтарадзе С.Д. Архетипы войны: насилие, бессознательное и борьба за базовые потребности / С.Д. Кавтарадзе // Историческая психология и социология истории. – Волгоград : Учитель, 2012. – № 1. – С. 8–25.
86. Калюжная А.Б. Ключевые концепты англоязычного детективного дискурса / А.Б. Калюжная // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – Серія “Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов”. – Вип. 83. – 2016. – С. 79–86.
87. Карасик В.И. Культурные доминанты в языке / В.И. Карасик // Языковая личность: культурные концепты. – Волгоград-Архангельск : Перемена, 1996. – 260 с.
88. Карасик В.И. Лингвокультурная концептология : учеб. пособие / В.И. Карасик, Н.А. Красавский, Г.Г. Слышкин. // ВГПУ, Калмыцкий гос. ун-т, Науч.-исслед. лаборатория "Аксиологическая лингвистика". – Волгоград : Парадигма, 2009. – 116 с.
89. Карасик В.И. Религиозный дискурс // Языковая личность: проблемы лингвокультурологии и функциональной семантики. – Волгоград, Перемена, 1999. – С. 5-19.
90. Карасик В.И. Языковой круг : личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – М. : Гнозис, 2004. – 390 с.
91. Карасик В.И. Языковые ключи / В.И. Карасик. – М. : Гнозис, 2009. – 387 с.

92. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность / Ю.Н. Караулов. – М. : Изд-во ЛКИ, 2010. – 264 с.
93. Карелова И.И. Национальная концептосфера и идиоконцептосфера : на материале произведений Л.Е. Улицкой : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Ирина Игоревна Карелова. – Волгоград, 2009. – 20 с.
94. Карпова М.Ю. К вопросу о структуре концепта "Война" в произведениях Эрнеста Хемингуэя [Электронный ресурс] / Марина Юрьевна Карпова. – 2015. – Режим доступа: <http://pedportal.net/starshie-klassy/inostrannye-yazyki/k-voprosu-o-strukture-koncepta-quot-voyna-quot-v-proizvedeniyah-ernesta-hemingueya-978449>
95. Кашкин И. Эрнест Хемингуэй / И. Кашкин. – М. : Сов. писатель, 1966. – 30 с.
96. Клаузевиц К. фон. О войне: в 2 т. Т. 1 / К. фон Клаузевиц. – М. : ООО “Изд-во АСТ”; СПб. : Terra Fantastastica, 2007. – 558 с.
97. Кобозева И.М. Лингвистическая семантика : учеб. пособие / И.М. Кобозева. – М. : Эдиториал УРСС, 2000. – 352 с.
98. Колегаева И.М. Индивидуально-художественный стиль и его исследование [Электронный ресурс] / И.М. Колегаева. – 26.03.2014. – Режим доступа : <http://fitzgerald.narod.ru/critics-rus/kolegaeva-indistyle.html>
99. Колесник О.С. Концепт ВІЙНА в аспекті лінгвосеміотики та лінгвокультурології / О.С. Колесник // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. пр. – К. : Вид.-поліграф. центр «Київський університет», 2014. – Вип. 48. – С. 216–230.
100. Корф Н.А. Общее введение в стратегию: Этюды по философии военных наук / Н.А. Корф. – М. : Либроком, 2012. – 130 с.
101. Красавский Н.А. Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах : монографія / Н.А. Красавский – Волгоград : Перемена, 2001. – 495 с.
102. Красных В.В. Свой среди чужих: миф или реальность? /

- В.В. Красных. – М. : Гнозис, 2003. – 375 с.
103. Красных В.В. Язык, сознание, коммуникация : сб. ст. / В.В. Красных ; [ред. В.В. Красных, А.И. Изотов]. – М. : Филология, 1997. – Вып. 1. – 192 с.
  104. Криворучко А.П. Война и общество / А.П. Криворучко // Вестник Моск. гос. лингв. ун-та. – 2012. – № 635. – С. 33–42.
  105. Кронгауз М.А. Семантика : учебник для вузов / М.А. Кронгауз. – М. : Рос. гос. гуманит. ун-т, 2001. – 399 с.
  106. Крячко В.Б. Концептосфера «ВОЙНА» в английской и русской лингвокультурах : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / В.Б. Крячко. – Волгоград, 2007. – 21 с.
  107. Кубанев Н.А. Творчество Ф. С. Фицджеральда в контексте литературы «потерянного поколения». [Электронный вариант] / Н.А. Кубанев. – 1980. – Режим доступа : <http://fitzgerald.narod.ru/critics-rus/kubanev-kontekstpoter.html>
  108. Кубрякова Е.С. К проблеме ментальных репрезентаций / Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков // Вопросы когнитивной лингвистики. – М. : Ин-т языкознания; Тамбов : Тамбов. гос. ун-т имени Г.Р. Державина, 2007. – № 4. – С. 8–16.
  109. Кубрякова Е.С. Конверсия в современном английском языке / Е.С. Кубрякова, В.А. Гуреев // Вестник ВГУ. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2002. – № 2 – С. 33–38.
  110. Кубрякова Е.С. Об исследовании дискурса в современной лингвистике / Е.С. Кубрякова // Филология и культура : материалы II-й Междунар. науч. конф. (16–18 мая 2001 г.) : В 3 ч. – Ч. I. – Тамбов, 2001. – С. 10–12.
  111. Кубрякова Е.С. Роль человеческого фактора в языке. Язык и порождение речи / Е.С. Кубрякова, А.М. Шахнарович, Л.В. Сахарный –

- М. : Наука, 1991. – 237 с.
112. Кухаренко В.А. Язык Э. Хэмингуэя (опыт лингвостилистического исследования языка писателя) : автореф. дисс. на соискание учен. степ. докт. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / В.А. Кухаренко. – Москва, 1972. – 32 с.
  113. Лайнбарджер П. Психологическая война. Теория и практика обработки массового сознания / П. Лайнбарджер – М. : Центрполиграф, 2013. – 448 с.
  114. Лаэртский Д. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов. / Д. Лаэртский. – М. : Мысль, 1979. – 624 с.
  115. Липина Е.А. Реализация лингвокультурного концепта время военное/ kriegszeit в идиолектах К.М. Симонова и Э.М. Ремарка (на материале текстов военной прозы) : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, сопоставительное и типологическое языкознание» / Е.А. Липина. – Тюмень, 2008. – 26 с.
  116. Литвинов О.О. Концептуальна метафора англомовних номінацій невербальних зорових знаків комунікації / О.О. Литвинов // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київ. нац. лінгв. ун-ту. Серія: Філологія, педагогіка, психологія. – 2014. – Вип. 28. – С. 29–38.
  117. Лосев А.Ф. Гомер / А.Ф. Лосев // Жизнь замечательных людей. – Т. 731. – М. : Молодая гвардия, 1996. – 398 с.
  118. Лотман Ю. Архитектура в контексте культуры / Ю. Лотман. – СПб. : «Искусство – СПб», 2000. – С. 676–684.
  119. Лябина О. Г. Субъективность индивида и ее лексико-стилистическая репрезентация / О. Г. Лябина // Язык. Текст. Дискурс : межвуз. науч. альманах. – Ставрополь : «ЛИД» СГП, 2006. – Вып. 4. – 226 с.
  120. Ляпин С.Х. Концептология: к становлению подхода / С.Х. Ляпин, В.И. Карасик // Концепты : сб. науч. тр. – Архангельск : Изд-во Поморского ун-та, 1997. – Вып. 1. – С. 11–35.

121. Мазепова О.В. Застосування концептуального аналізу у процесі вивчення східного поетичного тексту / О.В. Мазепова // Вісник Львів. ун-ту. – 2008. – № 45. – С. 157–163.
122. Макаров М.Л. Основы теории дискурса / М.Л. Макаров. – М. : Гнозис, 2003. – 280 с.
123. Максимов С.В. Военный прогресс и особенности его проявления в традициях Запада (социально-философский анализ) : монографія / С.В. Максимов – Сибирский федеральный университет. – 2012. – 254 с.
124. Мартинюк А.П. Концепт у дискурсивній парадигмі / А.П. Мартинюк // Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. – 2006. – № 725. – С. 9–12.
125. Маслов О.Ю. Война как символ (Символы и знаки XXI века – часть 4) [Электронный ресурс] / О.Ю. Маслов, А.В. Прудник // Независимое аналитическое обозрение, 2007. – Режим доступа : <http://www.polit.nnov.ru/2007/02/21/symbolwar/>
126. Маслов Ю.С. Введение в языкознание : учебник для вузов / Ю.С. Маслов. – М. : Высш. школа, 1987. – 272 с.
127. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика : учеб. пособие / В.А. Маслова ; [3-е изд. перераб. и доп.]. – Мн. : ТетраСистемс, 2008. – 272 с.
128. Маслова Ж.Н. Творческое языковое сознание: монография. / Ж.Н. Маслова. – Тамбов: Издательский дом ТГУ им. Г.Р. Державина, 2015. – 300 с.
129. Меньяйло В.В. Эволюция картины мира автора в произведениях Дж. Фаулза : монография / Вера Владимировна Меньяйло. – СПб. : Астерион, 2011. – 177 с.
130. Миллер Л.В. Художественный концепт как смысловая и эстетическая категория / Л.В. Миллер // Мир русского слова. – 2000. – № 4. – С. 39–45.
131. Митрофанова О.И. Понятие концепта и его эволюции на примере концепта вера / О.И. Митрофанова // II Междунар. Бодуэновские чтения: Казанская лингвистическая школа: традиции

- и современность : труды и материалы : В 2 т. ; [под общ. ред. К.Р. Галиуллина, Г.А. Николаева]. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 2003. – Т. 1. – С. 163–165.
132. Михалев С. Н. Военная стратегия. Подготовка и ведение войн Нового и Новейшего времени / Сергей Николаевич Михалев. – Directmedia, 2013. – 951 с.
  133. Никитин М.В. Основы лингвистической теории значения / М.В. Никитин – М. : Высшая школа, 1988. – 168 с.
  134. Ніконова В.Г. Концептуальне поле «світ людини» у трагедіях Шекспіра [Електронний ресурс] / В.Г. Ніконова. – 2009. – Режим доступу : <http://shakespeare.zp.ua/texts.item.104/>
  135. Олейник Н.А. Концепт экономический кризис в англоязычном экономическом дискурсе: понятийная составляющая / Н.А. Олейник // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. – 2013. – № 1051, вип. 73. – С. 64–70.
  136. Павиленис Р.И. Понимание речи и философия языка / Р.И. Павиленис // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1986. – Вып. 17. – С. 54–70.
  137. Перебийніс В.І. Статистичні методи для лінгвістів / В.І. Перебийніс – Вінниця : Нова Книга, 2013. – 176 с.
  138. Першина Т.В. Эмоциональная концептосфера военного романа (на материале сопоставительного анализа текстов произведений М. Булгакова «Белая гвардия» и Э. Хемингуэя «Прощай, оружие!») : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Т.В. Першина. – Тюмень : Тюмен. гос. ун-т, 2011. – 22 с.
  139. Попова З.Д. Когнитивная лингвистика. / З.Д. Попова, И.А. Стернин. – М. : Изд-во АСТ : Восток-Запад, 2010. – 314 с.
  140. Попова З.Д. Семантико-когнитивный анализ языка : монография /

- З.Д. Попова, И.А. Стернин. – Воронеж : Истоки, 2007. – 250 с.
141. Поршнева А.С. Концепт «Наци» в эмигрантских романах Э.М. Ремарка / А.С. Поршнева, О.И. Праздничных. // Вестник Чувашского университета. – 2013. – № 2. – С. 207–220.
  142. Потапенко С.І. Мовна особистість у просторі медійного дискурсу (досвід лінгвокогнітивного аналізу) : монографія / С.І. Потапенко. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2004. – 360 с.
  143. Потебня А.А. Слово и миф / А.А. Потебня. – М. : Правда, 1989. – 624 с.
  144. Похаленков О.Е. Концепт "враг" в творчестве Эриха Марии Ремарка и советской "лейтенантской прозе" 1950-60-х гг. : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.01.03 «Литература народов стран зарубежья» / Олег Евгеньевич Похаленков. – Иваново, 2011. – 20 с.
  145. Приходько А.Н. Концепты и концептосистемы / А.Н. Приходько. – Днепропетровск : Белая Е.А., 2013. – 307 с.
  146. Пучкова И.И. Анализ лексико-семантического поля «war» («война») в драме Кристофера Марло «Тамерлан Великий» / И.И. Пучкова // Филологические науки. Вопросы теории и практики : в 2-х ч. Ч. II. – Тамбов : Грамота, 2015. – № 2 (44). – С. 161–164.
  147. Рабкина Н.В. Концепт WAR в англоязычной военной поэзии : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Н.В. Рабкина. – Иркутск, 2009. – 24 с.
  148. Райт К. Некоторые размышления о войне и мире / К. Райт // Социально-гуманитарные знания. – 2000. – № 3. – С. 231–248.
  149. Сазонова Т. Ю. Внутренний когнитивный контекст идентификации слова / Т. Ю. Сазонова // Теория языка и межкультурная коммуникация: Электронный научный журнал. – №2 – 2007. – С. 48-53.
  150. Самохина В.А. Проблемы функционально-коммуникативной стилистики фольклорного текста / В.А. Самохина // Вісник Харківського

національного університету ім. В. Н. Каразіна. – № 667. – Серія: Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. – Харків: Константа, 2005. – С. 172-175.

151. Селиванова Е.А. Когнитивная ономазиология : монография / Е.А. Селиванова. – К. : Фитосоциоцентр, 2000. – 248 с.
152. Сенявская Е.С. Психология войны в XX веке – исторический опыт России: монография / Е.С. Сенявская. – М. : РОССПЭН, 1999. – 383 с.
153. Сердюк Е.Н. К проблеме определения признаков художественного дискурса / Е.Н. Сердюк // Культура народов Причерноморья. – 2012. – № 226. – С. 85–87.
154. Серебрянников В.В. Социология войны / В.В. Серебрянников. – М. : Научный мир, 1997. – 398 с.
155. Слесарева И.П. Проблемы описания и преподавания русской лексики. / И.П. Слесарева. – М. : Русский язык, 1980. – 182 с.
156. Слышкин Г.Г. Лингвокультурные концепты и метаконцепты / Г.Г. Слышкин. – Волгоград : Перемена, 2004. – 340 с.
157. Солощук Л.В. Дискурсивна особистість у світлі теорії полікодовості комунікативного процесу / Л.В. Солощук // Записки з романо-германської філології. – Вип. 1 (34) – 2015. – С. 167–174
158. Сорокин П. Общедоступный учебник социологии. Статьи разных лет / П. Сорокин. – М. : Наука, 1994. – 560 с.
159. Старцев А.И. От Уитмена до Хемингуэя / А.И. Старцев – М. : Сов. писатель, 1981. – 375 с.
160. Стернберг Р. Практический интеллект. / Р. Стернберг – СПб : Питер, 1996. – 272 с.
161. Сунгуртян К.К. Лингвориторика антропоцентрической стратегии переводного эзотерического дискурса (Дж. Голдсмит) / К.К. Сунгуртян // Межвузовский научный альманах. – Ставрополь, 2006. – С. 83–90.
162. Сусов И.П. Введение в теоретическое языкознание: [Электронный ресурс] / И.П. Сусов – 2005. – Режим доступа :

http://homepages.tversu.ru/~ips/3_01.htm

163. Тарасова И.А. Художественный концепт: диалог лингвистики и литературоведения / И.А. Тарасова // Вестник Нижегород. ун-та имени Н.И. Лобачевского. – 2010. – № 4 (2). – С. 742–745.
164. Тер-Ованесян А.А. Педагогические основы физического воспитания / А.А. Тер-Ованесян. – М. : Физкультура и спорт, 1978. – 206 с.
165. Тихонова А.Б. Особенности языковой личности ученого – представителя русского космофилософского дискурса / А.Б. Тихонова // European Researcher. – 2010. – № 2. – С. 207–211.
166. Толмачев В.М. «Потерянное поколение» в творчестве Э. Хемингуэя / В.М. Толмачев. // Произведения в 2 т. Т. 2. – М. : Высш. шк., 1977. – 345 с.
167. Толмачев В.М. Литература США между двумя мировыми войнами и творчество Э. Хемингуэя / В.М. Толмачев // Зарубежная литература XX века. В 2 т. Т. 1. Первая половина XX в. : учебник для академического бакалаврата / под ред. В.М. Толмачева – М. : Юрайт, 2014. – С. 336–380.
168. Толстой Л.Н. Что такое искусство? // Л.Н. Толстой. Собрание сочинений в 22 т. – М. : Худ. лит-ра, 1983. – Т. 15 – С. 41–222.
169. Третьякова Л.Н. «Ещё палач меча не затупил», или «Жизнь и судьба» военных фразеологизмов в языке современной газеты / Л.Н. Третьякова // Известия Тульского гос. ун-та. Гуманитарные науки. – № 1. – Тула : Изд-во ТулГУ, 2013. – 424 с.
170. Федоренко Л.В. Вербальна репрезентація комічного у драматургічному дискурсі Фрідріха Дюрренматта : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Л.В. Федоренко. – Харків : Харків. нац. ун-т імені В.Н. Каразіна, 2012. – 20 с.
171. Федоренко Л.В. Вербальна репрезентація комічного

- у драматургічному дискурсі Фрідріха Дюрренматта. : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Л.В. Федоренко. – Харків : Харків. нац. ун-т імені В.Н. Каразіна, 2012. – 200 с.
172. Филлмор Ч. Фреймы и семантика понимания / Ч. Филлмор ; пер. с англ. // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. XXIII. Когнитивные аспекты языка. – М. : Прогресс, 1988. – С. 52–92.
  173. Фрейд З. Введение в психоанализ / З. Фрейд ; [пер. Г. Барышникова]. – К. : Изд-во ИГ Лениздат, 2012 г. – 544 с.
  174. Фуко М. Интеллектуалы и власть: статьи и интервью, 1970–1984: В 3 ч. Ч. 1 / М. Фуко ; [пер. с фр. С.Ч. Офертаса; под общ. ред. В.П. Визгина, Б.М. Скуратова]. – М. : Праксис, 2002. – 381 с.
  175. Хайдеггер М. Учение Платона об истине / М. Хайдеггер // Историко-философский ежегодник. – М. : Наука, 1986. – С. 255–275
  176. Хубулава Г.Г. Когнитивные аспекты поэтического творчества : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филос. наук : спец. 09.00.01 «Онтология и теория познания» / Г.Г. Хубулава – СПб. : СПбГУ, 2008. – 31 с.
  177. Чарыкова О.Н. Индивидуальные концепты в художественном тексте / О.Н. Чарыкова // Методологические проблемы когнитивной лингвистики. – Воронеж : Изд-во ВГУ, 2001. – С. 173–176.
  178. Чернейко Л.О. Лингво-философский анализ абстрактного имени / Л.О. Чернейко. – М. : МГУ, 1997. – 352 с.
  179. Чернявская В.Е. Лингвистика текста: Поликодовость, интертекстуальность, интердискурсивность / В.Е. Чернявская. – М. : Либроком, 2009. – 248 с.
  180. Чудинов А.П. Россия в метафорическом зеркале: когнитивное исследование политической метафоры (1991–2000) : монография / А.П. Чудинов. – Екатеринбург : Урал. гос. пед. ун-т, 2001. – 238 с.
  181. Чурилина Л.Н. Лексическая структура художественного текста: принципы антропоцентрического исследования : монография /

- Л.Н. Чурилина. – СПб. : РГПУ им А.И. Герцена, 2002. – 283 с.
182. Шамаева Ю.Ю. Синестезия и метафора как лингвокогнитивная экология концептов эмоций / Ю.Ю. Шамаева // Вісник Харків. нац. ун-ту. імені В.Н. Каразіна. – 2009. – № 848. – С. 15–19.
  183. Шевченко І.С. Когнітивно-комунікативна парадигма і аналіз дискурсу / І.С. Шевченко // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. – Під заг. ред. Шевченко І.С. – Харків : Константа, 2005. – С. 9–20.
  184. Шевченко І.С. Історичне варіювання концептів: параметри і тенденції дискурсу / І.С. Шевченко // Мовні і концептуальні картини світу. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2015. – Вип. 55. – С. 378 – 386.
  185. Шеина И.М. Лексико-семантическое поле как универсальный способ организации языкового опыта / И.М. Шеина // Русская филология. – 2010. – № 2. – С. 69–72.
  186. Шишкіна К.І. Метафора як підґрунтя евфемістичної номінації соціокультурних табу у вікторіанському художньому дискурсі: лінгвокогнітивний аспект / К.І. Шишкіна // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – Серія “Інозмена філологія. Методика викладання іноземних мов”. – Вип. 83. – 2016. – С. 87-93.
  187. Щерба С.П. Філософія / С.П. Щерба. – МАУП, 2004. – 216 с.
  188. Эванс В. Концептуальная и межсловная полисемия: анализ в терминах теории лексических концептов и когнитивных моделей (ЛККМ)* / В. Эванс. – Уэльс : Университет Бангора, 2002. – С. 350–387.
  189. Ярцева В.Н. Историческая морфология английского языка / В.Н. Ярцева. – М. : Изд-во АН СССР, 1960. – 196 с.
  190. Adler A. The Science of Living / Alfred Adler. – London and New York : Routledge, 2013. – 264 p.
  191. Akin Daniel L. A Theology for the Church / Daniel L. Akin. – B&H Publishing Group, 2014. – 770 p.

192. Andersen Robin A Century of Media, A Century of War / Robin Andersen. – New York : Year of Publication, 2006. – 350 p.
193. Augustine of Hippo The Confessions / Augustine of Hippo. – San Francisco Ignatius Press, 2012. – 523 p.
194. Balakrishnan G. The crucified matador – a study of ernest hemingway's major themes [Электронный ресурс] / Ganesan Balakrishnan. // The Indian Review of World Literature in English, Vol. 3. – 2007. – Режим доступа : <http://worldlitolonline.net/Hemingway.pdf>
195. Balthasar von H. U. A Theology of History / Hans Urs von Balthasar. – Ignatius Press, 1994 – 154 p.
196. Banks R. Pen Hemingway Prize Speech / R. Pen Banks // The Hemingway Review. Volume 24, issue 1. – 2004. – P. 53–60
197. Barnden J. A. Metaphor and Metonymy: Making Their Connections More Slippery / John A. Barnden // Cognitive Linguistics. – 2010. – Volume 21. – Issue 1. – P. 1–34
198. Barsalou L.W. Frames, Concepts and Conceptual Fields / L.W. Barsalou // Frames, Fields and Concepts – New Essays in Semantic and Lexical Organization [ed. A. Lehrer, E.F. Kittay]. – Hillsdale : Laurence Erlbaum, 1992. – P. 21–74
199. Bennet, Gena R. Using Corpora in the Language Learning Classroom / R. Gena Bennet. – The University of Michigan Press : Ann Arbor, 2010. – P. 140–143
200. Benson J. Ernest Hemingway: The Life as Fiction and the Fiction as Life / J. Benson // American Literature. Volume 61, issue 3. – 1989. – P. 354–358
201. Bouthoul G. Guerres et civilisations (de la préhistoire a l'ère nucléospatiale) / G. Bouthoul, R. Carrère, J.-L. Annequin. – Paris : FEDN, 1980 – 190 p.
202. Brown G. Discourse Analysis / G. Brown, G. Yule. – Cambridge : Cambridge University Press, 1983. – 288 p.
203. Brucoli Matthew J. Ernest Hemingway, cub reporter: Kansas City Star

- stories / Matthew Joseph Bruccoli (ed). – Pittsburgh : University of Pittsburgh Press, 1970. – 66 p.
204. Bühler Karl Theory of Language: The Representational Function of Language / Karl Bühler – Benjamins Publishing, 2011. – 502 p.
  205. Cesur R. The Psychological Costs of War: Military Combat and Mental Health / Cesur R., Joseph J. Sabia, E. Tekin. – Bonn : Discussion Paper № 5615, April 2011. – 48 p.
  206. Chomsky N. Language and Mind [3rd edition] / N. Chomsky. – Cambridge : Cambridge University Press, 2006. – 206 p.
  207. Coulson S. Blending and Coded meaning: Literal and Figurative Meaning in Cognitive Semantics / S. Coulson, T. Oakley // Journal of Pragmatics. – 2005. – P. 1510–1536.
  208. Creveld Van Martin Transformation of War / Martin Van Creveld. – Simon and Schuster, 2009. – 254 p.
  209. Croft W. The Role of Domains in the Interpretation of Metaphors and Metonymies / W. Croft // Cognitive Linguistics: Basic Readings ; ed. D. Geeraerts. – New York : Mouton de Gruyter, 2006. – P. 269–303.
  210. Cruse D.A. Prototype theory and lexical semantics / D.A. Cruse // In Tsohadzidis S.L. (ed.) Meaning and prototypes: studies in linguistic categorization. – London : Routledge, 1991. – P. 382–402.
  211. Derian J. The Semiotics of War [Электронный ресурс] / J.D. Derian // InfoInterventions, 2004. – Режим доступа : <http://www.watsoninstitute.org/infopeace/911/index.cfm?id=20>
  212. Dijk van Teun A. Cognitive processing of literary discourse / Teun A. van Dijk // Poetics Today, 1. – 1979. – P. 143–160.
  213. Dirven R. Cognitive exploration of language and linguistics / R. Dirven & M. Verspoor. – Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1998. – 274 p.
  214. Dornseiff F. Der Deutsche Wortschaft nach Sachgruppen / F. Dornseiff ; [8th ed.] – Berlin/New York : Walter de Gruyter. – 2004.– 922 p.

215. Evans V. Cognitive linguistics: an introduction / V. Evans, M. Green. – Edinburgh : Edinburgh University Press Ltd., 2006. – 851 p.
216. Ferguson A. Experience of the history of civil society / Ed. M.A. Abramov. – M. : ROSSPEN, 2000. – 392 p.
217. Findlay R. War, Trade and Natural Resources: A Historical Perspective / R. Findlay, K. O'Rourke // July the Yale-Princeton Conference on Trade and War. – New York : Columbia University, July, 2010. – 39 p.
218. Gilson E. The Christian Philosophy of St. Thomas Aquinas / Etienne Gilson – Random House Publishing Group, 2013. – 381 p.
219. Glad Paul W. War, a New Era, and Depression, 1914-1940 / Paul W. Glad. – Wisconsin Historical Society, 2013. – 662 p.
220. Grygiel M. The conceptual metaphor 'Business is War' in Business English / Marcin Grygiel // In M. Wierzbicka and L. Wille (eds.) Im Wirkungsdeld der kontrastiven and angewandten Linguistik. In the Field of Contrastive and Applied Linguistics. Vol. 6. – Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2015. – P. 65–78.
221. Hanneman A. Ernest Hemingway: A Comprehensive Bibliography / Audre Hanneman. – Princeton University Press, 2015. – 588 p.
222. Hegel G.W.F. Philosophy of Right / G.W.F. Hegel – Kitchener : Batoche Books, 2001. – 281 p.
223. Hemingway L. My Brother, Ernest Hemingway / L. Hemingway. – New York : World Publishing Company, 1996. – 257 p.
224. Hillman J. Archetypal Psychology: Uniform Edition / J. Hillman / Spring Publications. – 2013. – Vol. 1. – 160 p.
225. Hobbes T. The Elements of Law, Natural and Politic / Thomas Hobbes. – Oxford University Press, 1999 – 284 p.
226. Humboldt W. On Language: On the Diversity of Human Language Construction and its Influence on the Mental Development of the Human Species. / Wilhelm Humboldt – Cambridge: CUP, 1988. – 400 p.
227. Jackson G. The Spanish Republic and the Civil War 1931–39 / G. Jackson. –

- Princeton University Press, 1987. – 600 p.
228. Jespersen O. A modern English Grammar on historical principles. Part IV : morphology / O. Jespersen. – London : G. Allen & Unwin. – Copenhagen : K. Munbes-gaerd, 1954. – 470 p.
  229. Jing Li The Impacts of Wars on Earnest Hemingway's Works / Li Jing / English Language and Literature Studies. – Canadian Center of Science and Education, 2015. – P. 91–96.
  230. Jordan D. J. A Chronology of World War II: The Ultimate History of the Biggest Conflict of the 20th Century / David John Jordan. –Metro Books, 2013 – 160 p.
  231. Jung C.G. Die Dynamik des Unbewussten. Ges. Werke. Bd. 8 / C.G. Jung. – Zurich : Rascher, 1967.
  232. Jung C.G. Man and His Symbols / Carl Gustav Jung. – Random House Publishing Group, 2012. – 312 p.
  233. Jung C.G. The Archetypes and the Collective Unconscious / Carl Gustav Jung – New Jersey : Princeton University Press, 1981. – 400 p.
  234. Jung C.G. Von den Wurzeln des Bewusstseins / C.G. Jung. – Zurich : Rascher, 1954.
  235. Karl Marx Selected Works, [P. 1] / Karl Marx and Frederick Engels – Wildside Press, 2012. – 684 p.
  236. Kövecses Z. Metaphor and Emotion : Language, Culture, and Body in Human Feeling / Z. Kövecses. – Cambridge ; Paris : Cambridge University Press : Edition de la Maison des Sciences de l'Homme, 2000. – 224 p.
  237. Lakoff G. Metaphor and War, Again [Электронный ресурс] / G. Lakoff // NEWS & POLITICS AlterNet, 2003. – Режим доступа : http://www.alternet.org/story/15414/metaphor_and_war%2C_again
  238. Lakoff G. Metaphors We Live By / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago : The University of Chicago Press, 2003. – 276 p.
  239. Lakoff G. The Contemporary Theory of Metaphor / George Lakoff // ed. by Andrew Ortony. Metaphor and Thought. – Cambridge : Cambridge

- University Press, 1993. – 696 p.
240. Lakoff G. Metaphor and war: The metaphor system used to justify War in the Gulf [Электронный ресурс] / George Lakoff. – 1991. – Режим доступа: <https://georgelakoff.files.wordpress.com/2011/04/metaphor-and-war-the-metaphor-system-used-to-justify-war-in-the-gulf-lakoff-1991.pdf>
  241. Langacker R.W. A dynamic usage-based model / R.W. Langacker // M. Barlow, S. Remmer (eds.). Usage-Based Models of Language. – Stanford CA : CSLI Publications, 2000. – P. 1–64.
  242. Lazzarich D. Discourses of War / D. Lazzarich – Chicago : Publisher Intellect Books, 2012. – P. 71–94.
  243. McDougall W. Promised Land, Crusader State [Электронный ресурс] / W. McDougall. – Boston : Houghton Mifflin, 1997. – Режим доступа : <http://www.nytimes.com/books/first/m/mcdougal-promised.html>
  244. Miall, D.S. Literary Discourse / D.S. Miall // In Handbook of Discourse Processes. Art Graesser, Morton Ann Gernsbacher, & Susan R. Goldman, Eds. Mahwah. – NJ : Lawrence Erlbaum Associates. – 2002. – P. 321–355.
  245. Montgomery M. Ideology Discourse, and Cultural Studies: The Contribution of Michel Pêcheux [Электронный ресурс] / M. Montgomery, S. Allan // Canadian Journal of Communication. – 1992. – Vol. 17, № 2. – Режим доступа : <http://cjc-online.ca/index.php/journal/article/view/661/567>
  246. Paprotté W. The Ubiquity of Metaphor: Metaphor in language and thought / Wolf Paprotté, René Dirven. – John Benjamins Publishing, 1985. – 628 p.
  247. Pavilionis R. Meaning and Conceptual Systems, 2006 [Электронный ресурс] / R. Pavilionis. – Режим доступа : <http://leninist.biz/en/1990/MCS295/5.6-Belief.and.the.Individual.Conceptual.System>
  248. Pizer D. The Hemingway: Dos Passos Relationship / D.Pizer // Journal of Modern Literature. – 1986. – Volume 13, issue 1. – P. 111–128
  249. Semino E.A. Cognitive Stylistic Approach to Mind Style in Narrative Fiction / E. Semino // Cognitive Stylistics: Language and Cognition in Text

- Analysis / [ed. by E. Semino and J. Culpeper]. – Amsterdam; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company. – 2002. – P. 95–122.
250. Showalter D. World Wars 1914–1945 / Denis Showalter [ed.]. – Amber Books Ltd, 2013. – 96 p.
  251. Singh G. The Testimonies of Indian Soldiers and the Two World Wars: Between Self and Sepoy / Gajendra Singh. – A&C Black, 2014. – 224 p.
  252. Stanley Hall G. Some relations between the war and psychology / G. Stanley Hall // *The American Journal of Psychology* : University of Illinois Press, Vol. 30, № 2. – Apr., 1919. – P. 211–223.
  253. Stoltzfus B. Sartre, Nada, and Hemingway's African Stories/ Stoltzfus Ben // *Comparative Literature Studies*. Volume 42, issue 3. – 2005. – P. 205–228
  254. Sun Tzu The Art of War / Sun Tzu // Translated by Lionel Giles – Enhanced Media, 2015. – 138 p.
  255. Svoboda F. The Great Themes in Hemingway / F. Svoboda // Wagner-Martin L. (ed). *A Historical Guide to Ernest Hemingway*. – New York : Oxford UP., 2000. – C. 155–172
  256. Talmy L. Towards a Cognitive Semantics / L. Talmy // *Concept Structuring Systems*. Vol. 1. – Cambridge, MA : MIT Press, 2000. – 565 p.
  257. Trier J. Sprachliche Felder / J. Trier // *Zeitschrift für deutsche Bildung*, 8, Vol. 1. – Heidelberg, 1932. – P. 417–427.
  258. Trodd Z. Hemingway's Camera Eye: The Problems of Language and an Interwar Politics of Form / Z. Trodd // *The Hemingway Review*. – 2007. – Volume 26, issue 2. – P. 7–21.
  259. Tsur R. Playing By Ear and the Tip of the Tongue: Precategorical Information in Poetry / R. Tsur // *John Benjamins B.V*. – Tsur, 2012. – P. 34.
  260. Tsur R. Toward a Theory of Cognitive Poetics / R. Tsur – Amsterdam : Elsevier Science Publishers Tsur, 1992. – 573 p.
  261. Turney-High H.H. Primitive War. Its Practice and Concepts. / H.H. Turney-High. – Columbia, 1949. – 254 p.
  262. Underhill J.W. Ethnolinguistics and Cultural Concepts Truth, Love, Hatred

- and War / J.W. Underhill. – Cambridge University Press, 2012. – 264 p.
263. White L.A. The Science of Culture. / L.A. White. – New York, 1949. – 486 p.
264. Wright Q. A Study of War / Quincy Wright, Louise Leonard Wright. – University of Chicago Press, 1983. – 451 p.
265. Wyatt D. Hemingway, Style, and the Art of Emotion / David Wyatt. – Cambridge University Press, 2015 г. – 282 p.
266. Zeller E. Outlines of the History of Greek Philosophy / Eduard Zeller. // Evelyn Abbott (translator). – Dover Publications, 1980. – 324 p.

СПИСОК ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

267. Анцупов А.Я. Словарь конфликтолога / А.Я. Анцупов, А.И. Шипилов ; [2-е изд.]. – СПб. : Питер, 2006. – 526 с.
268. Арутюнова Н.Д. Дискурс / Н.Д. Арутюнова // Лингвистический энциклопедический словарь. – М. : 1990. – 136 с.
269. Бацевич Ф.С. Словник термінів міжкультурної комунікації [Електронний ресурс] / Ф.С. Бацевич – К. : Довіра, 2007. – 205 с. – Режим доступу : <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/>
270. Белик А. Культурология. Антропологические теории культур. Словарь понятий и терминов / А. Белик. – М. : Рос. гос. гуманитар. ун-т, 1999. – 241 с.
271. Большой энциклопедический словарь / [ред. А.М. Прохорова]. – Изд. 2-е, перераб., доп. – М. : Большая Российская энциклопедия, 2000. – 1456 с.
272. Бондарко А.В. Функционально-семантическое поле / А.В. Бондарко // Языкознание : Большой энциклопедический словарь ; [2-е изд ; гл. ред. В.Н. Ярцева]. – М. : Большая Российская энциклопедия, 2000. – С. 566–567.
273. Военный энциклопедический словарь / [редкол.: А.П. Горкин, В.А. Золотарев, В.М. Карев и др.]. – М : Большая Российская энциклопедия; РИПОЛ КЛАССИК, 2001. – Т. 1. – 848 с.
274. Енциклопедія політичної думки / [ред. Девід Міллер]. – К. : Дух і Літера, 2000. – 474 с.
275. Жукова О.В. Гідроген [Електронний ресурс] / О.В.Жукова. – 2013. – Режим доступу : <http://lit.govuadocs.com.ua/docs/13202/index-15376.html>
276. Краткая литературная энциклопедия / [ред. А.А. Сурков.] – М. : Советская Энциклопедия, 1975. – 1136 с.
277. Краткий словарь когнитивных терминов / [сост. Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков, Ю.Г. Панкрац, Л.Г. Лузина]. – М. : Филол. ф-т МГУ им. М.В. Ломоносова, 1997. – 245 с.

278. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К., 2006. – 672 с.
279. Степанов Ю.С. Константы : Словарь русской культуры. Опыт исследования / Ю.С. Степанов – М. : Языки русской культуры, 1997. – 824 с.
280. Философский словарь / [под ред. И.Т. Фролова]. – М. : Республика, 1991. – 720 с.
281. ABBYY Lingvo Online [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lingvo.ua/ru>
282. American Dictionary of the English Language [Электронный ресурс] // Webster's Dictionary 1828 ; [ed. by Noah Webster]. – Режим доступа : <http://webstersdictionary1828.com>
283. American-Heritage Collegiate Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://americanheritage.yourdictionary.com/>
284. Business dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.businessdictionary.com>
285. Chambers Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dafnis.info/dictionaries/chambers-dict>
286. Chambers Dictionary Allied Publishers Pvt Ltd. – New Delhi, 2006. – 1985 p.
287. Christian Kay Historical Thesaurus of the Oxford English Dictionary [Електронний ресурс] / [edited by Christian Kay, Jane Roberts and others]. – Oxford University Press, 2009. – 4448 p. – Режим доступу : www.oed.com
288. Collins Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.collinsdictionary.com/>
289. Historical thesaurus [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://historicalthesaurus.arts.gla.ac.uk/>
290. James A.H. Murray A New English Dictionary on Historical Principles [Електронний ресурс] / [edited by James A.H. Murray, Henry Bradley and others]. – 1884–1923. – Режим доступу : <http://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/metabook?id=newenglishdictionary>

291. Macmillan Dictionary [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.macmillandictionary.com/>
292. Merriam-Webster Dictionary [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://unabridged.merriam-webster.com/>
293. Online Business Dictionary [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.businessdictionary.com>
294. Online Etymology Dictionary [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.etymonline.com/index.php>
295. Oxford Dictionary and Thesaurus / [ed. by Sara Tulloch]. – Oxford : Oxford University Press, 2003. – 1892 p.
296. Oxford English Dictionary [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.oed.com/>
297. Roget Dictionary [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.dictionary.com/>
298. The American Heritage College Dictionary [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://ahdictionary.com/>
299. The Free Dictionary by Farlex [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.thefreedictionary.com/>
300. The world's free online thesaurus and synonym finder [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.thesaurus.com/>
301. Ultralingua Dictionary [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ultralingua.com/onlinedictionary/dictionary>
302. Webster's Online Dictionary [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.websters-online-dictionary.org/>
303. Word reference Random House Learner's Dictionary of American English [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.wordreference.com/definition/>
304. WordNet 3.0 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://wordnet.princeton.edu/>
305. Wordnik English Dictionary [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.wordnik.com/>

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

306. Хемінгуей Е. Твори: У 4-х томах / Е. Хемінгуей. – К. : Дніпро, 1979 – 1981 – 718 с.
307. Blackie Blackie's Dictionary of Quotations / Blackie. – S. Chand and Company PVT. LTD., 2008. – 316 p.
308. Corpus of Historical American English (COHA) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://corpus.byu.edu/coha/>
309. Dr Purushothaman Quotes To Remember (Volume 3) / Dr Purushothaman. – Centre For Human Perfection, 2014. – 108 p.
310. General George S. Patton Quotes [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://famousquotesandauthors.com/authors/general_george_s_patton_quotes.html
311. Greek Proverb Quotes & Sayings [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.searchquotes.com/quotes/author/Greek_Proverb/
312. Hemingway E. A Short Happy Life [Електронний ресурс] / Ernest Hemingway. – Режим доступу : <http://genius.com/Ernest-hemingway-the-short-happy-life-of-francis-macomber-annotated>.
313. Hemingway E. Across the River and Into the Trees! [Електронний ресурс] / Ernest Hemingway. – 320 p. – Режим доступу : <http://booksee.org/g/Ernest%20Hemingway>.
314. Hemingway E. Death in the Afternoon [Електронний ресурс] / Ernest Hemingway. – 517 p. – Режим доступу : <http://www.rulit.me/author/heminguej-ernest-miller/death-in-the-afternoon-smert-posle-poludnya-download-free-169334.html>
315. Hemingway E. Islands in the Stream! [Електронний ресурс] / Ernest Hemingway. – Режим доступу : <http://bookree.org/reader?file=1045663>
316. Hemingway E. Men without Women! [Електронний ресурс] / Ernest Hemingway. – Режим доступу : <http://bookree.org/reader?file=1112415>
317. Hemingway E. For Whom the Bell Tolls! [Електронний ресурс] / Ernest Hemingway. – Режим доступу : <http://www.rulit.me/author/heminguej->

- ernest-miller/for-whom-the-bell-tolls-download-free-76953.html
318. Hemingway E. Green Hills of Africa! [Электронный ресурс] / Ernest Hemingway. – Режим доступа :
<http://booksee.org/s/?q=Green+Hills+of+Africa%21&e=1&t=0>
  319. Hemingway E. In Our Time [Электронный ресурс] / Ernest Hemingway – Режим доступа :
<https://books.google.ru/books?id=WdNQAQAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false>
  320. Hemingway E. The Complete Short Stories of Ernest Hemingway [Электронный ресурс] / Ernest Hemingway. – 203 p. – Режим доступа :
<http://mreadz.com/read270248/p1>
  321. Hemingway E. The Fifth Column and Four Stories of the Spanish Civil War [Электронный ресурс] / Ernest Hemingway – Режим доступа :
<http://www.livelib.ru/book/1001261451>
  322. Hemingway E. The Fifth Column and the First Forty-Nine Stories [Электронный ресурс] / Ernest Hemingway. – Режим доступа :
<http://www.goodreads.com/book/show/22712964-the-short-stories-of-ernest-hemingway-the-first-forty-nine-stories-and-t>
  323. Hemingway E. The Garden of Eden! [Электронный ресурс] / Ernest Hemingway – Режим доступа : <http://booksee.org/g/Ernest%20Hemingway>
  324. Hemingway E. The Old Man and the Sea! [Электронный ресурс] / Ernest Hemingway. – 127 p. – Режим доступа :
http://royallib.com/author/Hemingway_Ernest.html
  325. Hemingway E. The Snows of Kilimanjaro and Other Stories [Электронный ресурс] / Ernest Hemingway – Режим доступа :
<http://www.twirpx.com/file/1605820/>
  326. Hemingway E. The Sun Also Rises! [Электронный ресурс] / Ernest Hemingway – Режим доступа :
http://royallib.com/author/Hemingway_Ernest.html
  327. Hemingway E. Three Stories and Ten Poems [Электронный ресурс] /

Ernest Hemingway – Режим доступа :

<https://bookmate.com/books/UlvOwLT>

328. Hemingway E. To Have and Have Not [Электронный ресурс] / Ernest Hemingway – Режим доступа : <http://www.rulit.me/author/heminguej-ernest-miller/to-have-and-have-not-download-free-251105.html>
329. Hemingway E. True at First Light! [Электронный ресурс] / Ernest Hemingway – Режим доступа : http://books.simonandschuster.com/True-at-First-Light/Ernest-Hemingway/9780743241762/browse_inside
330. Hemingway E. Winner Take Nothing [Электронный ресурс] / Ernest Hemingway – Режим доступа : <http://www.litmir.me/bd/?b=410083>
331. Hesiod Theogony & Works and Days / Hesiod. – Hackett Publishing, 2015. – 142 p.
332. Mieder Wolfgang A Dictionary of American Proverbs / [Wolfgang Mieder, Stewart A. Kingsbury, Kelsie B. Harder]. – Oxford University Press, 1992. – 710 p.
333. Napoleon Hill Quotes [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.goodreads.com/author/quotes/399.Napoleon_Hill
334. Speake Jennifer The Oxford Dictionary of Proverbs / Jennifer Speake. – Oxford University Press, 2015 г. – 416 p.
335. Stevens J. Troy / J. Stevens. – Cool Publication Ltd, 2004. – 62 p.
336. The Bible and the Holy Fathers for Orthodox / New York : ST Vladimir's Seminary Press Crestwood, 1989. – 1132 p.
337. The Holy Bible. King James Version [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://kingj bible.com/genesis/1.htm>.
338. War Proverbs Quotes [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.litera.co.uk/war_proverbs/

Додаток А

Таблиця А.1

Етимологія лексеми *war* (n.)

Мова	Лексема	Значення	
		Англійська	Українська
PIE	<i>wers</i>	to confuse, mix up	«заплутати, сплутати»
Proto– Germanic	<i>werso</i>	to bring into confusion	«збентежити / призводити до безладдя»
Old Saxon	<i>werran</i>	to confuse, perplex	«робити безладдя», «приголомшувати»
Old High German	<i>werran</i>	to confuse, perplex	«робити безладдя», «приголомшувати»
German	<i>verwirren</i>	to confuse, perplex	«робити безладдя», «приголомшувати»
Frankish	<i>werra</i>	to bring into confusion	«збентежити / приводити до безладдя»
Old North French	<i>werre</i>	armed conflict	«збройний конфлікт»
Late Old English (c.1050)	<i>were, wyrre</i>	armed conflict	«збройний конфлікт»

Продовження таблиці А.2

<i>massacre (n., v.)</i>	+								
<i>military (n.)</i>									+
<i>mission (n.)</i>	+				+				
<i>movement (n.)</i>	+				+				
<i>offensive (n., adj.)</i>	+								
<i>operation (n.)</i>	+				+				
<i>profession (n.)</i>									+
<i>quarrel (n., v.)</i>							+		
<i>rebellion (n.)</i>					+				
<i>revolt (n., v.)</i>					+				
<i>rivalry (n.)</i>				+		+			
<i>science (n.)</i>								+	
<i>scuffle (n., v.)</i>							+		
<i>serve (v.)</i>									+
<i>service (n.)</i>									+
<i>skirmish (n., v.)</i>	+								
<i>strategy (n.)</i>								+	
<i>struggle (n., v.)</i>				+	+				
<i>tactics (n.)</i>								+	
<i>warfare (n.)</i>	+			+					

Таблиця А.3

Лексико-семантичне поле номінацій концепту ВІЙНА
в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років
та в ідіодискурсі Е. Хемінгуей*

Мікрополе	Розширення	Лексема	Американський художній дискурс 1920-х – 1960-х років		Ідіодискурс Е. Хемінгуей	
			Кількість номінацій	Частотність в %	Кількість номінацій	Частотність в %
1. Armed conflict	1.1. Hostilities	attack (n., v.)	72	2,16	249	8,95
		battle (n., v.)	86	2,58	85	3,05
		blockade (n., v.)	81	2,43	1	0,04
		bloodshed (n.)	93	2,79	–	–
		campaign (n., v.)	43	1,29	8	0,29
		combat_(n., v.)	101	3,02	38	1,37
		conflict_(n., v.)	108	3,24	–	–
		crusade (n., v.)	10	0,3	5	0,18
		dogfight (n., v.)	5	0,15	–	–
		engagement (n.)	3	0,09	3	0,11
		expedition (n.)	2	0,06	2	0,07
		fight (n., v.)	96	<u>2,88</u>	607	<u>21,81</u>
		hostilities (n.)	102	3,06	–	–
		massacre (n., v.)	76	2,25	28	1,01
		movement (n.)	4	0,12	67	2,39
		mission (n.)	12	0,36	12	0,43
		offensive (n., adj.)	88	2,64	49	1,76
		operation (n.)	21	0,63	39	1,4
		skirmish (n., v.)	54	1,62	1	0,04
		war (n., v.)	216	6,47	325	11,68
		warfare (n.)	101	3,02	1	0,04
		Усього	1374	41,16	1520	54,62

	1.2. Particular armed conflict	American Civil / First World / Hundred Years та ін. war	359	<u>10,75</u>	15	<u>0,54</u>
		belligerency (n.)	7	0,21	—	—
		declaration (n.)	15	0,45	—	—
		declare (v.)	13	0,39	7	0,25
		war (n., v.)	48	1,44	14	0,5
		Усього	83	2,49	21	0,75
	1.3. Legal state of war					
2. Art of war	2.1. Military science	defense (n.)	5	0,15	13	0,48
		defend	22	0,66	12	0,43
		maneuver (n., v.)	3	0,09	14	0,5
		science (n.)	6	0,18	4	0,14
		strategy (n.)	32	0,96	2	0,07
		tactics (n.)	9	0,27	4	0,14
		war (n., v.)	6	0,18	—	—
		Усього	83	2,49	49	1,76
	2.2. Military profession	career (n.)	13	0,39	2	0,07
		military (n.)	11	0,33	4	0,14
		profession (n.)	1	0,03	—	—
		serve (v.)	2	0,06	12	0,43
		service (n.)	101	3,02	47	1,69
		war (n., v.)	9	0,27	8	0,29
		Усього	137	4,1	73	2,62

Продовження таблиці А.3

3. Antagonism	3.1. Campaign	Attack (n., v.)	3	0,09	–	–
		battle_(n., v.)	4	0,12	1	0,04
		campaign (n., v.)	62	1,86	7	0,25
		crusade (n., v.)	89	2,67	–	–
		war (n., v.)	67	2,01	9	0,32
		insurrection (n.)	49	1,47	–	–
		mission (n.)	12	0,36	–	–
		movement (n.)	18	0,54	–	–
		operation (n.)	19	0,57	–	–
		rebellion (n.)	24	0,7	1	0,04
		revolt (n., v.)	18	0,54	5	0,19
		struggle (n., v.)	18	0,54	2	0,07
		Усього	383	11,47	25	0,91
	3.2 Business struggle	competition (n.)	32	0,96	–	–
		conflict (n., v.)	140	4,19	–	–
		rivalry (n.)	40	1,2	–	–
		struggle_(n., v.)	2	0,06	–	–
		war (n., v.)	29	0,87	–	–
		warfare (n.)	5	0,15	–	–
		Усього	248	7,43	–	–
	3.3 Sports contest	competition (n.)	23	0,69	11	0,4
		contention (n., v.)	5	0,15	–	–
		contest (n., v.)	7	0,21	9	0,32
		fight (n., v.)	3	<u>0,09</u>	743	<u>26,7</u>
		rivalry (n.)	35	1,05	2	0,07
		war (n., v.)	14	0,42	31	1,11
		Усього	87	2,61	796	28,6

Продовження таблиці А.3

	3.4 Quarrel	antagonism (n.)	6	0,18	–	–
		attack (n., v.)	8	0,24	6	0,22
		argument (n.)	97	2,91	11	0,4
		clash (n., v.)	6	0,18	1	0,04
		disagreement (n.)	89	2,67	3	0,11
		disagree (v.)	94	2,82	3	0,11
		enmity (n.)	3	0,09	–	–
		fight (n., v.)	49	<u>1,47</u>	203	<u>7,29</u>
		hostility (n.)	3	0,09	–	–
		scuffle (n., v.)	28	0,84	–	–
		conflict (n., v.)	69	2,05	3	0,11
		quarrel (n., v.)	98	2,94	36	1,27
		war (n., v.)	34	1,02	18	0,65
		Усього	584	17,5	284	10,2
		Сума		3338	100%	2783

*Статистично суттєві кількісні коливання підкреслено

**Номінації концепту ВІЙНА
в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років
та ідіодискурсі Е. Хемінгуей***

	Лексеми	Американський художній дискурс 1920-х – 1960-х років		Ідіодискурс Е. Хемінгуей	
		Кількість номінацій	Частотність, %	Кількість номінацій	Частотність, %
1.	war (n., v.)	782	<u>23,41</u>	420	<u>15,09</u>
2.	conflict (n., v.)	317	<u>9,45</u>	3	<u>0,11</u>
3.	fight (n., v.)	148	<u>4,41</u>	1553	<u>55,8</u>
4.	warfare (n.)	106	3,18	1	0,04
5.	campaign (n., v.)	105	3,15	15	0,54
6.	hostilities (n.)	102	3,06	–	–
7.	combat_(n., v.)	101	3,03	38	1,37
8.	service (n.)	101	3,03	47	1,69
9.	crusade (n., v.)	99	2,97	5	0,18
10.	quarrel (n., v.)	98	2,94	36	1,29
11.	argument (n.)	97	2,91	11	0,4
12.	disagree (v.)	94	2,82	3	0,11
13.	bloodshed (n.)	93	2,79	–	–
14.	battle_(n., v.)	90	2,7	86	3,09
15.	disagreement (n.)	89	2,67	3	0,11
16.	offensive (n., adj.)	88	2,64	49	1,76
17.	attack (n., v.)	83	<u>2,49</u>	255	<u>9,16</u>
18.	blockade (n., v.)	81	2,43	1	0,04
19.	massacre (n., v.)	76	2,28	28	1,01
20.	rivalry (n.)	75	2,25	2	0,07
21.	competition (n.)	55	1,65	11	0,4
22.	skirmish (n., v.)	54	1,62	1	0,04

Продовження таблиці А.4

23.	insurrection (n.)	49	1,47	–	–
24.	operation (n.)	40	1,2	39	1,4
25.	strategy (n.)	32	0,96	2	0,07
26.	scuffle (n., v.)	28	0,84	–	–
27.	mission (n.)	24	0,72	12	0,43
28.	rebellion (n.)	24	0,72	1	0,04
29.	defend	22	0,66	12	0,43
30.	movement (n.)	22	0,66	67	2,41
31.	struggle_(n., v.)	20	0,6	2	0,07
32.	revolt (n., v.)	18	0,54	5	0,18
33.	declaration (n.)	15	0,45	–	–
34.	career (n.)	13	0,39	2	0,07
35.	declare (v.)	13	0,39	7	0,25
36.	military (n.)	11	0,33	4	0,14
37.	tactics (n.)	9	0,27	4	0,14
38.	belligerency (n.)	7	0,21	–	–
39.	contest (n., v.)	7	0,21	9	0,31
40.	antagonism (n.)	6	0,18	–	–
41.	clash (n., v.)	6	0,18	1	0,04
42.	science (n.)	6	0,18	4	0,14
43.	contention (n., v.)	5	0,15	–	–
44.	defense (n.)	5	0,15	13	0,47
45.	dogfight (n., v.)	5	0,15	–	–
46.	engagement (n.)	3	0,09	3	0,11
47.	enmity (n.)	3	0,09	–	–
48.	hostility (n.)	3	0,09	–	–
49.	maneuver (n., v.)	3	0,09	14	0,5
50.	expedition (n.)	2	0,06	2	0,07
51.	serve (v.)	2	0,06	12	0,43
52.	profession (n.)	1	0,03	–	–
	Усього:	3 338	100%	2 783	100%

*Статистично суттєві кількісні коливання підкреслено

Додаток Б

Таблиця Б.1

**Діапазон метафоричної об’єктивації концепту ВІЙНА
в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років
та в ідіодискурсі Е. Хемінгуей***

Корелятивні домени/ концептуальні метафори	Американський художній дискурс 1920-х – 1960-х років	Частотність в %	Ідіодискурс Е. Хемінгуей	Частотність в %
Корелятивний домен КОНТЕЙНЕР	135	29,38	48	22,64
ВІЙНА є КОНТЕЙНЕР	135	<u>29,38</u>	46	<u>21,7</u>
ВІЙНА є ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА	–	–	2	0,94
Корелятивний домен ПОДОРОЖ	109	23,75	81	38,21
ВІЙНА є ПУНКТ ПРИЗНАЧЕННЯ	83	<u>18,11</u>	15	<u>7,08</u>
ВІЙНА є ПОДОРОЖ У ПРОСТОРІ	19	4,12	5	2,36
ВІЙНА є РУХ	7	<u>1,52</u>	61	<u>28,77</u>
Корелятивний домен СПОРТ	84	18,32	21	9,91
ВІЙНА є ГРА	84	<u>18,32</u>	21	<u>9,91</u>
Корелятивний домен ЛЮДИНА	83	18,11	15	7,07
ВІЙНА є ЛЮДИНА	83	<u>18,11</u>	15	<u>7,07</u>
Корелятивний домен ФІЗИЧНИЙ ОБ’ЄКТ	21	4,56	6	2,83
ВІЙНА є ФІЗИЧНИЙ ОБ’ЄКТ	19	4,12	2	0,94
ВІЙНА є СПОРУДА	2	0,44	1	0,47

Продовження таблиці Б.1

ВІЙНА є КРИХКА РІЧ	–	–	3	1,42
Корелятивний домен ТОРГІВЛЯ	10	2,17	17	8,02
ВІЙНА є ПРИБУТКОВА СПРАВА	7	1,52	5	2,36
ВІЙНА є ТОВАР	3	0,65	12	5,66
Корелятивний домен ПРИРОДА	8	1,74	–	–
«ВІЙНА є НЕГОДА»	4	0,87	–	–
«ВІЙНА є СТИХІЙНЕ ЛИХО»	3	0,65	–	–
«ВІЙНА є ВОДНА СТИХІЯ»	1	0,22	–	–
Корелятивний домен КУЛЬТУРА	3	0,65	11	5,19
ВІЙНА є ВИСТАВА	3	0,65	11	5,19
Корелятивний домен ТЕХНІКА	2	0,44	–	–
ВІЙНА є МЕХАНІЗМ	2	0,44	–	–
Корелятивний домен ХАРЧУВАННЯ	2	0,44	13	6,13
ВІЙНА є ПРИЙНЯТТЯ ЇЖІ	–	–	6	2,83
ВІЙНА є НЕСМАЧНА ЇЖА	–	–	7	3,3
ВІЙНА є ПРИГОТУВАННЯ ЇЖІ	2	0,44	–	–
Корелятивний домен ТВАРИНА	2	0,44	–	–
ВІЙНА є ТВАРИНА	2	0,44	–	–
Усього	461	100 %	212	100 %

*Статистично суттєві кількісні коливання підкреслено

Спектр метафор концепту ВІЙНА
в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років
та в ідіодискурсі Е. Хемінгуея *

Референтні домени/ концептуальні метафори	Американський художній дискурс 1920-х – 1960-х років	Частот ність в %	Ідіодискурс Е. Хемінгуея	Частот ність в %
Референтний домен ЕКОНОМІКА	49	<u>37,98</u>	4	<u>7,4</u>
ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ є ВІЙНА	49	<u>37,98</u>	4	<u>7,4</u>
Референтний домен СОЦІАЛЬНІ СТОСУНКИ	45	34,87	5	9,27
СУПЕРЕЧКА є ВІЙНА	45	<u>34,87</u>	5	<u>9,27</u>
Референтний домен ПОЛІТИКА	16	12,41	5	9,27
ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ є ВІЙНА	15	11,63	5	9,27
ПИСЬМЕННИЦТВО є ВІЙНА	1	0,78	-	-
Референтний домен ПОЧУТТЯ/ВІДЧУТТЯ	7	5,43	12	22,22
ПОЧУТТЯ/ВІДЧУТТЯ є ВІЙНА	7	<u>5,43</u>	12	<u>22,22</u>
Референтний домен ЖИТТЯ	5	3,87	8	14,81
ЖИТТЯ є ВІЙНА	5	<u>3,87</u>	8	<u>14,81</u>
Референтний домен СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА	3	2,33	3	5,56
СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ є ВІЙНА	3	2,33	3	5,56

Продовження таблиці Б.2

Референтний домен СПОРТ	2	1,55	8	14,81
СПОРТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ є ВІЙНА	2	<u>1,55</u>	8	<u>14,81</u>
Референтний домен МЕДИЦИНА	1	0,78	7	12,96
ЛІКУВАННЯ ХВОРОБИ є ВІЙНА	1	<u>0,78</u>	7	<u>12,96</u>
Референтний домен ПРИРОДА	1	0,78	2	3,7
СТИХІЙНЕ ЛИХО є ВІЙНА	1	0,78	–	–
ВОДНА СТИХІЯ є ВІЙНА	–	–	2	3,7
Усього	129	100 %	54	100 %

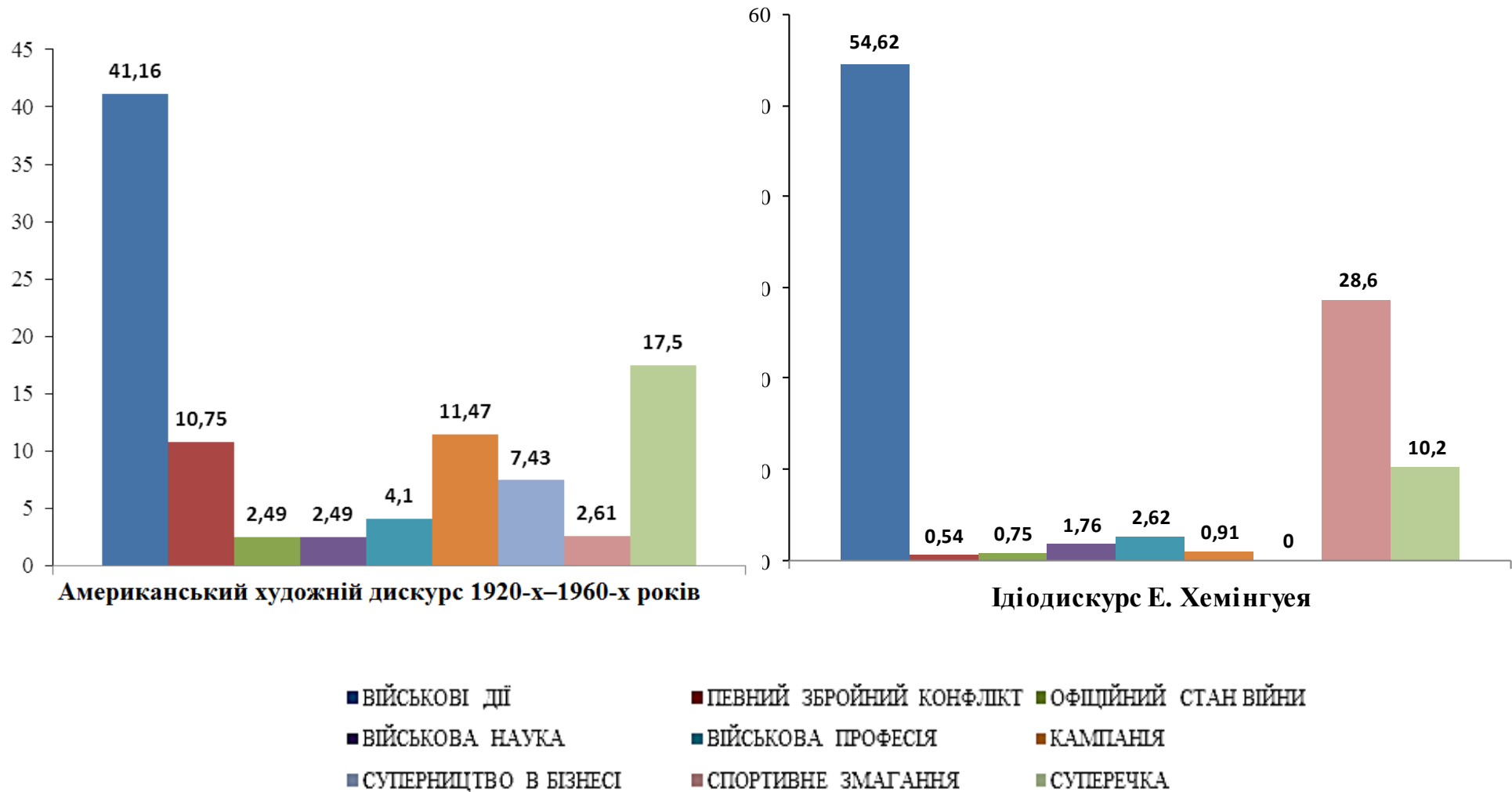
*Статистично суттєві кількісні коливання підкреслено

Додаток В

Ступінь акцентування когнітивних ознак концепту ВІЙНА

в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років та ідіодискурсі Е. Хемінгуея (у %)

Додаток Г

Словник термінів

Архетип – форма колективного несвідомого, яка виконує функцію моделей пізнання та поведінки [233]; архетип «не є певною семантичною конструкцією, а апіорно-когнітивною умовою її формування, <...> базовим рівнем ментальності людини, <...> своєрідним когнітивним образом, на який орієнтується людина у своїй інстинктивній поведінці» [12, с. 10].

Дискурс – феномен, який «конструює смисл і навіть ширше – реальність у соціально-психологічному середовищі та сам виступає вербальною формою соціальної практики» [183, с. 15], як «процес і продукт комунікативно-когнітивної діяльності людини, у ході якого відбувається мовленнєва об'єктивація результату сприйняття світу певним типом свідомості» [26, с. 27].

Діапазон метафори – група концептуальних корелятивів, за допомогою яких осмислюється референт [236, с. 64], коли елементи корелятивної групи або й сам корелят мапуються на концептуальний референт [8, с. 296; 76, с. 6]: ВІЙНА є КОНТЕЙНЕР, ВІЙНА є ПУНКТ ПРИЗНАЧЕННЯ тощо.

Загальне, особливе, одиничне – філософські категорії, які витлумачують те, що притаманне великій кількості предметів, як *загальне*; проміжну категорію між загальним і одиничним – як *особливе*; а те, набуває певних особливих, тільки йому властивих рис, – як *одиничне* [187, с. 121].

Ідіодискурс – процес і результат вербалізації індивідуального світосприйняття окремого автора, «індивідуально-авторський мисленнєво-мовленнєвий континуум» [165, с. 209], що «генерується інтенцією як діяльнісно-комунікативною потребою, яка виникає на мотиваційному рівні, у прагматиконі мовної особистості» [161,

с. 112]. Ідіодискурс конструює та утілює специфіку індивідуальної концептосфери письменника.

Ідіоконцептосфера – (також «ідіосфера») – частина картини світу народу, в якій знаходить відображення індивідуальне (авторське) осмислення світу [52], індивідуальна «конфігурація концептів у свідомості окремої людини» [145, с. 174–175]. Вона зумовлена сукупністю «взаємно пов'язаних концептуальних сфер, що відображають знання індивіда про евні фрагменти світу, центром якого він є...» [134].

Індивідуальний концепт – концепт, побудований на основі досвіду всього народу, що має багато спільного з загальнонаціональними (колективними) концептами, але суттєво відрізняється в концептосфері окремого автора. Це «уявлення або мисленнєвий образ в авторській індивідуальній свідомості, який за рахунок особливостей авторської концептуалізації фрагментів дійсності перейшов до розряду ключових, тобто отримав в авторському сприйнятті особливу культурно-змістову цінність, і, відповідно, є особистісно-значущим» [88, с. 83].

Ключовий концепт – (дискурсогенеруючий, «theme concept» [212, с. 154]) лежить в основі розгортання смислів дискурсу [88, с. 78], утворює концептуальну сітку із споріднених концептів.

Концепт – «оперативна змістова одиниця пам'яті, ментального лексикону концептуальної системи та мови мозку, всієї картини світу, відображена в людській психіці. Поняття концепту відображає уявлення про ті змісти, якими оперує людина в процесах мислення і які відображають зміст досвіду і знання, зміст результатів усієї людської діяльності та процесів пізнання світу у вигляді певних «квантів» знання» [277, с. 90].

Концептуальна картина світу – «цілісна сукупність образів дійсності в колективній свідомості» [90, с. 74], це «система концептів у свідомості людей, яка, з одного боку, конструює у вигляді структурованого знання глобальний динамічний образ світу та

результати внутрішнього рефлексивного досвіду людини і, з іншого, може бути реалізована у вербальних формах» [26, с. 25].

Концептуальна метафора – розуміння одного концепту або концептуального домену в термінах іншого концепту або концептуального домену, де перший – це цільовий концепт / домен (target concept / domain), а другий – концептуальний референт (conceptual referent). Концепт або концептуальний домен, який притягається для порівняння, є вихідний концепт / домен (source concept / domain), або концептуальний корелят (the conceptual correlate) [239, с. 206–207].

Лінгвокультурний концепт – одиниця «колективного знання / свідомості, яка відправляє до вищих духовних цінностей, що має мовне вираження й відзначена етнокультурною специфікою» [50, с.70], «згусток культури у свідомості людини і те, за допомогою чого людина входить в культуру» [279, с. 40]. Такий концепт складається з понятійного, ціннісного та образного складників з «акцентуацією ціннісного елемента» [127, с. 77].

Мовна картина світу – сукупність знань «зафіксованих опозиціями словника та граматики» [181, с. 87], це «словесне покриття для думки» [214, с. 5], що містить колективний досвід нації, формує світогляд представників певної культури в певний історичний період і зберігається в лексикографічних джерелах.

Номінативний простір (номінативне поле) концепту – сукупність мовних засобів, що об'єктивують (вербалізують, репрезентують) концепт у певний період розвитку суспільства. Номінативне поле відрізняється від традиційно виділених структурних угруповань лексики – лексико-семантичної групи, лексико-семантичного поля, лексико-фразеологічного поля, синонімічного ряду, асоціативного поля тим, що воно має комплексний характер, включаючи всі перераховані типи угруповань до свого складу, і не є структурним угрупованням в системі

мови, представляючи собою виявлену і впорядковану дослідником сукупність номінативних одиниць. Номінативне поле включає одиниці всіх частин мови [140, с. 47].

Спектр метафори – група референтів концептуальної метафори, для яких концепт виступає як корелят [236, с. 108]. Такими є мілітарні метафори в політиці ВИБОРИ є ВІЙНА [59], СУПЕРЕЧКА є ВІЙНА [238, с. 115–116] тощо.

Художній дискурс – включений до естетичного дискурсу (гіпоніма), та містить авторський дискурс (гіперонім), спрямований на створення авторської суб'єктивної картини світу в певних рамках художнього простору і часу [53, с. 48]. Саме в художньому дискурсі найчастіше «виникають ідіодискурси окремих творчих особистостей» [171, с. 51].

Художній концепт – складне ментальне утворення, «інтенціональна складова естетичного досвіду», універсальний художній досвід, зафіксований у культурній пам'яті й здатний виступати як фрагмент формування нових художніх смислів. Він «співвідноситься з поняттям художня картина світу як культурно-естетичним універсумом» [274, с. 41–42]. Художній концепт на тлі творчої (художньої) свідомості тлумачать як «ідеальна реальність окремих образів, продукт духовного (ідеального) опанування світу, реакцій особистості на реальні події оточуючого світу і духовного життя» [128, с. 61]. Це суб'єктивно переосмислений лінгвокультурний концепт, пристосований для індивідуального аранжування авторської картини світу [170, с. 11]. Художній концепт є «одиницею художньої інтерпретації досвіду» і [128, с. 233], проявом творчої особистості автора.